

ponerentur, non deberi, quæ mortis tempore in his lateralibus essent; & membranis manu ejus scriptis continerentur. † Idem quæsit, an, cum emtiones prædiorum in hisdem lateralibus condiderat, prædia quoque legato cedant? Respondit, non quidem manifeste apparere, quid de prædiis sensisset: verum si ea mente emtiones ibi haberet, ut his legatarix datis proprietates prædiorum præstaretur, posse defendi, prædia quoque deberi. §. 1. Paterfamilias ita legavit, *lances numero duas leves, quas de sigillaribus emi, dari volo*; is de sigillaribus leves quidem non emerat, lances autem emtas habebat: & dictaverat testamentum ante triduum, quam moreretur. Quæsitum est, an hæ lances, quas emtas de sigillaribus habuit, legato cederent, cum nullas alias de sigillaribus emerit, nec legaverit? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, deberi eas, quas de sigillaribus emisisset.

§. 2. Alumno præcipit militiam (emi) his verbis: *Sempronio alumno meo illud & illud: & cum per atatem licebit, militiam illam cum introitu comparari volo: huic quoque omnia integra*. Quæsitum est, si Sempronius eam militiam sibi comparaverit, an pretium ejus, sed & id, quod pro introitu erogari solet, ex causa fideicommissi ab heredibus consequi possit? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, posse. §. 3. Idem testator liberto militiam his verbis legavit: *Sejo liberto meo militiam do, lego illam*, quam militiam & testator habuit: Quæsitum est, an onera omnia & introitus militiæ ab herede sint danda? Respondit, danda.

De legatis relictis a substituto pupilli exheredati.

2. *De bonorum possessione contra tabulas.*

103. IDEM (libro singulari Quæstionum publice tractatarum.)

Si pater exheredato filio substituit heredem extraneum, deinde ille extraneus hunc filium heredem instituit, & heres factus intra pubertatem decedat: puto, a substituto ei filio omnino legata præstari non debere: quia non directo, sed per successionem ad filium hereditas patris pervenit. §. 1. Plus ego in fratre, qui, cum heres exstitisset patri, exheredatum fratrem heredem instituit, accepi, substitutum ejus legatum non debere: ac ne quidem si intestato fratri successerit: quia non principaliter, sed per successionem bona fratris ad eum pervenerunt. §. 2. Si filius ex uncia heres institutus sit, & (ab) eo legata data sint, habeat & substitutum, deinde commisso Edicto per alium filium accepit partis dimidia bonorum possessionem: substitutus ejus utram ex uncia legata præstat, an vero ex semisse? & verius est, ex semisse 202: (sed ex uncia, omnibus: ex reliquis, liberis, & parentibus.) §. 3. Contra quoque si ex dodrante institutus, commisso Edicto, semissem acceperit bonorum possessionem, ex semisse tantum legata substitutus debet: quomodo enim augentur, ubi amplius est, in bonorum possessione; sic & ubi 203 minus est, deducitur.

(202. l. 5. §. 1. infr. de legat. præstand. (203. l. 35. supr. de vulg., & pupill. subst. l. 125. supr. de legat. 1.)

LIBER TRIGESIMUSTERTIUS.

TIT. I.

DE ANNUIS LEGATIS, ET FIDEICOMMISSIS.

Ubi legatum præstandum.

1. POMPONIUS (lib. 5. ad Sabinum.)

Cum in annos singulos quid legatum sit, neque adscriptum, quo loco detur: quocumque loco i petetur, dari debet, sicuti ex stipulatu, aut nomine facto petatur.

De mora heredis.

2. IDEM (lib. 6. ad Sabinum.)

In annos singulos heres damnatus finire me frui fundo, si initio anni, quo colere deberem, moram fecerit: licet postea patitur, quia cultura sim exclusus, tamen totius anni nomine mihi tenebitur: quemadmodum si diurnas operas Stichum dare damnatus, non a mane, sed a sexta diei hora det: totius diei nomine tenebitur.

De legato, annua, bima, trima die. 5. De legato, trima die. 6. De usuris.

3. ULPIANUS (lib. 24. ad Sabinum.)

Si legatum sit relictum annua, bima, trima die, triginta forte: dena per singulos debentur annos, licet non fuerit adjectum æquis pensionibus. §. 1. Proinde & si adjectum fuerit pensionibus, licet non sit insertum æquis: item si scriptum fuerit æquis, licet non sit adjectum, pensionibus: dicendum erit, æquas fieri. §. 2. Sed si adjectum pensionibus inæquis, inæquales debebuntur. Quæ ergo debeantur, videamus. Et puto eas deberi, nisi specialiter testator electionem heredi dedit, quas vir bonus fuerit arbitratus: ut pro facultatibus defuncti & depositione patrimonii debeantur. §. 3. Sed & si fuerit adjectum viri boni arbitrato, hoc sequemur, ut pro positione patrimonii sine vexatione & incommodo heredis fiat. §. 4. Quid si ita, pensionibus, quas putaveris legatarius? an totum petere possit, videamus. Et, puto totum non petendum simul, sicut & in heredis electione; fieri enim pensiones debere testator voluit, quantitates dumtaxat pensionum in arbitrium heredis, aut legatarii contulit. §. 5. Sed si ita sit legatum, heres meus Titio decem trima die dato: utrum pensionibus, an vero post triennium debeatur? Et puto, sic accipiendum, quasi paterfamilias de annua, bima, trima die sensisse proponatur. §. 6. Si cui certa quantitas legetur, & quoad præstetur in singulos annos certum aliquid, velut usuris jusserit testator præstari: legatum valet; sed in usuris hactenus debet valere, quatenus modum probabilem usurarum non excedit.

De numero, & natura legati annui, & transmissione ad heredes.

4. PAULUS (lib. 62. ad Edictum.)

Si in singulos annos alicui legatum sit, Sabinus (cujus sententia vera est) plura 2 legata esse ait, & primi anni purum, sequentium 3 conditionale: videri enim hanc inesse conditionem, se vivat, & ideo mortuo 4 eo, ad heredem legatum non transire.

De pensione ultimi anni.

5. MODESTINUS (lib. 10. Responsorum.)

Avobis quoque ceteri heredes peto, ut uxori meæ præsteitis, quoad vivet, annuos decem aureos: uxor supervixit marito quinquennio, & quatuor mensibus. Quæro, an heredibus ejus sexti anni legatum integrum debeatur? Modestinus respondit, integri sexti anni 5 legatum deberi.

De pecunia ad ludos, quibus heredes voluit præsidere, relicta.

6. IDEM (lib. 12. Responsorum.)

Annua pecuniam ad ludos civitati reliquit, quibus præsidere heredes voluit: successores heredum negant se debere; quasi testator tamdiu præstari voluisset, quamdiu præsiderent heredes. Quæro igitur, (an) perpetuo præstari voluerit? Modestinus respondit, fideicommissum quotannis in perpetuum Reipublicæ præstandum esse.

De eo, quod ad scribentis auctoritatem, non ad obligationem inducendam pertineat.

7. POMPONIUS (lib. 8. ad Quintum Mucium.)

Quintus Mucius ait: Si quis in testamento ita scripsit: *Filiæque meæ ibi sunt, ubi eos mater sua esse volet, eisque heres meus in annos singulos, inque pueros, puellasque singulas, damnas esto dare cibarii nomine aureos decem*: si tutores eam pecuniam dare nolent ei, apud quem pueri atque puellæ sunt, nihil est, quod ex testamento agere possit: nam ea res eo pertinet, uti (tutores) sciant, quæ voluntas testatoris fuit, uti possint eam pecuniam sine periculo dare. Pomponius: In testamentis quædam scribuntur, quæ ad auctoritatem dumtaxat scribentis referuntur, nec obligationem pariunt. Hæc autem talia sunt, si te heredem solum instituas, & scribam, *uti monumentum mihi certa pecunia facias*: nullam enim obligationem ea scriptura recipit, sed ad auctoritatem meam conservandam poteris, si velis, facere. † Aliter atque si 6 coherede tibi dato idem scripsero: nam sive te solum damnavero, uti

(2. l. 11. infr. h. t. l. 10. infr. quando dies legat. l. 35. in fin. infr. de mort. caus. donat. Immo vide l. 20. in fin. l. 26. in fin. infr. quando dies legat. (3. l. 1. §. 16. infr. ad leg. Falcid. (4. l. 10. supr. de capite minut. l. 16. in fin. infr. de verb. oblig. (5. l. 22. infr. hoc tit. (6. l. 18. §. 2. supr. famil. ercisc.

TIT. I. (1. l. 38. vers. præterea, supr. de judic. l. 47. §. 1. supr. de legat. 1.)

monumentum facias: coheres tuus agere tecum poterit familiae eriscunda, ut facias: quoniam interest illius; quin etiam si utriusque iussi estis hoc facere, invicem actionem habebitis. Ad auctoritatem scribentis hoc quoque pertinet, cum quis iussit *in municipio imagines poni*: nam si non honoris municipii gratia id fecisset, sed sua: actio eo nomine nulli competit. Itaque hæc Quinti Mucii scriptura, *liberi mei ibi sunt, ubi eos mater sua esse volet*, nullam obligationem parit: sed ad auctoritatem defuncti conservandam (id) pertinebit, ut, ubi iusserit, ibi sint. †. Nec tamen semper 7 voluntas ejus aut iussum conservari debet: veluti si Prætor doctus sit, non expedire, pupillum eo morari, ubi pater iusserit, propter vitium, quod pater forte ignoravit in eis personis esse, apud quas morari iussit. † Si autem pro cibariis eorum in annos singulos aurei decem relictum sint: sive hoc sermone significantur, apud quos morari mater pupillos voluerit; sive ita acceperimus hunc sermonem, ut ipsis filiis id legatum debeat: utile erit, & magis enim est, ut providentia filiorum suorum hoc fecisse videatur. Et in omnibus, ubi auctoritas sola testatoris est, neque omnimodo spernenda, neque omnimodo observanda est: sed interventu iudicis hæc omnia debent, si non ad turpem causam feruntur, ad effectum perducunt.

Collatio annui legati, & ususfructus.

3. GAJUS (lib. 5. ad Legem Juliam, & Papiam.)

In singulos annos relictum legatum simile est usufructui, cum morte 8 finiatur: sane capitis deminutione 9 non finitur, cum usufructus finiatur, & usufructus ita legari potest, 10, *Titio usumfructum fundi lego, (&) quotiescumque capite minutus erit, eundem usumfructum ei do.* Illud certe amplius est in hoc legato, quod ingressu cujuslibet anni, si decesserit legatarius, ejus anni legatum heredi suo relinquit: quod in usufructu non ita est: cum * fructuarius, etiam si maturis fructibus, nondum tamen perceptis, decesserit, heredi suo eos fructus non 11 relinquet.

De pignore.

9. PAPIANUS (lib. 7. Responsorum.)

Fundus, quem paterfamilias libertis legatorum nomine, quæ in annos singulos relinquit, pignus esse voluit: ex causa fideicommissi rei servandæ gratia recte petetur. Paulus notat: Hoc admittendum est, & in aliis rebus hereditariis, ut & in eas legatarius mittatur.

De divisione legati. 1. De eo, quod a testatrice viva præstatur. 2. De centum legatis, præter id quod annui nomine a vivo accipiebat. 3. De eo, quod a testatrice viva præstatur.

10. IDEM (lib. 8. Responsorum.)

Sejo amico fidelissimo, si voluerit, sicut meis negotiis interveniebat, eodem modo filiorum meorum intervenire, annuos senos aureos, & habitationem, quia utitur, præstari volo: non ideo minus annu Sejo pro parte hereditaria viventis filiarum deberi placuit, quod ex tribus filiis Titiarum duo aliis heredibus institutis vita decesserunt, cum tam labor, quam pecunia divisionem reciperent. §. 1. Medico Sempronio quæ viva præstatur, dari volo, ea videntur relictæ, quæ certam formam erogationis annuæ, non incertam liberalitatis voluntatem habuerunt. §. 2. Uxori, præter id, quod a me vivo annui nomine accipiebat, aureos centum dari volo: annum videtur, & semel centum aureos reliquisse. §. 3. Libertis dari volo, quæ viva præstatur: & habitatio 13 præstabitur: sumtus jumentorum non debetur, quem actori domina præstare solita fuit utilitatis suæ causa. Ideo nec sumtum medicamentorum medicus libertus recte petet: quem ut patronam, ejusque familiam curaret, acceptabat.

De numero legatorum. De jure capiendi.

11. PAULUS (lib. 21. Quæstionum.)

Cum in annos singulos legatur: plura 14 legata esse placet, & per singula legata jus capiendi inspicitur. Idem in servo inspicendum est ex persona dominorum.

De servitute.

12. IDEM (lib. 13. Responsorum.)

Gajus Sejus prædia diversis pagis Mævii, & Sejæ legavit, & ita cavit: *Præstari autem volo ex prædiis Potitianis, prædiis Lucianis annua arundinis millia trecena, & salicis mundæ annua*

librarum singula millia. Quæro an id legatum, defuncta legata, extinctum sit? Paulus respondit, servitutem jure constitutam non videri, neque in personam 15, neque in rem; sed fideicommissi petitionem competisse ei, cui prædia Lutatiana legata sunt, & ideo, cum annua legata fuerint, mortua 16 legata, finitum legatum videri.

De conditione implenda.

13. SCÆVOLA (lib. 4. Responsorum.)

Mævii nepotem ex Mævio puberem heredem instituit, & Lucio Titio ita legavit: *Lucio Titio viro bono, cujus obsequio gratias ago, dari volo annuos, quamdiu vivat, aureos decem, si rebus nepotis mei interveniat, omnemque administrationem rerum nepotis mei ad sollicitudinem suam revocaverit.* Quæro, cum Lucius Titius aliquo tempore Mævii negotia gesserit, & per eum non stet, quominus gerat: Publius autem Mævius nollet eum administrare: an fideicommissum præstari debeat? Respondi, si non propter fraudem, aliamve quam justam causam improbandæ operæ causa remotus esset a negotiis, quæ administrare secundum defuncti voluntatem vellet: percepturum legatum. §. 1. Uxore herede scripta ita cavit: *Libertis meis omnibus alimentorum nomine, singulis annuos denarios duodecim ab herede dari volo, si ab uxore mea non recesserint.* Quæro, cum paterfamilias sua voluntate de civitate difficile profectus sit, ea autem assidue proficiscatur: an liberti cum ea proficisci debeant? Respondi, non posse absolute responderi, cum multa oriri possint, quæ pro bono sint æstimanda: ideoque hujusmodi varietas viri boni arbitrio dirimenda est. † Item quæritur, cum proficiscens eis nihil amplius obtulerit, ac per hoc eam secuti non sint: an legatum debeat? Respondi: & hoc ex longinquis, brevibusque excursionibus, & modo legati æstimandum esse.

De summa non adjecta.

14. ULPIANUS (lib. 2. Fideicommissorum.)

Si cui annum fuerit relictum sine adjectione summæ: nihil videri huic adscriptum, Mela ait: sed est verior Nervæ sententia: quod 17 testator præstare solitus fuerat, id videri relictum: si minus ex dignitate personæ statui oportebit.

De solutione ante diem.

15. VALENS (lib. 7. Fideicommissorum.)

(Javolenus) Eum, qui rogatus post decem annos restituere pecuniam, ante diem restituerat, respondit, si propter capientis personam, quod rem familiarem tueri non posset, in diem fideicommissum relictum probetur, & perdituro ei id heres ante diem restituisset, nullo modo liberatum esse, quod si tempus heredis causa prorogatum esset, ut commodum mediis temporis ipse sentiret, liberatum eum intelligi: nam & plus eum præstitisse, quam debuisset.

Si servo libertas post certum tempus legatum ex die mortis domini relinquatur.

16. PAULUS (lib. 3. ad Neratium.)

Servus post decem annos liber esse iussus est, legatumque ei ex die mortis domini in annos singulos relictum est: eorum quidem annorum, quibus jam liber erit, legatum debetur: interim autem heres ei alimenta præstare compellitur.

De legato donec nubat. 1. De vino, quod domi nasceretur.

17. LABEO (lib. 2. Posteriorum a Javoleno epitomatorum.)

Legatum ita est: *Attia donec nubat, quinquaginta damnas esto heres meus dare*; neque adscriptum est, in annos singulos: Labeo, Trebatius, presens legatum deberi putat. Sed rectius dicitur, id legatum in annos singulos deberi. §. 1. *Vini Falerni, quod domi nasceretur, quotannis in annos singulos binos culeos heres meus Attio dato*: etiam pro eo anno, quo nihil vini natum est, deberi duos culeos; si modo ex vindemia ceterorum annorum dari possit.

De morte fideicommissarii. 1. Quando legatum peti potest.

18. SCÆVOLA (lib. 14. Digestorum.)

Codicillis testamento confirmatis, fundum libertis legavit, eumque alienari vetuit: sed pertinere voluit & ad filios libertorum, vel ex his natos: deinde hæc verba adjecit: *A quibus præstari volo heredi, ex reditu ejus fundi decem per annos singulos, usque ad annos trigintaquinque a die mortis meæ.* Quæsitum est, cum heres a Titio institutus, intra trigessimum quintum annum ætatis decesserit: an residui temporis fideicommissum ex verbis superscriptis heredis quoque heredi debeat? Respondi, deberi 19: nisi ostendatur a

(7. l. 10. supr. de confirm. tut. (8. l. 3. in fin. supr. quib. mod. usufr. (9. l. 10. supr. de capite minut. (10. l. 3. in pr. supr. quib. mod. usufr. (11. l. 13. supr. d. tit. l. 25. §. 1. vers. præterea sup. de usur. §. 36. Inst. de rer. divis. (12. l. 54. supr. de legat. 3. (13. l. 33. pr. & §. 1. infr. de usu & usufr. legat. (14. l. 4. supr. h. t. l. 29. supr. quib. mod. usufr.

(15. Immo vide l. 20. sup. de usufr. (16. l. 10. supr. de capite minut. (17. l. 22. pr. infr. de aliment. (18. l. 13. infr. de tritico, l. 12. infr. de aliment. (19. Obft. l. 4. 7. 8. supr. h. t.

libertis, testatorem ad heredis trigessimum quintum annum respexisse. §. 1. Stichus alumno suo centum, & mensuros decem, & annuos centum, dari voluit: & Semproniam, quam heredem ex triente instituerat, rogavit in hæc verba: *Fidei tua committo, Semproniam soror, uti legata, quæ alumnis meis reliqui, ex medio recipias, & apud te habeas, quoad usque commendatos habeas.* Quæsitum est, cum Semproniam, cujus fideicommissum sit, abstinerat se hereditate, antequam secundum voluntatem defuncti perciperet pecuniam alumnis relictam, an Stichus de legatis actio etiam ante vicesimum quintum annum competat? Respondit, competere.

De morte legatarii onerati fideicommissis. 1. De legato generali, & speciali. 2. De eo, quod testatrix viva præstabat.

19. IDEM (lib. 17. Digestorum.)

Titia, herede Seia scripta, usufructum fundi Mævii legavit, ejusque fidei commisit in hæc verba: *A te Mævi, ex 20 redditu fundi Spretiani præstari volo Arrio Pamphilo, & Arrio Stichus, (ex) die mortis meæ annuos sexcentos quotannis, quoad vivent.* Quæsitum est, cum Mævius annua alimenta præstiterit; post mortem autem ejus fundus ad heredem Titiam pleno jure redierit: an alimenta ex fideicommissis, Pamphilo, & Stichus debeantur? Respondit, nihil 21 proponi, cur debeant præstari ab heredibus Titiam: cum ab usufructuario alimenta relictæ sint. † Idem quæsit, an ab heredibus Mævii legatarii præstanda sint? Respondit, nihil ab heredibus legatarii: nisi testatorem manifeste probetur voluisse etiam finito usufructu, præstari; si modo id, quod ex usufructu receptum esset, ei rei parandæ sufficeret. §. 1. Qui Marco homini docto certa annua præstabat, testamento cavuit: *Domina sanctissima, scio te de amicis meis curaturam, ne quid his desit: verumtamen & Marco dari octingenta.* Quæsitum est, an Marcus, præstitis sibi ex causa legati octingentis, annua quoque consequi debeat? Respondit, nihil 22 proponi, cur non secundum ea, quæ in consultatione collata essent, debeantur. §. 2. Lucio Titio auri pondo tria, quoad viveret, salarii nomine certam summam, & amplius festorum dierum nomine certum pondus argenti, aut pro eo pretium præstiterit, an eandem ex causa legati vel fideicommissi ab heredibus ejus Titio præstari debeant? Respondit, nihil proponi, cur præstanda non sint.

De conditione. 1. De eo, quod relictum est sacerdoti, & hierophylaco, & libertis, qui in illo templo erunt.

20. IDEM (lib. 18. ad Digestorum.)

Annua his verbis legavit, *si morarentur cum matre mea, quam heredem ex parte institui.* Quæsitum est, an, mortua 23 matre conditio adposita defecisse videatur: ac per hoc neque cibaria, neque vestiaria his debeantur? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, deberi. §. 1. Attia fideicommissum his verbis reliquit: *Quisquis mihi heres erit, fidei ejus committo, ut det ex redditu canaculi mei, & horrei post obitum sacerdoti, & hierophylaco, & libertis, qui in illo templo erunt, denaria decem die nundinarum, quas ibi posui.* Quæro, utrum his dumtaxat, qui eo tempore, quo legabatur, in rebus humanis, & in eo officio fuerint, debitum sit: an etiam his, qui in locum eorum successerunt? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, ministerium nominatorum designatum: ceterum datum templo. † Item quæro, utrum uno dumtaxat anno decem fideicommissi nomine debeantur: an etiam in perpetuum decem annua præstanda sint? Respondit in perpetuum.

De alienatione prædii, cujus redditus pars relicta est. 1. De lege Falcidia. 2. De fideicommissis reciproco. De fructibus. 3. De modo implendo. 4. De satisfactione. 5. De morte ejus, cujus fideicommissum est.

21. IDEM (lib. 22. Digestorum.)

Liberto suo ita legavit: *Præstari volo Philoni, usque dum vivet, quinquagesimam omnem redditus, quæ prædiis a colonis vel emtoribus fructus ex consuetudine domus meæ præstantur.* Heredes prædia vendiderunt, ex quorum redditu quinquagesima relicta est. Quæsitum est, an pretii usuræ, quæ ex consuetudine in provincia præstarentur, quinquagesima debeatur? Respondit, redditus dumtaxat quinquagesimas legatas, licet prædia vendita sunt. §. 1. A liberto, cui fundum legaverat ferentem annua sexaginta, per fideicommissum dederat Pamphilæ annua dena. Quæsitum est, si lex Fal-

cidia 24 liberti legatum minuerit, an Pamphilæ quoque annuum fideicommissum minutum videatur: cum ex redditu legata sint, qui largitur, etiam si Falcidia partem dimidiam fundi abstulerit, annuam Pamphilæ præstationem? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, non videri minutum 25: nisi si alia mens testatoris probaretur. §. 2. Filium ex dodrante, uxorem ex quadrante instituit heredes: & filii fidei commisit, ut novercæ restitueret hereditatem: ab ea autem petit, *ut infirmitatem filii commendatam haberet: eique mensuros aureos denos præstaret, donec ad vicesimum quintum annum ætatis pervenerit: cum autem impleisset eam ætatem, partem dimidiam hereditatis ei restitueret:* filius deducta dodrantis parte quarta, ex qua institutus erat, novercæ hereditatem restituit: & postea implevit vicesimum quintum annum ætatis. Quæsitum est, cum noverca universæ hereditatis haberet dodrantem, semunciam, & sicilicum: an ejus partem dimidiam privigno suo restitueret? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, tantum restituum, quantum cum eo, quod Falcidiæ nomine filius deduxisset, semissem faceret. † Idem quæsit, an, quod infirmitati 26 filii pater consulere voluerit, fructus quoque medii temporis noverca ei restituere deberet? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, debere. §. 3. Lucius Titius testamento patriæ suæ civitatis Sebastenorum centum legavit, uti alternis annis ex usuris ejusdem certamina sub nomine (ipsius) celebrarentur: & adiecit hæc verba: *Quod si conditione superscripta recipere legatam sibi pecuniam civitas Sebastenorum noluerit, nullo modo heredes meos obligatos ei esse volo: sed habere sibi pecuniam:* postea Præses provinciæ ex nominibus debitorum hereditariarum elegit idonea nomina, & in causam legati Reipublicæ adjudicavit: post cujus sententiam Respublica a plerisque adjudicatis sibi pecunias percepit. Quæsitum est, an si Respublica conditionibus testamento adscriptis postea non paruerit, legatum ad filios heredes pertineat? Respondit, rempublicam voluntati 27 testatoris parere compellendam: ac nisi faciat, in his quidem summis, quæ per numerationem, vel novationem solutæ sunt utili repetitione 28 heredes adjuvandos: ab his vero nominibus, quæ neque solverunt reipublicæ, neque novatione abscesserunt a pristina obligatione, non prohibendos, quod minus debitum petant. §. 4. Largius Euripianus consuluit, alumno certam pecuniam patronum testamento legasse, deque ea re testamento ita cavisse: *Pecuniam, quam Titio liberto, & alumno meo legavi, esse volo penes Publium Mævium usque ad annum vicesimum quintum ætatis ejus, proque ea computari cum eo usuras quadrantes: quantum autem in sumtum ei statuendum sit, tu Publi Mævi, cum patris affectum ei præstare debeas, æstimabis.* Quæsitum est, an heredes a Publio Mævio satis accipere debuerint, solventes eam pecuniam? Respondit, cum testamento nulla exigenda 29 satisfactionis commemoratio fiat, satis habuisse heredes, secundum voluntatem defuncti Publio Mævio pecuniam numerare; & ideo nec Titius alumnus, vel heredes ejus audiri debeant adversus heredes patroni agentes, quod satis non exegerunt: ex ea enim numeratione etiam a Titio, ac proinde etiam ab heredibus ejus, liberatos esse superscriptos heredes; nisi vivente testatore Publius Mævius solvendo esse desierit: tunc enim cautio ab eo exigenda est. §. 5. Pater duos filios æquis ex partibus instituit heredes, majorem, & minorem, qui etiam impubes erat: & in partem ejus certa prædia reliquit, & cum quatuordecim annos impleverit, certam pecuniam ei legavit, idque fratris ejus fidei commisit, a quo petit in hæc verba: *A te peto, Seji, ut ab annis duodecim ætatis ad studia liberalia fratris tui inferas matri ejus annua tot usque ad annos quatuordecim: eo amplius tributa fratris tui pro censu ejus dependas, donec bona restituas: & ad te redditus prædiorum illorum pertineant, quoad perveniat frater tuus ad annos quatuordecim.* Quæsitum est, defuncto majore fratre, herede alio relicto, utrum omnis conditio percipiendi redditus fundorum anniversaria præstetur; (&) alia, quæ præstaturus esset, si viveret Sejus, ad heredem ejus transferri debeat? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, intelligitur testator quasi cum tutore locutus, ut tempore, quo tutela restituenda est, hæc, quæ pro annuis præstari jussisset, percipiendisque fructibus, finiantur: sed cum major frater morte præventus est, omnia, quæ relicta

(24. l. 25. §. 1. infr. ad leg. Falcid. (25. Immo vide l. 32. §. 4. infr. d. tit. (26. l. 43. §. 2. supr. de legat. 2. (27. l. 17. infr. de usu, & usufr. legat. l. 1. l. 4. infr. de admin. rer. ad civit. pertinent. Immo vide l. 16. infr. de usu, & usufr. legat. (28. l. 17. in fin. infr. d. tit. (29. l. 7. infr. si cui plus, quam per leg. Falcid. (30. v. l. 22. infr. de usu, & usufr. legat.

(20. l. 20. §. 2. infr. de aliment. (21. Immo vide l. 9. infr. de usu, & usufr. legat. l. un. §. 6. C. de caduc. toll. (22. Immo vide l. 16. §. 2. l. 20. pr. infr. de aliment. (23. d. l. 20. in fin.

sunt, ad pupillum, & tutores ejus confestim post mortem fratris transisse.

De pensione anni non completi.

22. ALFENUS VARUS (lib. 2. Digestorum a Paulo epitomatorum.)

Filia mea quotiescumque vidua erit, in annos singulos centum heres meus dato. Quæritur, si filia minus annui temporis vidua fuisset, numquid minus ei centum deberentur? Respondit, sibi videri 31, tamen totus annus nondum fuisset, tamen deberi.

Utrum legatum sit perpetuum.

23. MARCIANUS (lib. 6. Institutionum.)

Cum quidam decurionibus divisiones dari voluisset die natalis sui: Divi Severus, & Antoninus rescripserunt, non esse verisimile, testatorem de uno anno sensisse; sed de perpetuo legato.

24. IDEM (lib. 8. Institutionum.)

Cum erat certa pecunia, id est, centum, reipublicæ Sardanorum relicta per quadriennium certaminis Chrysantiani: D. Severus, & Antoninus rescripserunt, videri perpetuam pensionem reliquisse testatorem per quadriennium; non in primum quadriennium.

De filiofam.

25. VALENS (lib. 2. Fideicommissorum.)

Filiofamilias, quoad in potestate patris sit, in annos singulos dena dari possunt.

TIT. II.

DE USU, ET USUFRUCTU, (ET REDITU,) ET HABITATIONE ET OPERIS PER LEGATUM VEL FIDEICOMMISSUM DATIS,

An legatum valeat. De natura servitutis.

1. PAULUS (lib. 3. ad Sabinum.)

Nec usus, nec usufructus itineris, actus, viæ, aquæductus legari potest, quia *servitus servitutis esse non potest*, nec erit utile ex Senatusconsulto 2, quo cavetur, *ut omnium, quæ in bonis sint, usufructus legari possit*, quia id neque 3 ex bonis, neque extra bona sit: sed incerti actio erit cum herede, ut legatario, quamdiu vixerit, eundi, agendi, ducendi facultatem præstet; aut ea servitus constituatur sub hac cautione, ut, si decesserit legatarius, vel capite deminutus ex magna causa fuerit, restituatur.

De operis servorum.

2. PAPINIUS (lib. 17. Quæstionum.)

Hominis opera legata, capitis diminutione vel non utendo non amittuntur. 4. Et quoniam ex operis mercedem, legatarius percipere potest, etiam operas ejus ipse locare poterit. Quas si prohibeat heres capi, tenebitur. Idem est, & si servus se locaverit. Et quia legatarius fructuarius non est, ad heredem suum operarum legatum transmittit; sed servo usucapto legatum perit.

De operis hominis liberi.

3. PAULUS (lib. 3. ad Sabinum.)

Hominis quoque liberi 6 operæ legari possunt; sicuti locari, & in stipulationem deducti.

De nuda proprietate legata.

4. ULPIANUS (lib. 18. ad Sabinum.)

Si pure proprietas legata erit, ea ad legatarium perveniet, quamvis fructuarius heres sit institutus.

5. PAULUS (lib. 3. ad Sabinum.)

Usufructum, cum moriar 7, inutiliter stipulor: idem est in legato; quia & constitutus usufructus morte intercidere solet.

De mora heredis.

6. POMONIUS (lib. 15. ad Sabinum.)

Si usufructus mihi in biennium continuum a morte testatoris legatus sit, & per heredem steterit 8, quo minus eum mihi daret: præterito biennio, nihilominus tenetur: quemadmodum teneretur, si res legata in rerum natura esse desisset, quam quis deberet, moratusque 9 esset in ea danda: ut peti quidem jam usufructus, qui legatus sit, non possit: quia alius futurus sit, quam qui legatus fuerit; sed æstimatio ejus bima dumtaxat facienda sit.

De operis.

7. ULPIANUS (lib. 26. Edictum.)

Operæ testamento relicta quando cedere debeant? utrum ex quo petit eas legatarius, an ex quo adita hereditas est? Et cui

pereant dies, quibus æger servus fuit? Et puto, ex die petitionis eas cedere: quare si post petitas æger esse servus cœperit, legatario peribunt.

De usufructu municipibus relicto.

8. GAJUS (lib. 3. de legatis ad Edictum Prætoris.)

Si usufructus municipibus legatus erit, quæritur, quousque in eo usufructu tuendi sint? nam si quis eos perpetuo tuetur, nulla utilitas erit nudæ proprietatis, semper abcedente usufructu: unde centum 10 annos observandos esse constat; qui finis vitæ longissimus esset.

De fideicommissio legatarii.

9. ULPIANUS (lib. 8. Disputationum.)

Si ab eo, cui legatus esset usufructus, fideicommissum fuerit relatum: licet usufructus ad legatarium non pervenerit, heres 11 tamen, penes quem usufructus remanet, fideicommissum præstat: quod & in militis testamento erit dicendum, si legatarius, a quo fideicommissum relatum est, repudiaverit legatum: vel vivo testatore decesserit?

De fundo, & ejus usufructu eidem legato.

10. JULIANUS (lib. 78. Digestorum.)

Si Titio fundus, & ejusdem fundi usufructus legatus fuerit: erit 12 in potestate ejus, fundum 13, an usufructum vindicare malit: & si fundum elegerit, necessario plenam proprietatem habebit: licet usufructum a se repulerit: si vero usufructum habere maluerit, & proprietatem fundi repulerit, solum usufructum habebit.

De habitatione.

11. IDEM (lib. 1. ex Minicio.)

Habitationis legatum in singulos annos ab 14 initio anni deberi constat.

De eo, quod heres posuit in fundo, cujus usufructus legatus est.

12. ALFENUS VARUS (lib. 2. Digestorum a Paulo epitomatorum.)

Heres in fundo, cujus usufructus legatus est, villam posuit, eam invito fructuario demolire non potest: nihilo magis, quam si, quam arborem posuisset, ex fundo (is) evellere vellet: sed si, antequam usufructuarius prohibuerit, demolierit: impune facturum.

De relicto alternis annis.

13. PAULUS (lib. 13. ad Plantium.)

Cum usufructus alternis annis legatur: non unum, sed plura 15 legata sunt: aliud est in servitute aquæ, & viæ: viæ enim servitus una est: quia natura sui habet intermissionem.

De usufructu duobus separatim relicto.

14. CELSUS lib. 18. Digestorum.

Duos separatim uti frui finire damnatus heres, communiter uti frui passus est. Quærebatur, an utrique ex testamento teneretur? Dixi teneri, si 16 testator utrumque solidum habere voluit: nam ipsius onus est, ut solidum singulis legatum præstaret: qua parte igitur alterum uti frui finiret heres, ea parte cum non finire alterum uti frui. Ideoque per æstimationem unicuique, quod deest, replere debet.

De habitatione, quoad vivet. 1. De via fructuario præstanda.

15. MARCELLUS (lib. 13. Digestorum.)

Damnus esto heres Titium finire in ulla domo habitare, quoad vivet: unum videtur esse legatum. §. 1. Qui duos fundos habebat, unum legavit, & alterius fundi usufructum alii legavit. Quæro, si fructuarius ad fundum aliunde viam non habeat, quam per illum fundum, qui legatus est: an fructuario servitus debeatur? Respondit, quemadmodum si in hereditate esset fundus, per quem fructuario potest præstari via: secundum voluntatem defuncti videtur id exigere ab herede 17: ita & in hac specie non aliter concedendum esse legatario fundum vindicare, nisi prius jus transeundi usufructuario præstet: ut hæc forma in agris servetur, quæ vivo testatore obtinuerit: sive donec usufructus permanet, sive dum ad suam proprietatem redierit.

(31. l. 6. supr. h. t.)

TIT. II. (1. l. 33. in fin. supr. de servit. præd. rustic. (2. l. 1. supr. de usufr. ear. rer. (3. Immo vide l. 52. infr. de acquir. rer. domin. junct. §. 2. Inst. de action. (4. l. 2. supr. de oper. servor. (5. l. 3. supr. d. t. (6. l. 26. §. 12. supr. de condict. in deb. l. 9. §. 1. infr. de oper. libert. (7. l. 51. supr. de usufr. (8. l. 35. pr. l. 37. supr. d. t. (9. l. 37. in fin. supr. de legat. 1.

(10. l. 56. in fin. supr. de usufr. Obst. l. 68. in fin. pr. infr. ad leg. Falcid. (11. l. 29. in fin. pr. supr. de legat. 2. l. 19. inf. de adimend. vel transf. legat. l. un. §. 4. C. de caduc. toll. Immo vide d. l. un. §. 3. (12. l. 5. pr. sup. de legat. 2. (13. l. 23. supr. d. t. (14. l. 12. §. 1. infr. quando dies legat. (15. l. 28. supr. quib. mod. usufr. (16. l. un. §. 11. vers. hoc autem ita. C. de caduc. toll. (17. in fin. supr. de legat. 1.

De legato civitati ad certum usum.

16. MODESTINUS (lib. 9. Responsorum.)

Legatum civitati relictum est, ut ex relictibus quotannis in ea civitate memoria conservanda defuncti gratia, spectaculum celebretur, quod illic celebrari non licet. Quæro, quid de legato existimes? (Modestinus) respondit: cum testator spectaculum edi voluerit in civitate, sed tale, quod ibi celebrari non licet: iniquum esse, hanc quantitatem, quam in spectaculum defunctus destinaverit, lucro heredum cedere: igitur adhibitis 18 heredibus, & primoribus civitatis, dispiciendum est, in quam rem converteri debeat fideicommissum, ut memoria testatoris alio, & licito genere celebretur.

17. SCÆVOLA (lib. 3. Responsorum.)

Quidam prædia reipublicæ legavit, de quorum reditu quotannis ludos edi voluit, & adjecit: *quæ legata peto, Decuriones, & rogo, ne in aliam speciem, aut alios usus, convertere velitis.* Respublica per quadriennium continuum ludos non edidit. Quæro, an reditus, quos quadriennio reipublica percepit, heredibus restituere debeat, vel compensare in aliam speciem legati ex eodem testamento? Respondit, & invitis heredibus possessione adprehensa, perceptos fructus restituendos 19 esse: & non erogatum secundum defuncti voluntatem, in alia, quæ deberentur, compensari.

De legato designando.

18. MODESTINUS (lib. 9. Responsorum.)

Qui plures habebat libertos, testamento suo dixit, *se habitationem relinquere iis, quos codicillis designasset:* cum nullos postea designaverit: Quæro, an omnes admitti debeant? Respondit: Si patronus, qui se designaturum personas libertorum pollicitus est, nullum postea designavit: legatum habitationis perfectum esse non videtur; non 21 existente, cui datum intelligi possit.

Si alii fundus, alii usufructus ejusdem fundi legatur.

19. IDEM (lib. sing. de Erematicis.)

Si alii fundum, alii usufructum ejusdem fundi, testator legaverit: si eo proposito fecit, ut alter nudam proprietatem haberet, errore labitur. Nam detracto usufructu, proprietatem cum legare oportet eo modo: *Titio fundum detracto usufructu lego, (vel) Sejo ejusdem fundi usufructum heres dato:* Quod nisi fecerit, usufructus inter eos communicabitur: quod * interdum plus valet scriptura, quam peractum sit.

De usufructu servi, qui sub conditione liber esse jussus est.

20. POMONIUS (lib. 8. ad Quintum Mucium.)

Si servum sub 22 conditione liberum esse jubeam, & usufructum ejus tibi legavero: valet legatum.

De alternatione.

21. PAULUS (lib. 7. ad Legem Juliam, & Papiam.)

Titio usufructus Stichi, aut si navis ex Asia venerit, decem legata sunt; non petet usufructum, antequam 23 conditio decem existat, vel deficiat: ne 24 potestas heredi, utrum velit, dandi auferatur.

De reditu.

22. ULPIANUS (lib. 15. ad Legem Juliam, & Papiam.)

Patrimonii mei reditum omnibus annis uxori meæ dari volo. Aristo respondit, ad heredem uxoris non 25 transire: quia aut usufructui 26 simile esset, aut huic legato, in annos singulos.

De repetitione usufructus.

23. JUNIUS MAURITIANUS (lib. 2. ad Leg. Juliam, & Pap.)

Licet testatori repetere 27 legatum usufructus, ut etiam post capitis deminutionem deberetur: & hoc nuper Imperator Antoninus ad libellum rescripsit, tunc tantum esse huic Constitutioni locum, cum in annos singulos relegaretur.

De fructu bonorum legato. 1. De servo, quem testator alicui servare voluit.

24. PAPINIANUS (lib. 7. Responsorum.)

Uxori fructus bonorum legato, fœnus quoque sortium, quas defunctus collocavit, post impletam ex SC. 28. cautionem, præstabitur. Igitur usuras nominum in hereditate relictorum ante cautionem interpositam debitas velut fortes, in cautionem deduci necesse est. Non idem servabitur, nominibus ab herede factis:

(18. Immo vide l. 4. infr. de admin. rer. ad civit. pertin. (19. l. 21. §. 3. supr. de annuis. (20. Vide tamen l. 77. §. ult. supr. de legat. 2. l. 8. C. de instit. & substit. (21. l. 4. infr. de reb. dub. (22. l. 68. §. 2. supr. de legat. 1. (23. l. 14. in pr. infr. quando dies legat. (24. Immo vide l. 23. supr. de legat. 2. (25. l. 41. infr. h. tit. (26. l. 3. in fin. supr. quib. mod. usufr. l. 21. in fin. supr. de annuis. (27. l. 3. pr. l. 5. pr. supr. quib. mod. usufr. l. 3. §. 2. supr. usufr. quemad. caveat. (28. §. 2. inst. de usufr.

tunc enim fortes dumtaxat legatario dabuntur: aut quod propter moram usuras quoque reddi placuit, super his non cavebitur. §. 1. *Scorpum servum meum Sempronia concubina mea servare volo:* non videtur 29 proprietatis servi relicta, sed usufructus.

De morte fructuarii.

25. IDEM (lib. 8. Responsorum.)

Qui fructus prædiorum uxori reliquit, post mortem ejus, prædia cum reditibus ad heredes suos redire voluit, imperitia lapsus, nullum fideicommissum dominus, neque 30 proprietatis, neque fructus ad eos reverti dedit; etenim reditus futuri, non præteriti temporis demonstrati videbantur:

Si heres pendente conditione legati fundi, vel proprietatis decesserit. 1. De conjunctis, & jure accrescendi.

26. PAULUS (lib. 10. Quæstionum.)

Sempronius Attalus ab herede suo fundum in Italiam Gajo post decennium, deducto usufructu, dari jussit. Quæro cum medio hoc decennii spatio heres vita functus sit, an post tempus decennii plenus fundus ad legatarium pertineat? Movet enim me, quod dies legati hujus, sive fideicommissi cesserit, ac per hoc (&) ad heredem legatarii pertinere potuerit: & ideo quasi circa debitum jam legatum, mortuo herede, usufructus extinctus sit, nec ad heredem heredis pertinere possit. Respondi: * Dies quidem fideicommissi, vel legati cedit statim, cum 31 post tempus certum heres dare rogatur, sive jubetur; sed usufructus nondum est heredis: nisi cum dominium deducto usufructu, præstitit; & ideo capitis deminutione, vel morte perire non potest, quod nondum habuit. † Idem evenit, si proprietatis, deducto usufructu, sub conditione legata sit, & pendente conditione heres decesserit: tunc enim ab heredis herede incipit usufructus, qui ex persona ejus finietur. † Sed his casibus de sententia testatoris quærendum est, qui utique 32 de eo usufructu detrahendo sensit, qui conjunctus esset heredis personæ, quo extincto solidam proprietatem ad legatarium voluit pertinere: nec plus transmitti ad successorem suum, qui nondum habere cepit usufructum, quam si jam habere cepisset. §. 1. Si fundus duobus 33, alii usufructus legatus sit: non trientes in usufructu, sed semisses constituuntur. † Idemque est ex contrario, si duo sint fructuarii, & alii proprietatis legata est. Et inter eos tantum accrescendi jus est.

De repetitione indebiti.

27. SCÆVOLA (lib. 1. Responsorum.)

Uxori maritus per fideicommissum usufructum, & alia, & dotem prælegavit: heredes usufructum ei concesserunt: post biennium, illicitum matrimonium fuisse pronunciatum est. Quæsitum est, an id quod præterito tempore possedit, ab ea repeti possit. Respondit, id quod, fructus nomine percepisset, repeti posse 34.

De oneribus fundi fructuarii.

28. PAULUS (lib. 13. Responsorum.)

Quæro, si usufructus fundi legatus est, & eidem fundo indicationes temporariæ indicæ sint, quid juris sit? Paulus respondit, idem juris esse, & in his speciebus, quæ postea indicuntur, quod in vestigalibus dependendis responsum est 35: ideoque hoc onus ad fructuarium pertinet.

De usufructu relicto a legatario.

29. GAJUS (lib. 1. Fideicommissi.)

Si quis usufructum legatum sibi alii restituere rogatus sit, eumque in fundum induxerit fruendi causa: licet jure civili morte 36, & capitis deminutione ex persona legatarii pereat usufructus, quod huic ipso jure acquisitus est: tamen Prætor jurisdictione sua id agere debet, ut idem servetur, quod futurum esset, si ei, cui ex fideicommissis restitutus esset, legati jure acquisitus fuisset.

De usufructu legato, donec satisfiat. 1. Si usufructus colono legatur.

30. JAVOLENUS (lib. 2. ex Posterioribus Labeonis.)

Cui usufructus legatus esset, donec ei totius dotis satisfieret; cum ei heres pro sua parte satisfecisset, quamvis reliqui satis non darent, tamen pro ea parte usufructum desinere habere mulierem, ait Labeo: idem fieri, & si per mulierem mora

(29. l. 4. §. 4. infr. de statulib. (30. Immo vide l. 15. infr. de auro l. ult. supr. de usufr. ear. rer. (31. l. 1. §. 1. infr. de condit. & demonstr. l. 5. §. 1. l. 21. in pr. infr. quando dies legat. (32. l. 36. §. 1. supr. de usufr. (33. l. 9. supr. de usufr. ad cresc. (34. Immo vide l. 63. supr. de ritu nupt. l. 2. §. 2. infr. de his, quæ ut indign. (35. l. 7. §. 2. in fin. supr. de usufr. (36. l. 1. l. 3. in fin. supr. quib. mod. usufr.

fieri, quo minus satis acciperet. §. 1. Colono suo dominus usufructum fundi, quem is colebat, legaverat: agat colonus eum herede ita, ut Judex cogat heredem ex locationis actione eum liberare. 37

De usufructu partis pro indiviso.

31. LABEO (lib. 2. Posteriorum a Javoleno Epitomatorum.)

Is, qui fundum tecum communem habebat, usufructum fundi uxori legaverat, post mortem ejus tecum heres arbitrum communi dividendo petierat. Blasus ait, Trebatium respondisse, si arbiter certis regionibus fundum divisisset: ejus partis, quæ tibi obtigerit, usufructum mulieri nulla ex parte deberi: sed ejus, quod heredi obtigisset, totius usufructum eam habituram. Ego hoc falsum puto. Nam cum ante arbitrum communi dividendo conjunctus pro indiviso ex parte dimidia totius fundi usufructus mulieris fuisset: * non 38 potuisse arbitrum, inter alios judicando, alterius jus mutare, quod & receptum est.

Quibus verbis legatur. 1. De usufructu legato, ita, ut post obitum legatarii ad heredes, aut ad eum, qui ex his vivet, redeat. 2. De usufructu domuum, & omnium, quæ ibi sunt, excepto argento: item fundorum, & salinarum legatis. 4. Ex revocatione legati. 5. De sumtibus. 6. De usufructu portionis filii mente capti sorori ejus, eidemque coheredi legato. 7. De morte fructuarii, & reliquis colonorum. 8. De usufructu partis bonorum.

32. SCÆVOLA (lib. 15. Digestorum.)

Generali capite prapposito, quidam in testamento suo ita adjecit:

Felici, quem liberum esse jussi, usufructum fundi Vestigiani lego: cujus proprietatem puto te consecuturum, si non contenderis eum herede meo, sed potius concordaveris; sed & tu heres omnia fac, ut amici sis: hoc enim vobis expedit. Quæsitum est, an vivente herede exigere possit Felix fundi proprietatem? Respondit, nihil proponi, cur Felici proprietatem fundi legata videretur.

§. 1. Filios ex Sejo, & filiam ex alio marito heredes instituit æquis portionibus, & matri ita legaverat: *Ælia Dorcadi matri meæ dari volo, quoad vivat, usufructum bonorum meorum: ita ut post obitum ejus ad liberos meos, aut ad eum, qui ex his vivet, pertineat*: filii post aditam hereditatem decesserant. Quæsitum est, mortua matre, superstiti filia testatrix, usufructus utrum ad solam filiam, an vero pro portione hereditatis pertineret? Respondit ad eos redire, apud quos proprietatem esset. Claudius non credidit ipsum usufructum in vicem portionum hereditarium post mortem aviæ inter ipsos datum: eo magis, quod æquis partibus heredes erant scripti. §. 2. Uxori usufructum domuum, & omnium rerum, quæ in his domibus erant, excepto argento, legaverat: item usufructum fundorum, & salinarum. Quæsitum est, an lanæ cujusque coloris, mercis causa paratæ: item purpuræ, quæ in domibus erant, usufructus ei deberetur? Respondit, excepto argento, & his, quæ mercis causa comparata sunt, ceterorum omnium usufructum legatariam habere. §. 3. Idem quæsit, cum in salinis, quarum usufructus legatus esset, salis inventus sit non minimus modus, an ad uxorem ex causa fideicommissi usufructus pertineat? Respondit de his legandis, quæ venalia ibi essent, non sensisse testatorem. §. 4. Idem quæsit; cum eodem testamento ita caverit: *A te peto, uxor, uti ex usufructu, quem tibi præstari volo in annum quinquaginta, contenta sis annuis quadringentis: quod amplius fuerit, rationibus heredis, heredumve meorum inferatur*: an recessum videatur a superiore capite, ideoque uxor non amplius habeat ex usufructu, quam annuos quadringentos? Respondit, satis id, quod quæretur, aperte verba, quæ proponerentur, declarare. §. 5. Lucius Titius testamento suo Publio Mævio fundum Tusculanum reliquit: ejusque fidei commisit, ut ejusdem fundi partem dimidiam usufructus Titia præstaret: Publius Mævius villam vetustate corruptam, cogendis, & conservandis fructibus necessariam ædificavit. Quæro, an sumtus partem pro portione usufructus Titia agnoscere debeat? Respondit, si prius, quam usufructum præstaret, necessario ædificavit: non alias cogendum restituere, quam ejus 39 sumtus ratio habeatur. §. 6. Duas filias, & filium mente captum heredes scripsit, filii portionis mente capti datæ usufructum legavit in hæc verba: *Hoc amplius Publia Clementiana præcipiet sibi quartæ partis hereditatis meæ, ex qua Julium Justum filium meum heredem institui: petoque a te, Publia Clementiana, uti fratrem meum Julium Justum alas, tuearis, defendas pro eo, pro quo tibi usufructum portionis ejus reliqui, donec mentis compos fiat, &*

(37. l. 18. infr. de liberat. legat. (38. l. 3. C. communi divid. (39. l. 50. in fin. supr. de usufr. & quemadm. l. 19. in fin. infr. ad SC. Trebell.

convalescat. Quæsitum est, cum filius in eodem furore in diem mortis suæ perseverans decesserit, an usufructus intercederit? Respondit, verbis, quæ proponerentur, perseverare legatum: nisi manifestissime probetur, aliud testatorem sensisse. §. 7. Heredis instituti fidei commisit, *filio suo annua decem præstare: aut (ea) prædia emere, & assignare, ut usufructum haberet, redium efficientia annua decem*: filius fundos sibi ab herede secundum matris voluntatem traditos locavit: & quæsitum est, defuncto eo, reliqua colonorum utrumne ad heredem filii fructuarii, an vero ad heredem Sejæ testatrix pertineant? Respondit, nihil proponi, cur ad heredem Sejæ pertineant. §. 8. Usufructum tertiarum partis bonorum suorum uni ex heredibus legaverat: Quæsitum est, an pecuniæ, quæ ex rebus divisis secundum æstimationem effecta est, tertia præstanda sit? Respondit, heredis 40 esse electionem, utrum rerum, an æstimationis usufructum præstare vellet. §. 9. Item quæsitum est: tributa, præter ea, quæ vel pro prædiis, aut moventibus debent, & reddi necesse est, (an) eximenda sint ex quantitate, (ut) reliquæ dumtaxat pecuniæ, si hoc heres elegerit, reddi debeat? Respondit, reliquæ pecuniæ tertiam præstendam.

De his, quæ vivus præstabat, legatis. 2. De petitione, ut heres patiatur liberos, ubi nunc agunt, senescere.

32. IDEM (lib. 17. Digestorum.)

Sempronio ea, quæ vivus præstabat, dari volo: is etiam habitabat 41 in testatoris domo, quæ uni ex heredibus prælegata erat. Quæsitum est, an habitatio quoque debeatur? Respondit, nihil proponi, cur non debeatur. §. 1. Ex his verbis testamenti; *libertis meis, quibus nominatim nihil reliqui, quæ vivus præstabat, dari volo*. Quæsitum est, an libertis, qui cum patrono suo in diem mortis habitabant, etiam habitatio relicta videatur? Respondit, videri. §. 2. Codicillis ita scripsit: *Negidium, Titium, Dionem liberos meos senes, & infirmos, peto, in locis, in quibus nunc agunt, senescere patiamini*: Quæro, an ex hoc capite liberti superscripti ex fideicommissio fructus locorum, quibus morantur, recipere debeant: cum alia, quæ eis specialiter legata sunt, sine controversia consecuti sint? Respondit, verbis, quæ proponerentur, id petatum, ut ad eum modum paterentur heredes ibi eos esse, ad quem modum ipsa patiebatur.

De fideicommissio relicto ab eo, qui novissimus morietur.

1. De curatoris fideicommissio.

34. IDEM (lib. 18. Digestorum.)

Codicillis fideicommissa in hæc verba dedit: *libertis, libertabusque meis, & quos in codicillis manumisi, fundum, ubi me humari volui, dari volo; ut qui ab his decesserit, portio ejus reliquis ad crescat, ita ut ad novissimum pertineat: post cujus novissimi decessum ad Rempubl. Arlatensem pertinere volo; hoc amplius libertis libertabusque meis habitationes in domo, quamdiu vivant: Pætia, & Trophima diatas omnes, quibus, uti consuevit, habitet: quam domum post mortem eorum ad Rempubl. pertinere volo*. Quæsitum est, Reip. fideicommissum utrum ab herede, an a libertis datum sit? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, posse ita verba accipi, ut ejus legatarii, qui novissimus decesserit, fidei commissum videatur. † Idem quæsit, defunctis quibusdam ex libertis, quibus habitatio relicta erat, an portiones domus, in quibus hi habitaverant, jam ad Rempublicam pertineant? Respondit; quoad aliquis eorum vivat, fideicommissum Reipublicæ non deberi. §. 1. Qui Semproniam ex parte decima, & Mæviam ex parte decima, alumnum ex reliquis partibus instituerat heredes, curatorem alumno dedit: cum 42 jure facere putaret: & curatoris fidei commisit, *ne pateretur fundum venire, sed cum Sempronia, & Mæviam nutricibus suis frueretur redditu ejus: & ima parte testamenti ita adjecit: omnem voluntatem meam fidei heredum meorum committo*. Quæsitum est, an tertias partes usufructus fundi nutrices ex fideicommissio petere possint, quamvis curator ei receptus sit, quem jure dare non poterat alumno? Respondit secundum ea, quæ proponerentur, utiliter fideicommissio voluntatem suam confirmasse: id igitur cuique dedisse, ut & nutrices una cum alumno redditu fundi uterentur.

(40. l. 26. §. fin. supr. de legat. 1. (41. l. 10. in fin. supr. de annuis. leg. (42. l. 69. §. 2. supr. de legat. 2.

De conditione, & die.

IDEM (lib. 22. Digestorum.)

Uxori usufructum villæ legavit in quinquennium a die mortis suæ: deinde hæc verba adjecit: & *peracto quinquennio, cum ejus usufructus esse desierit, tunc cum fundum illi, & illi libertis dari volo.* Quæsitum est, cum uxor intra 43 quinquennium decesserit, an libertis proprietatis petitio jam, an vero impleto quinquennio competat: quia peracto quinquennio testator proprietatem legaverat? Respondit, post 44 completum quinquennium fundum ad libertos pertinere.

Si fructuarius proprietatem legaverit.

36. IDEM (lib. 25. Digestorum.)

Sticho testamento manumisso fundi usufructus erat legatus, & cum is uti, fruique desisset, fidei heredum testator commisit, uti eum fundum darent Lucio Titio: sed Stichus testamento suo ejusdem fundi proprietatem nepotibus suis legavit: & heredes Stichi ex testamento ejus legatariis nepotibus eum fundum tradiderunt. Quæsitum est, cum nepotes legatarii ignoraverint conditionem fundi superscripti priore testamento datam, & plus quam tempore statuto possederint, an eum fundum sibi adquisierint? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, legatarios sibi adquisisse. §. 1. Idem quæsit, si aliquo casu legatariis auferri possit, an repetitionem ab heredibus Stichi ejus nepotes habere possint? Respondit, supra quidem de acquisitione responsum: verum, si ex alia causa adquisitio cessasset, videri Stichum, si post mortem eorum, quibus proprietas legata esset, testamentum fecisset, potius quod habere se crederet, quam quod onerare heredes vellet, legasse.

De usufructu bonorum.

37. IDEM (lib. 33. Digestorum.)

Uxori meæ usufructum lego bonorum meorum, usque dum filia mea annos impleat octodecim: Quæsitum est, an prædiorum tam rusticorum, quam urbanorum, & mancipiorum, & supellectilis, idemque calendarii usufructus ad uxorem pertineat? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, omnium 45 pertinere.

De redditu.

38. IDEM (lib. 3. Responsorum.)

Fundi Ebutiani redditus uxori meæ, quoad vivat, dari volo: Quæro, an possit tutor heredis fundum vendere, & legatario offerre quantitatem annuam, quam vivo patrefamilias ex locatione fundi redigere consueverat? Respondit, posse. 46 † Item quæro, an habitare impune prohiberi possit? Respondit, non esse obstructum heredem ad habitationem præstandam. * Item quæro, an compellendus sit heres reficere prædium? Respondit, si heredis factio minores redditus facti essent, legatarium recte defiderare, quod ob eam rem deminutum sit. * Item quæro, quo distat hoc legatum ab usufructu? Respondit, ex his, quæ supra responsa essent, intelligi differentiam.

De rebus legatis ita, ut proprietas ad filias testatoris revertatur.

39. IDEM (lib. 6. Responsorum.)

Filios heredes instituit, uxori vestem, mundum muliebrem, lanam, linum, & alias res legavit, & adjecit: *Proprietatem autem eorum, quæ supra scripta sunt, reverti volo ad filias meas, quæve ex his tunc vivent.* Quæsitum est, utrum usufructus, an proprietas earum rerum data sit? Respondit proprietatem legatam videri. 47

De particula cum.

40. ALFENUS (VARUS lib. 8. Digestorum a Paulo epitomatorum.)

Illi cum illo habitationem lego: perinde est, ac si 48 ita, illi, & illi, legasset.

De fructibus annuis.

41. JAVOLENUS (lib. 2. ex Posterioribus Labeonis.)

Cum ita legatum esset, *fructus annuos fundi Corneliani Publio Mævio do, lego:* perinde 49 putat accipiendum esse Labeo, ac si usufructus fundi similiter esset legatus: quia hæc mens fuisse testatoris videatur.

De fructibus maturis, vel immaturis.

42. IDEM (lib. 5. ex Posterioribus Labeonis.)

In fructu id esse intelligitur, quod ad usum hominis inductum est: neque enim maturitas naturalis hic spectanda est, sed id tempus, quo magis colono, dominove cum fructum tollere expedit: itaque cum olea immatura plus habeat redditus, quam si

matura legatur, non potest videri, si immatura so lecta est, in fructu non esse.

De usufructu bonorum, vel rerum.

43. VENULEJUS (lib. 10. Actionum.)

Nihil interest, utrum bonorum quis, an rerum tertiæ partis usufructum legaverit. Nam si bonorum usufructus legabitur, etiam res alienum ex bonis deducetur: & quod in actionibus si erit, computabitur: at si certarum rerum usufructus legatus erit, non idem observabitur.

T I T. III.

DE SERVITUTE LEGATA.

De adificatione ex superiore taberna ad inferiorem.

1. JULIANUS (lib. 1. ex Minicio.)

Qui duas tabernas conjunctas habebat, eas singulas duobus legavit. Quæsitum est, si quid ex superiore taberna in inferiorem inadificatum esset: num inferior oneri ferendo in superioris tabernæ loco contineretur? Respondit, servitatem impostam videri. Julianus notat: Videamus, ne hoc ita verum sit, si aut nominatim hæc servitus imposita est, aut ita legatum datum est, *tabernam meam, uti nunc est, do lego.*

De fundo communi. De pluribus heredibus stipulatoris.

2. MARCELLUS (lib. 13. Digestorum.)

Fundum communem habentibus legari potest via; cum & communis servus recte i viam stipulatur: & cum duo ei, qui ipse viam stipulatus fuerit, heredes existerint, non corrumpitur stipulatio.

De fundo uni cum via, alii sine via legato. De fundo sub conditione, vel pro parte pure, pro parte sub conditione, & via pure legatis. De fundo communi.

3. IDEM (lib. 29. Digestorum.)

Si fundum Mævio, & ad eum viam per alium fundum, & eundem fundum sine via Titio legasset: si uterque fundum vindicasset, sine via legato fundum cessurum: quia neque adquiri per 2 partem servitus possit. Et si prius Mævius fundum vindicaret, altero deliberante, posse dubitari, an, si postea Titius omisisset, via legatum salvum esset? Et hoc magis videbatur. Quamquam si sub conditione quis fundum legasset, viam pure; aut pro parte fundum pure, pro parte sub conditione, & viam sine conditione; si, pendente ea, legati dies cessisset, interitum fore via legatum; ut responsum est, cum alteri ex vicinis, qui fundum communem habebant, viam sub conditione, alteri pure legasset, pendente conditione decessisset: quia alterius legatarii persona impedimento esset, quo minus solidus fundus cum via vindicaretur.

De pariete communi.

4. JAVOLENUS (lib. 9. Epistolarum.)

Si is, qui duas aedes habebat, unas mihi, alteras tibi legavit; & medius paries, qui utraque aedes distinguat, intervenit: eo jure eum communem nobis esse existimo, quo, si paries tantum duobus nobis communiter esset legatus; ideoque neque me, neque te agere posse, jus non esse alteri ita immixtas habere: nam quod communiter socius habet, & in jure eum habere constitit: itaque de ea re arbiter communi dividendo sumendus est.

De servo alieno.

5. PAPINIANUS (lib. 16. Quætionum.)

Et si maxime testamenti factio cum servis alienis; ex persona dominorum est: ea tamen, quæ servis relinquuntur, ita valent, si liberis relicta possent valere; sic ad fundum domini via servo frustra legatur.

De domo filia legata, & jure transeundi per domos hereditarias.

6. IDEM (lib. 7. Responsorum.)

Pater filia domum legavit, eique per domus hereditarias jus transeundi præstari voluit: si filia domum suam habitet, viro quoque jus transeundi præstabitur: alioquin filia præstari non videbitur. Quod si quis non usum transeundi personæ datum, sed legatum servitutis esse plenum intelligat: tantumdem juris ad heredem quoque transmittetur: quod hic nequaquam admittendum est: ne quod affectu filia datum est, hoc & ad externos ejus heredes transire videatur.

(50.l.48.in fin.supr.d.r. (51.l.49.in fin.infr.de verb.sign. (52.l.8.l.9.supr.de legat.2.

TIT. III. (1.l.12.supr.de servit.l.19.supr.de servit.præd.rustic. (2.l.8.l.11.supr.de servit. (3.l.12.§.2.supr.de legat.1.l.82.§.fin.infr.de legat.2. (4.Fac.l.4.§.1.supr.de usu, & habitai.l.111.infr.de verb.oblig. (5.v.l.1.§.43.inf.de aqua quotid. & æstiv.

(43.l.12.in fin.C.de usufr. (44.arg.l.4. in fin. infr. de condit. & demonstr. (45.Vide tamen l.29.supr.de usufr.Nov.18.c.3. (46.l.120.in pr.supr.de legat.1. (47.l.15.in fin.infr.de auro. (48.l.36.§.2.supr.de legat.1. (49.l.22.supr.de l.20.supr.de usufr.

De pluribus heredibus.

7. PAULUS (lib. 21. Quaestionum.)

Cum a pluribus heredibus institutis via legata est, quia partem non recipit, singuli heredes in solidum conveniuntur: quia & uno ex heredibus ad eundem vindicari potest.

TIT. IV.

DE DOTE PRÆLEGATA.

Quid continetur legato dotis. 1. De pacto dotali. 2. De representatione. 3. De donatione inter virum, & uxorem. 4. De impensis in res dotalis factis. 5. De dote stante matrimonio soluta. 6. De interitu rei dotalis. 7. De dote promissa, nec data. 8. De demonstratione. 9. Si focer nurui. 11. Vel marito dotem legaverit. 12. De dote alii legata, ut mulieri restituatur. 13. Vel mulieri, ut alii restituatur. 14. De legato generali, & speciali. 15. De fundo dotali locato.

1. ULPIANUS (lib. 19. ad Sabinum.)

Cum dos relegatur, verum est, id dotis legato inesse, quod actione de dote inerat. §. 1. Et ideo, si inter virum, & uxorem convenerat, ut morte viri soluto matrimonio, filio communi interveniente, dos apud mariti heredem remaneret, & maritus decedens dotem relegaverit: statim pacto non debet ob hoc, quod dos relegata est. Verum & citra relegationem hoc probari debet: nam * quod est admissum, posse deteriorem conditionem dotis fieri intervenientibus liberis, totiens 1 locum habet, quotiens ipsa in matrimonio decedit, vel divortium intervenit. §. 2. (Et) verum est, commodum in dote relegata esse representationis 2, quamvis annua die dos præstaretur. §. 3. Est & illud, quod ob res donatas hodie post Senatusconsultum 3, nulla sit exactio, si modo voluntatem non 4 mutavit testator. §. 4. Impensæ 5 autem ipso jure dotem minuunt: sed quod diximus, ipso jure 6 dotem impensis minui, non ad singula corpora, sed ad universitatem erit referendum. §. 5. Adeo autem dotis actionem continet dotis relegatio, ut, si vivus eam uxori (scilicet quibus licet casibus 7 solverit, cesset legatum. §. 6. Sed & si mancipia fuerint in dote non æstimata, & hæc demortua 8 sint: legatum dotis in his evanescit. §. 7. Sed & si dotem promiserit mulier, neque dederit, & decedens maritus uxori dotem prælegaverit: mulier nihil amplius, quam liberationem habebit. Nam & si quis ita legaverit: *Centum, quæ in arca habeo*; aut, *quæ ille apud me deposuit*: si nulla sint, nihil 9 deberi constat, quia nulla corpora sint. §. 8. Si quis uxori fundum Titianum his verbis legasset: *Is enim fundus propter illam ad me pervenit*: omnimodo debetur fundus; nam * quicquid demonstratæ rei additur satis demonstratæ, frustra est. §. 9. Celsus lib. xx. Digestorum scribit: Si focer nurui dotem relegavit, si quidem jus actionis de dote voluit relegare, nullius momenti esse legatum; quippe nupta 10 est: sed si voluit eam recipere dotalem pecuniam, (inquit) utile erit legatum. Si tamen hæc dotem receperit, nihilominus maritus dotis persecutionem habebit: sive heres institutus esset, familiaris eriscundæ judicio; sive non, utili actione. Ego puto, quoniam non hoc voluit focer, ut bis dotem heres præstet, & mulierem agentem ex testamento, cavere debere, *defensu 11 iri heredem adversus maritum*. * Ergo & maritus idem debet cavere, adversus mulierem defensu iri, si prior agat. §. 10. Per contrarium apud Julianum lib. xxxvii. quaeritur, si focer filio suo exheredato 12 dotem nurus legasset? Et ait, agi quidem cum marito exheredato de dote non posse: verumtamen ipsum dotem persecuturum ex causa legati: sed non alias cum legatum consecuturum, quam si caverit, *heredes adversus mulierem defensu iri*: & differentiam facit inter eum, cui dos relegata est, & orcinum 13 libertum, cui peculium legatum est: namque eum de peculio posse conveniri ait, heredem non 14 posse, quia peculium desit 15 penes se habere: at dotis actio nihilominus competit, et si dotem desierit habere. §. 11. Idem Julianus quaerit, si dotem

(6.l.80. §.3. infr. ad leg. Falcid.

TIT. IV. (1.l.2. sup. de pact. dotal. l.3. C. de pact. convent. (2. §.12. inf. hic. l.2. in fin. inf. h. t. l.24. §.2. sup. soluto matrim. (3.l.32. in pr. §.2. sup. de donat. inter vir. & uxor. (4.d.l.32. §.3.4.5. (5.l.2. in pr. inf. h. t. l.un. §.5. ver. cum enim. C. de rei uxor. act. (6.l.56. §.3. sup. de jure dot. l.5. in pr. sup. de impens. in res dotal. (7.l.73. §.1. sup. de jure dot. l.20. sup. soluto matrim. Nov.22. cap.39. (8.l.8. inf. h. t. (9. Videtamen l.88. §.10. sup. de legat. 2. l.3. C. de falsa causa. (10. l.un. C. si dos constant. matrim. (11. Immo vide l.7. in pr. inf. h. t. (12. d.l.7. in pr. (13. §.2. ver. & is cui. Inst. de singul. reb. per fideicom. (14. Immo vide l.17. l.18. inf. h. t. (15. l.28. sup. de pecul.

marito relegaverit focer, an dote soluta 16 mulieri legatum marito extinguatur? Et dicit extinguere: quia nihil esset jam quod marito posset præstari. §. 12. Idem quaerit, si dos alii legata esset, eamque rogatus sit mulieri restituere: an lex Falcidia in legato locum haberet? Et dicit habere 17: sed quod minus est in fideicommissis, mulierem dotis actione consecuturam. Ego quaero, an commoda representationis in hoc legato sic observentur, atque si dos ipsi mulieri fuisset relegata? Et puto (habere.) §. 13. Idem Julianus quaerit, si mulieri dos sit relegata: eaque rogata dotem restituere, an Falcidia locum habeat? Et negat 18 habere: quoniam fideicommissum quoque negat valere. Quod si præterea quid uxori legatum sit, putat ex residuo fideicommissum præstari; quod utique, habita ratione Falcidiæ, mulieri præstabitur. Sed & marito ex parte herede instituto, a focero dote prælegata, legatum dotis Falcidiæ passurum: videlicet, quia adhuc constante matrimonio, indebita dos videtur relegata; verum quod Falcidia recidit, in familiaris heriscundæ judicio maritum præcepturum: quemadmodum totam dotem præciperet, si non esset relegata. §. 14. Mela scripsit: Si fundus in dote sit, & specialiter sit legatus, mox generaliter dos relegata a non bis 19, sed semel deberi fundum. §. 15. Ibidem Mela conjungit, si fundus in dote fuit locatus a marito ad certum tempus: uxorem non 20 alias fundum ex relegatione consequi, quam si caverit, *se passuram colonum frui*: dummodo ipsa pensiones percipiat.

De fideicommissis uxoris honoratæ, vel mariti honorati.

2. ULPIANUS (lib. 5. Disputationum.)

Cum quis uxori suæ dotem relegat, fideique commissum ab ea relinquit: hoc fideicommissum ex commodo, quod ex relegatione mulier sentit, æstimabitur, & ita Celsus quoque lib. xx. Digestorum scripsit. Quod si necessaria fuerunt impensæ, quæ ipso jure 21 dotem minuunt: amplius dici potest, si tanta quantitas dotis, quam maritus accepit, ei relegata est: oportere dici, etiam eam quantitatem posse fideicommissum erogare, quæ ipso jure dotem minuit: esse enim mulierem legatariam, nemo est, qui dubitet. Sed & si non dos, sed pro dote aliquid uxori fuerit legatum: adhuc quasi dos relegata accipitur. * Hoc amplius Julianus scripsit: Et si non fuerit adjectum, pro dote esse legatum, hoc tamen animo relictum: adhuc ejus esse conditionis. Uxor igitur, si rogetur vel dotem, vel quod pro dote legatum est, vel quod in vicem dotis sibi adscriptum est, restituere: non cogetur, nisi eatenus, quatenus diximus, restituere. * Et ideo heres instituta, rogataque quantitatem hereditatis restituere: id demum restituet, quod quantitatem dotis excedit, idque, quod ex representationis commodo sentit. Nam & si quis, cum a nuru dotem accepisset, filium suum heredem instituerit, eumque rogaverit, *quidquid ad eum ex hereditate pervenisset, restituere*, mox morte uxoris dotem fuerit lucratus: id non restitueret, quod ex dote percepit, quia matrimonii causa id lucratus est, non ex patris judicio. §. 1. Mulier dotem promissit quadringentorum, & dedit fundos duos in ducenta; præterea nomina debitorum in residua ducenta: mox maritus ejus decedens pro dote fundos ei duos, non eos, quos in dotem acceperat, reliquit: & præterea duos illos dotalis, quos æstimatos acceperat, reliquit; fideique ejus commisit, *ut quidquid ad se ex hereditate ejus pervenisset, id restitueret Sejo, cum moreretur*. Quærebatur, quantum esset in fideicommissis, muliere defuncta. Dicebam, uxorem hanc, quæ rogata est, *quidquid ad se pervenerit ex testamento, restituere*, in ea esse conditione, ut id demum restituere rogetur, quod deducta dotis quantitate ad eam pervenit: dotem enim recepisse eam magis 22, quam accepisse: salvo eo, quod ex commodo representationis ab ea fideicommissi potuit. * Proinde id quidem, quod pro dote maritus ei reliquit, non cogetur restituere; nisi plus 23 fuit in eo, quam in quantitate dotis: residuo vero, quod præterea illi relictum est, cum 24 fructibus cogetur restituere. Habebit igitur præcipuam dotem cum suis fructibus: id vero, quod extrinsecus ei relictum est, cum fructibus, qui ad eam pervenerint, restituet.

(16.l.7. §.1. inf. h. t. (17. Obst. l.57. inf. ad leg. Falcid. (18.l.28. in fin. sup. de legat. 1. (19.l.56. in pr. sup. de legat. 2. (20. Immo vide l.120. §. ult. sup. de legat. 1. (21.l.1. §.4. sup. l.5. inf. h. t. (22.l.17. §.12. in fin. sup. de legat. 2. (23.l.114. §.3. in fin. sup. de legat. 1. (24. Immo vide l.83. in pr. sup. de legat. 3.

De legato, amplius quam dotem.

3. JULIANUS (lib. 34. Digestorum.)

Qui ita legat uxori suæ: *Titiæ amplius 25, quam dotem, aureos tot heres meus damnas esto dare: manifestus est, dotem 26 quoque relegasse.*

De prolatione diei.

4. AFRICANUS (lib. 5. Quæstionum.)

Cum vulgari modo dies legatorum profertur, nihil eam rem ad dotis relegationem pertinere ait: quia suum diem habeat.

De solutione dotis non differenda.

5. MARCIANUS (lib. 3. Regularum.)

Dotem relegata, non 27 est heres audiendus, si velit ob donationes in mulierem factas solutionem differre, vel ob impensas alias, quam quæ ipso jure 28 dotem minuunt; aliud est enim, minorem esse factam dotem, quod per necessarias 29 impensas accidit: aliud, pignoris nomine retineri dotem ob ea, quæ mulierem invicem præstare æquum est.

De pecunia legata pro dote.

6. LABEO (lib. 2. Posteriorum a Javoleno epitomatorum.)

Cum scriptum esset: *Quæ pecunia propter uxorem meam ad me venit quinquaginta, tantundem pro ea dote heres meus dato: quamvis quadraginta dotis fuissent, tamen quinquaginta debere Alfenus Varus Servium respondisse scribit, quia proposita summa quinquaginta adjecta sit. §. 1. Item ei, quæ dotem nullam habebat, vir sic legaverat: *Quanta pecunia dotis nomine, & reliqua: pro ea quinquaginta heres dato: deberi ei legatum Ofilius, Cascellius, item & Servii auditores retulerunt: perinde habendum esse, ac si servus alicui mortuus, aut pro eo centum legata essent: quod verum est: quia his verbis non 30 dos ipsa, sed pro dote pecunia legata videtur.**

Si pater dotem a nuru acceptam filio exheredato legavit.

7. PAPINIANUS (lib. 18. Quæstionum.)

Pater dotem a nuru acceptam filio exheredato 31 legavit: heres patris, opposita doli exceptione, non ante solvere legatum cogendus est, quam ei cautum fuerit de 32 indemnitate soluto matrimonio. §. 1. Sed si prius, quam legatum filio solveretur 33, mulier dotem suam recuperavit: frustra filius de legato aget. §. 2. Sed si Lex Falcidia locum in legato dotis adversus filium exheredatum habuerit, & mulier solutionem ratam fecerit: propter eam quantitatem, quam heres retinuerit, utilis actio dotis ei dabitur: quod si ratum non habeat, defendi quidem debet heres a viro, qui se 34 defensurum promisit; sed si totam litem vir solus subierit, actio iudicati, si cautum non erit, pro ea quantitate, quæ jure Falcidiæ petenda est, adversus heredem dabitur. §. 3. Sed si prius, quam legatum filio solveretur, mulier divertit; quamquam ipsa nondum præcipere dotem possit, non ideo tamen actio filii differtur: quia tunc iisdem diebus filio solvi dotem responsum est. Cum patri pro parte heres existit, & ad præceptionem dotis, soluto matrimonio, postquam heres existit, admissus est. §. 4. Si forte per errorem cautio defensionis omissa sit, & ex causa fidei commissi filius dotem acceperit: ut indebitum fideicommissum non repeteretur; cautionis enim præstandæ necessitas solutionem moratur: non indebitum facit, quod fuit debitum; sed non erit iniquum, heredi subvenerit. §. 5. Quid ergo, si patris heres solvendo non sit? nonne iuste mulieri dabitur adversus virum utilis actio dotis? cui dos perire non debet: quia non interposuit per errorem heres cautionem.

De pecunia legata pro dote.

8. IDEM (lib. 7. Responsorum.)

Vir uxori, quæ dotem in mancipiis habebat, pecuniam pro dote legaverat: vivo viro mancipiis mortuis, uxor post virum vita decessit. Ad heredem ejus actio legati recte transmittitur: quoniam mariti voluntas servanda est.

Si testator certum fundum, & quæ nuptura obtulit æstimata, in speciebus restitui voluit.

9. IDEM (lib. 8. Responsorum.)

Uxori meæ fundum Cornelianum, & quæ nuptura obtulit æstimata, in speciebus restitui volo. Respondi, non æstimatum prædium in dotem datum, exceptum non videri: sed * universa dote præle-

gata, rerum æstimatarum pretium non relictum; verum ipsas res, quales invenirentur.

De fundo uxori pro dote & alii legato.

10. SCÆVOLA (lib. 8. Quæstionum.)

Si Seja pro dote centum fundus legatus sit, idemque Mævio, quod Mævio Falcidia aufert, pro eo, quasi concursus non fuerit, mulier plus vindicet; quia amplius sit in dote mulieris.

Si mulier dotem, ad quam stipulandam alium adhibuerat, viro reliquit.

11. PAULUS (lib. 7. Responsorum.)

Seja, cum nuberet Lucio Titio, dedit dotis nomine centum aureos, & adhibuit Quintum Mucium, qui nihil numeravit: sed dotem stipulatus est, si morte mulieris solutum fuerit matrimonio: Seja moriens testamento suo ita cavuit: *Lucio Titio marito meo, cui maximas gratias ago, dari volo super dotem, quam ei dedi, tot aureos: Quæro, cum instituit Lucium Titium convenire Quintus Mucius ex stipulatu actionem: an repellere eum maritus possit ex verbis testamenti? Respondit, si Quintus Mucius mandante Seja, non donationis causa, stipulatus est, heredibus mulieris eum teneri; & ideo Quintum Mucium exceptione repellendum esse: quod si donationis causa Seja stipulari permisisset, videri eum in eum casum, qui morte mulieris existit, mortis causa stipulatum: & ideo fidei ejus committi potuisse, in eum casum, dicendum fore.*

De conditione implenda.

12. SCÆVOLA (lib. 3. Responsorum.)

Qui dotem in pecunia numerata & æstimatis rebus acceperat, uxori ita legavit: *Seja uxori meæ, si omnes res, quæ tabulis dotalibus contineantur, heredi meo exhibuerit, & tradiderit summam dotis, quam mihi pro ea pater ejus intulit, dari volo hoc amplius (denarios) decem. Quæsitum est, cum res in dotem data plures ipso usu finitæ essent, nec moriente marito fuerant, an quasi sub impossibili conditione legatum datum debeatur? Respondi, videri conditioni paritum, si, quod ex rebus in dotem datis supererat, in potestatem heredis pervenit.*

Si filiusfamilias dotem ab uxore accepit, eamque illi paterfamilias factus legavit.

13. LABEO (lib. 1. Pithanorum a Paulo epitomatorum.)

(Paulus:) Si filiusfamilias, uxorem cum haberet, dotem ab ea acceperat, deinde paterfamilias factus, dotem ei, ut solet, legavit: quamvis patri heres non erit, tamen id legatum debetur.

De eo, cui testator voluntatem suam se declarasse testatus est.

14. SCÆVOLA (lib. 15. Digestorum.)

Theopompus testamento facto duas filias, & filium æquis partibus instituit heredes, & codicillis ita cavuit: *Ἡ θυγατέρα μου Κρισπιναν, ἢν νύχονεν ἐξεδναίω ἄν, οἱ φίλοι μου συγγενῆς δοκιμάσωσι πρόνοιασιν ἰκδοῦναι Πωλιανὸς εἰδὼς με τὴν γάμην, ἐπίποισι τοῖς, ὅτις καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς ἐξεδναίω.* Id est, *Filiam meam Crispinam, quam vellem tradi nuptui cuicumque, amici mei & cognati approbavunt, providebit tradi Pollianus sciens mentem meam in æqualibus portionibus, in quibus & sororem ejus tradidi. Pollianus a marito puella juratus scripsit, voluisse patrem eandem quantitatem in dotem accipere etiam minorem filiam, quam major acceperat: Quæro, an eandem summam dotis nomine coheredes extra partem hereditatis minori filia præstare debeant? Respondit, eum cujus notio est, æstimaturum, ut eadem quantitas ex communi præcipua minori filia dotis nomine detur.*

De re obligata.

15. GAJUS (lib. 2. de legatis ad Edictum Prætoris.)

Licet placeat pignoras res, vel in publicum obligatas, heredem, qui dare iustus est, liberare debere: tamen si is, qui tales res in dotem accepit, dotem prælegaverit, non cogetur heres liberare eas, nisi aliud specialiter testator dixerit.

Si uxori legetur dos, quæ alii reddenda erat.

16. PAULUS (lib. 2. ad Vitellium.)

Qui dotem a matre uxoris acceperat, & stipulanti ei promiserat, testamento uxori dotem legavit: cum quæsitum esset, an uxor dotis summam consequi possit? Respondit Scævola, non videri dari uxori, quod necesse sit matri reddi: alias sic respondit, non videri, nisi manifeste uxor docuisset, eam testantis voluntatem fuisse, ut onerare heredes duplici præstatione dotis vellet.

De legato uxori, quidquid ei comparavi, & quod mihi dedit. 1. Vel quanta pecunia ad me, in stipulationem dotis ejus nomine pervenit.

17. SCÆVOLA (lib. 3. Responsorum.)

Uxori ita legavit: *uxor mea, quidquid ei comparavi, & quod mihi dedit, e medio sibi sumat. Quæro an dos prælegata videat*

(25. l. 54. supr. d. 1. (26. Immo vide l. 108. §. 7. supr. de legat. 1. (27. l. 41. §. 1. supr. de legat. 2. (28. l. 2. in pr. supr. h. t. (29. l. 15. supr. de impens. in res dotal. (30. l. 3. C. de falsa caus. adject. (31. l. 1. §. 10. supr. h. t. (32. Immo vide §. 2. infr. hic d. l. 1. §. 9. in fin. (33. d. l. 1. §. 11. (34. d. l. 1. §. 9.

tur? Respondit, verbis, quæ proponerentur, videri & de dote legata loqui: nisi aliud testatorem voluisse probaretur. §. 1. *Titia uxori meæ, quanta pecunia ad me, inve stipulationem dotis ejus nomine pervenit: quæ dos est dotalibus duobus consignatis instrumentis centum aureorum.* Quæsitum est, an utramque summam consequi possit? Respondit, nihil proponi, cur non possit.

TIT. V.

DE OPTIONE I VEL ELECTIONE LEGATA.

De servis.

1. ULPIANUS (lib. 2. ad Sabinum.)

Divus Pius Cæcilio Proculo rescriptit, eum, cui *servorum* legata sit electio, tres posse eligere.

De servo. 1. De legato generali. 2. Si legatarius semel elegerit.

2. IDEM (lib. 20. ad Sabinum.)

Quoties *servi* electio vel optio datur, legatarius 2 optabit, quem velit. §. 1. Sed & homine generaliter legato, arbitrium eligendi, quem acciperet, ad legatarium pertinet. §. 2. Data igitur optione, si quis optaverit alienum servum: vel hominem liberum: videndum est, an consumserit optionem? & puto non consumi. §. 3. Eum, cui centum *amphorarum* electio data sit, acetum eligentem non consumere optionem, si id acetum elegerit, quod vini 4 numero paterfamilias non habuit.

3. IDEM (lib. 23. ad Sabinum.)

Scilicet si ante exhibitionem, hoc est, ante degustationem acetum elegerit.

4. PAULUS (lib. 3. ad Sabinum.)

Scyphi electione data, si non omnibus scyphis exhibitis legatarius elegerit, integram ei optionem manere placet: nisi ex his dumtaxat eligere voluisset, cum sciret & alios esse.

5. AFRICANUS (lib. 5. Quæstionum.)

Nec solum si fraude heredis, sed etiam si alia qualibet causa id evenerit.

De tempore præstituendo ad eligendum.

6. POMPONIUS (lib. 6. ad Sabinum.)

Mancipiorum electio legata est: ne venditio quandoque eligente legatario interpelletur, decernere debet prætor, nisi intra tempus ab ipso prænitum elegisset, actionem legatorum ei non competere. † Quid ergo, si die præterito, sed antequam venderet heres, vindicare legatarius velit? quia non est damnus subiturus heres, propter quod decernere prætor id solet; & quid si die præterito, quem finierit prætor, heres aliquos ex servis, vel omnes manumiserit? nonne prætor eorum tuebitur libertatem? ergo totiens actio deneganda non est, si omnia in integro sint. † Idem est, & si pignori aliquos ex his servis heres dederit post diem, vel vendiderit.

7. PAULUS (lib. 10. Quæstionum.)

Imo & si quosdam servos distraxit, quosdam retinuit: non est audiendus legatarius, si velit optare ex retentis ab herede, cum jam disposuerit familiam heres.

1. De rerum numero. 2. De collegatariis.

3. De rebus depositis.

8. POMPONIUS (lib. 6. ad Sabinum.)

Si tibi electio servi, & mihi reliqui legati sunt: decernendum est a prætore, nisi intra certum tempus optaveris, petitionem tibi non 7 datu iri. §. 1. Si ex quatuor viriolis dux, quas elegissem, mihi legata sint: sive dux sola relicta sint, sive ab initio dux sola fuerint, valet legatum. §. 2. Unius hominis mihi & tibi optio data est: cum ego optassem, si non mutassem voluntatem, deinde tu eundem optaveris: utriusque nostrum servum futurum; quod si ante decessissem, vel furiosus factus essem, non futurum communem: quia * non video 8 consentire, qui sentire non possum; humanius autem erit, ut & in hoc casu, quasi semel electione facta, fiat communis. §. 3. Si rerum depositarum electio mihi relicta sit: & ad exhibendum cum eo, apud quem deposita sint, agere poteris; & cum herede agere, ut is depositi agendo, facultatem mihi eligendi præstet.

(TIT. V. (1. §. 22. 23. *Inst. de legat. l. ult. C. commun. de legat.* (2. l. 20. l. 108. §. 2. *supr. de legat. l. 23. supr. de legat. 2. §. 22. Inst. de legat.* (3. Vide tamen l. 37. in pr. *supr. de legat. 1.* (4. l. 9. *infr. de tritic. vino, vel oleo legat.* (5. l. 8. in pr. *infr. h. t.* (6. l. 6. *supr. eod.* (7. l. 28. in fin. pr. *infr. de verb. sign.* (8. Immo vide l. 2. §. *ult. supr. saluto matrim.*

De conditione, alternatione. 1. De libertate pure, vel sub conditione relicta.

9. JULIANUS (lib. 32. Digestorum.)

Cum ita legatur: *Titio Stichum do lego, si Pamphilum non elegerit*: simile est, atque si ita legatum fuisset: *Titio Stichum, aut Pamphilum, utrum eorum volet, do lego.* §. 1. Quæsitum est, si Stichus sub conditione liber esse jussus sit, & mihi optio servi data esset, vel servus generaliter legatus esset: quid juris esset? Dixi, commodius constitui, eum, qui sub conditione libertatem Stichus det, & optionem servorum, non cogitare de Stichus: sicuti constat non cogitare eum de eo, cui præsentem libertatem dederit; secundum quod, si Stichus optaverit, vel elegerit: nihil agam; & ex ceteris nihilominus optabo. §. 2. In eodem casu quæsitum est, si optione servorum data, antequam optarem, conditio statuta libertatis defecisset: an Stichus optare possim? Puto Mucianæ sententiæ adsentiendum, qua placet, ipsa libertate legatum perimi, non datione statuta libertatis; quare si vivo testatore, si post mortem ejus, (&) ante aditam hereditatem conditio statuta libertatis defecerit: legatum erit utile; nam sicut pura 9 libertas, ita statuta libertas aditam hereditatis tempore vires accipit; ideo (que) Stichus optare possim.

De manumissione legatarii.

10. IDEM (lib. 34. Digestorum.)

Si Pamphilo servo Lucii Titii servus generaliter legatus sit, deinde dominus Pamphili, postquam dies legati cesserit, eum manumississet: siquidem Titius servum vindicaverit, extinguitur Pamphili legatum; quia non esset in hereditate, qui possit optari: si vero Titius legatum a se repudiasset, Pamphilum optare posse legatum constat; licet enim manumissione Pamphili dux personæ constituerentur, Titii, & Pamphili: unius tamen rei legatum inter eas vertitur; &, Titio vindicante, optio extinguitur; repudian- te, Pamphilus optare potest.

Si servo legato, vel servo communi legetur.

11. IDEM (lib. 36. Digestorum.)

Si Eros Sejo legatus sit, & Eroti fundus, deinde optio servi Mævio data fuerit, isque Erotem optaverit: fundus ad solum se- jum pertinebit: quoniam aditam hereditatis tempore is solus erit, ad quem posset legatum pertinere. Nam & cum servo communi alter ex sociis legat, idcirco ad solum socium totum legatum pertinet: quoniam die legati cedente solus est, qui per eum servum possit acquirere.

De electione data heredibus.

12. IDEM (lib. 1. ex Minicio.)

Servo generaliter legato, verius est, omnes heredes, si eis electio data est, eundem dare debere: si non consentiant heredes, ex testamento eos teneri.

Si servo proprio legetur sine libertate. 1. Si emtor hereditatis, ut optetur, postulet.

13. PAULUS (lib. 8. ad Plautium.)

Si optio servi data mihi fuerit, & Stichus aliquid testator sine 10 libertate legasset: tunc sequens legatum consistit, cum tota familia ad unum, id est, Stichum, reciderit: ut quasi pure legato, utiliter sit legatum. Nec adversatur Catoniana 11, si voluntarius heres institutus sit: quia potest ante aditam hereditatem, etiam si statim decesserit, familia minui. Quod si necessarius heres institutus sit, sequens legatum propter Catonianam inutile est. §. 1. Pomponius scribit, emtore hereditatis postulante, ut is, cui servi optio legata sit, optet: videndum esse, an prætor, ut id faciat, cogere debeat legatarium; quemadmodum si heres institutus id postularet; quia potest per heredem id emtor consequi; & quare non possit, non video.

De manumissione.

14. JAVOLENUS (lib. 2. ex Cassio.)

Si, cum optio servi ex universa familia legata esset, heres aliquem prius 12 quam optaretur, manumissit: ad libertatem eum interim non perducit: servum tamen, quem ita manumiserit, amittit: quia is aut electus, legato cedit; aut relictus, tunc liber ostenditur.

Si servo proprio legetur sine libertate.

15. IDEM (lib. 2. Epistolarum.)

Servo sine libertate legavi, deinde optionem servorum Mævio dedi: is eundem servum optavit. Quæro, an id quoque, quod

(9. v. l. 81. §. 9. *supr. de legat. 1.* (10. l. 107. §. 1. *supr. d. t.* (11. l. 86. *infr. de condit. & demonstr.* (12. l. 3. *infr. qui & a quib. manum. lega-*

legatum est, ei deberetur? Respondit: non puto legatum hujus servi nomine ad dominum pertinere.

Quando optatur.

16. TERENTIUS CLEMENS (lib. 15. ad Legem Juliam, & Papiam.)

Optione legata placet, non posse ante aditam 1; hereditatem optari, & nihil agi, si optaretur.

De electione omissa.

17. IDEM (lib. 17. ad Legem Juliam, & Papiam.)

Cum optio duorum servorum Titio data sit, reliqui Mævio legati sint: cessante primo in electione, * reliquorum appellatione omnes 14 ad Mævium pertinent.

De legato generali.

18. SCEVOLA (lib. 13. Quæstionum.)

Homine legato, Neratius ait, nihil agi repudiato Pamphilo: itaque eum ipsum eligi posse 15.

Si moriatur legatarius antequam eligat.

19. PAULUS (lib. 3. Sententiarum.)

Illud, aut illud, utrum elegerit legatarius: nullo a legatario electo, decedente eo post diem legati cedentem, ad heredem transmitti 16 placuit.

Si legatarius semel elegerit.

20. LABEO (lib. 2. Posteriorum a Javoleno Epitomatorum.)

Apud Aufidium lib. I. rescriptum est: cum ita legatum est, vestimenta, quæ volent, triclinaria sumito, sibi que habeo: si is dixisset, quæ vellet, deinde, antequam ea sumeret, alia se velle dixisset: mutare voluntatem eum non 17 posse, ut alia sumeret: quia omne jus legati prima testatione, qua sumere se dixisset, consumit: quoniam res continuo ejus fit, simul ac si dixerit eam sumere.

De legato, cum nupserit.

21. SCEVOLA (lib. 22. Digestorum.)

Filium, & uxorem heredes scripsit: filiam exheredavit, & ei legatum dedit, cum in familia nuberet, centum, (& cum in familia nupserit,) his verbis: *Insuper arbitrato Sempronie matris ejus mancipia decem, quæ confestim post aditam hereditatem meam a Sempronie uxore mea eligi volo. Quæ mancipia, cum in familiam nupserit, dari volo: & si, antequam nupserit, aliquod ex mancipiis decesserit, tunc in locum ejus arbitrato Sempronie matris ejus dari volo, dum ad eam plenus numerus perveniat: quod si Sempronie mater ejus non elegerit, tunc ipsa sibi quæ volent, eligat.* Quæsitum est, cum mater elegerit, an ea, quæ ex his mancipiis ante nuptias adgnata sunt, ad puellam supra numerum decem mancipiorum pertineant? Respondit, cum mancipiorum legatum in tempus nuptiarum testator transtulit: id, quod medio tempore ancillæ enixæ sunt, ad filiam non 18 pertinere. † Idem quæsit, ante nuptias, eorundem mancipiorum fructus, & usus an ad semproniam matrem pertineant? Respondit, nihil proponi, cur ad matrem pro solido pertineant.

Ex quibus rebus eligendum.

22. IDEM (lib. 17. Digestorum.)

Maritus uxori suæ codicillis per fideicommissum dedit prædia, item lances, quas elegerit, quatuor. Quæsitum est, an ex his lancibus, quæ mortis tempore sint, eligere possit? Respondit, posse.

TIT. VI.

DE TRITICO, VINO, VEL OLEO LEGATO.

Acetum quando legato vino contineatur.

1. ULPIANUS (lib. 20. ad Sabinum.)

Vino legato, acetum quoque continetur, quod paterfamilias vini 1 numero habuit.

De penu, & vino. 1. De optione legata.

2. POMPONIUS (lib. 6. ad Sabinum.)

Cum alii penum, alii vinum legatum esset: excepto vino, omne penum ad alium legatarium pertinebit. §. 1. Si centum amphoræ, quas velles, tibi legata sint: ex testamento agendo consequi potes, ut degustare tibi liceat, aut, quanti interfuerit licere tibi degustare, ad 2 exhibendum age: e potes.

(13. l. 10. supr. de legat. 1. (14. l. 160. infr. de verb. sign. (15. Immo vide l. 27. §. 7. supr. de pactis. (16. l. 12. §. 7. infr. quando dies legat. (17. l. 5. in pr. l. 33. in fin. l. 34. §. 9. supr. de legat. 1. l. 11. in fin. supr. de legat. 2. (18. l. 14. §. 1. supr. de usur.

(TIT. VI. (1 l. 9. in pr. vers. hæc omnia. infr. h. t. l. 2. in fin. supr. de optione legat. (2. l. 38. in fin. supr. de judic. l. 3. in fin. supr. de optione legat.

De vino, & aceto. 1. De vino, & vasis.

3. ULPIANUS (lib. 23. ad Sabinum.)

Si cui vinum sit legatum centum amphorarum, cum nullum vinum reliquisset: vinum heredem emturum, & præstaturum; non 3 acetum, quod vini numero fuit. §. 1. Si vinum legatum sit, videamus, an cum vasis debeatur? Et Celsus inquit *, vino legato, etiam si non sit legatum cum vasis, vasa quoque legata videri: non quia pars sunt vini vasa, quemadmodum emblemata argenti, scyphorum forte, vel speculi; sed quia credibile est, mentem testantis eam esse, ut voluerit accessioni esse vino amphoras; & sic (inquit) loquimur, habere nos amphoras mille, ad mensuram vini referentes. † In doliis 4 non puto verum: ut, vino legato, & dolia debeantur, maxime si depressa in cella vinaria fuerint: aut ea sint, quæ per magnitudinem difficile moventur. † In cuppis autem sive cuppulis puto admittendum, & ea deberi: nisi pari modo immobiles in agro, veluti instrumentum agri erant. † Vino legato, utres non debebuntur, nec culeos quidem deberi dico.

De qualitate olei.

4. PAULUS (lib. 4. ad Sabinum.)

Cum certum pondus olei, non adjecta qualitate, legatur: non solet quæri, cujus generis oleo uti solitus fuerit testator; aut cujus generis (oleum) istius regionis homines in usu habeant; & ideo liberum est heredi, cujus velit generis oleum legatario solvere.

De quantitate vini, quod in fundo natum est.

5. JULIANUS (lib. 15. Digestorum.)

Cum certus numerus amphorarum vini legatus esset ex eo, quod in fundo Semproniano natum esset; & minus 6 natum esset: non amplius deberi placuit: & quasi taxationis vicem obtinere hæc verba: *Quod natum erit.*

De vino, & vasis. De servis, & peculio.

6. PROCULUS (lib. 5. Epistolarum.)

Cui vinum heres dare damnatus est, quod in amphoris & cadis diffusum 7 est, dari debet: etiam si vasorum mentio facta non est. † Item quamvis cum vasis, cadis, legatum est: tamen id quoque, quod in doliis, legatum esse videtur. † Sicuti si servos omnes cum peculio cujusque eorum legasset: etiam eos, quibus peculii nihil esset, legasse videretur.

De quantitate non adjecta. 1. De pondere rei impossibilis.

7. JAVOLENUS (lib. 2. ex Posterioribus Labeonis.)

Quidam heredem damnaverit dare uxori suæ vinum, oleum, frumentum, acetum, mella, salsamenta. Trebatius agebat, ex singulis rebus non amplius deberi, quam quantum heres mulieri dari voluisset: quoniam non adjectum esset, quantum ex quaque re daretur. Otilius, Cascellius, Tubero omne, quantum paterfamilias reliquisset, legatum putant. Labeo id probat: idque verum est. §. 1. *Lucio Titio tritici modios centum, qui singuli pondus centum pendeant, heres dato.* Otilius, nihil legatum esse: quod & Labeo probat: quoniam ejusmodi triticum in rerum natura & non esset; quod verum puto.

De mora legatarii.

8. POMPONIUS (lib. 6. Epistolarum.)

Si heres damnatus sit dare vinum, quod in doliis esset, & per legatarium stetit, quo minus accipiat: periculose heredem facturum, si id vinum effunderet; sed legatarium petentem vinum ab herede, doli mali exceptione placuit summoveri, si non præstet id, quod propter moram ejus damnum passus sit heres.

Vini appellatione quid contineatur. 1. De aceto legato.

2. De vino, quod coacuit. 3. De vino paterno vel

peculiari. 4. De vino veteri.

9. ULPIANUS (lib. 23. ad Sabinum.)

Si quis vinum legaverit, omne continetur, quod ex vinea natum vinum permanat. † Sed si mustum sit factum, vini appellatione non continebitur proprie: nisi forte paterfamilias etiam de hoc sensit. † Certe zythum, quod in quibusdam provinciis ex tritico, vel (ex) hordeo, vel ex (pane) conficitur, non continebitur. † Simili modo nec camum, nec cerevesia continebitur, nec hydromeli. Quid conditum? nec hoc puto, nisi alia mens testantis fuit. Oenomeli plane, id est, dulcissimum vinum, continebitur. † Et passum, nisi contraria sit mens, continebitur. Defrutum non continebitur, quod potius condituræ loco fuit. † Acinaticium plane vino continebitur. † Cydoneum & si qua alia

(3. Vide tamen l. 1. supr. h. t. (4. l. 14. l. 19. infr. eod. (5. l. 52. supr. mandati. (6. l. 39. §. 1. supr. de contrah. emt. (7. l. 15. infr. h. t. (8. l. 103. §. 10. supr. de legat. 1.

sunt, quæ non ex vinea fiunt, vini appellatione non continebuntur. † Item acetum vini appellatione non continebitur. † Hæc omnia ita demum vini nomine non continentur, si modo vini numero à testatore non sunt habita: alioquin Sabinus scribit, omnia vini appellatione contineri, quæ vini numero paterfamilias habuit. Igitur & acetum, quod vini numero paterfamilias habuit, & zythum, & camum, & cetera, quæ pro hominum affectione, atque usu vini numero habebuntur. Quod si totum vinum, quod paterfamilias habuit, coacuit, non exstinguitur legatum. §. 1. Si acetum quis legaverit, non continebitur legato acetum, quod vini numero testator habuit: embamma autem continebitur; quia aceti numero fuit. §. 2. Item si quis vinum, quod habuit, legavit, deinde (hoc) coacuit: licet postea in aceti locum translatum sit a paterfamilias, vino legato continebitur: quia id, quod testamenti facti tempore vinum fuit, demonstratum est: & est hoc verum, nisi res voluntas adverteretur. §. 3. Vino autem paterno legato, id demum legatum videtur, quod testator vini numero habuit, non quod pater. † Item si peculiare vinum legatum sit, id continebitur, quod servi habuerunt. Cur tam diverse? Quod paternum vinum jam coepit usum ipsius testatoris esse: at peculiare in usu servorum remansit. §. 4. Item si vinum vetus sit legatum.

10. HERMOGENIANUS (lib. 2. Juris Epitomatorum.)

Ex usu testatoris legatum æstimabitur: id est, quot annorum vitæ pro vetere utebatur. Quod si non appareat,

11. ULPIANUS (lib. 23. ad Sabinum.)

Vetus (accipietur,) quod non est novum; id est, & anni prioris vinum appellatione veteris continebitur:

12. PAULUS (lib. 4. ad Sabinum.)

Nam aliter observantibus, quis finis, aut quod initium veteris vini fumeretur?

De quantitate vini, quod in fundo nascetur.

13. ULPIANUS (lib. 23. ad Sabinum.)

Ex eo vino, quod in illo fundo nascetur, heres meus amphoras decem quotannis in annos singulos dato, quo anno natum non 11 fuisset, ex superiore anno ejus fundi eum numerum amphorarum heredem daturum, Sabinus existimat: quæ sententia, si voluntas non adverteretur, mihi quoque placet.

De vino, & vasis.

14. POMPONIUS (lib. 6. ad Sabinum.)

Vino legato, ea demum vasa sequuntur, quæ ita diffusa sunt, ut non ad perpetuum usum (vasa) reservarentur: veluti amphoræ, & cadi.

15. PROCULUS (lib. 2. Epistolarum.)

Vinum cum vasis legavit, negat Trebatius, quod in doliis sit, deberi: & sensum testatoris alium putat esse; verborum alium: ceterum dolia in vasibus vinariis non essent 12. Ego, etsi dolia in vasibus vinariis non sunt, tamen non concederem Trebatio, vinum, quod in doliis esset, id est, quod in vasibus non esset, non esse legatum. * Illud verum esse puto, cui vinum cum vasibus legatum erit, ei amphoras, cados, in quibus vina diffusa servamus, legatos esse: vinum enim in amphoras & cados hac mente diffundimus, ut in his sit, donec usus causa probetur; & scilicet id vendimus cum his amphoris, & cadis; in dolia autem alia mente conjicimus, scilicet ut ex his postea vel in amphoras & cados diffundamus, vel sine ipsis doliis veneat.

1. De dulcibus legatis.

16. IDEM (lib. 3. ex posterior. Labeonis.)

Qui vinum Surrentinum in urnalibus habebat diffusum, is tibi vinum legaverat in amphoris: omne illud quoque vinum, quod in urnalibus fuisset, legatum esse Labeo, & Trebatius responderunt. §. 1. Cui dulcia legata essent, si nihil aliud testamento significetur: omnia hæc esse legata, mullum, passum, defrutum, & similes potiones; item uvæ, ficos, palmas, caricas. §. 2. Quod si ita esset legatum: Vinum amphorarium, amineum, græcum, & dulcia omnia: nihil inter dulcia, nisi quod potionis fuisset, legatum putat Labeo ex collatione vini amphorarii: quod non improbo.

9. l. 1. supr. h. t. (10. l. 44. §. 2. in fin. supr. de legat. 1. l. 85. vers. sic enim responsum est. supr. de legat. 3. (11. l. 17. in fin. supr. de annuis legat. (12. Immo vide l. 206. infr. de verb. sign.

DE INSTRUCTO, VEL INSTRUMENTO LEGATO

De numero legatarii. 1. De alienatione fundi.

1. PAULUS (lib. 4. ad Sabinum.)

Sive cum instrumento fundus legatus est, sive instructus, duo legata intelliguntur. §. 1. Fundo cum instrumento legato, & alienato 1, instrumentum non vindicabitur ex sententia defuncti.

De praelegato. 1. De enthecis.

2. PAPIANUS (lib. 7. Responsorum.)

Cum pater, pluribus filiis heredibus scriptis, duobus præceptionem bonorum aviæ præter partes hereditarias dedisset, pro partibus coheredum viriles habituros legatarios placuit. §. 1. Dotes prædiorum, quæ græco vocabulo ενδύμων appellatur, cum non instructa legantur, legatario non præstantur.

Si is, cui fundus instructus legatus est, cogetur fundum restituere. 1. De servis inuuliter manumissis.

3. IDEM (lib. 8. Responsorum.)

Fundum instructum libertis patronus testamento legavit: postea codicillis petit, ut morientes partes suas fundi supersticibus restituerent; nec instructi mentionem habuit. Talem in causam fideicommissi deductum videri placuit, qualis fuerat legatus: sed medii temporis augmenta foetuum & partuum, item detrimenta fatalium, fideicommissio contineri. §. 1. Minor viginti annis, instructa prædia consobrinæ suæ dari voluit, & quosdam servos prædiorum vivos manumisit: non idcirco servi manumissi præstabitur, quod ad libertatem pervenire non possunt. † Idem juris est, cum ex quavis alia causa libertas non competit.

De bobus.

4. JAVOLENUS (lib. 2. ex Posteriorib. Labeonis.)

Cum quidam duos fundos junctos haberet, & ex altero boves, cum opus fecissent, in alterum reverterentur, utrumque fundum cum instrumento legaverat; Labeo, Trebatius, boves ei 2 fundo cessuros putant, ubi opus fecissent, non ubi manere consuevissent. Cascellius contra: Labeonis sententiam probo.

De fundo cum instrumento, vel fundo, & instrumento, vel fundo instructo legato.

5. LABEO (lib. 1. Pithanon a Paulo epitomatorum.)

Si cui fundum, & instrumentum ejus legate vis, nihil interest, quomodo leges: Fundum cum instrumento, * an fundum, & instrumentum, * an fundum instructum. Paulus: imo contra: 3 nam inter ea legata hoc interest, quod si fundo alienato 4 mortuus fuerit, qui ita legavit: ex hac scriptura: Fundum cum instrumento, nihil erit legatum: ex ceteris 5 poterit instrumentum esse legatum.

De debitore condemnato, qui satis non fecit.

6. SÆVOLEA (lib. 16. Digestorum.)

Nepoti legaverat, quæ certa regione prædia habuerat, ut instructa sunt, cum vino, grano, calendario; & adjecerat hæc verba: Quidquid erit, cum moriar, in illa regione, & quidquid in quacunque specie erit in illa regione, vel quod meum erit: viva testatrice unus ex debitoribus condemnatus, vivente testatrice satis non fecit. Quæsitum est, an quod ex sententia judicis deberetur, ad nepotem pertineret? Respondit, nihil proponi, cur non deberetur.

De mutatione voluntatis.

7. IDEM (lib. 22. Digestorum.)

Tabernam cum coenaculo Pardulæ manumisso testamento legaverat cum mercibus, & instrumentis, & supellecili, quæ ibi essent: item horreum vinarium cum vino, & vasibus, & instrumento, & instrumentis, quos secum habere consueverat. Quæsitum est, (&) cum vivo testatore insula, in qua coenaculum fuit, quod ei legatum erat, exusta sit, & post biennium eodem loco 6 constituta nova, & horreum, quod eidem legatum erat, a testatore venierit 7: vini autem venditio dilata sit, ut ex eo commodo venirent: an universa legata Pardula consequi possit? Respondit, ea, in quibus voluntas mutata esset, non deberi.

De instrumento fundi.

8. ULPIANUS (lib. 20. ad Sabinum.)

In instrumento fundi ea esse, quæ fructus quærendi, cogendi, conservandi gratia parata sunt, Sabinus libris ad Vitellium evidenter enumerat. † Quærendi, veluti homines, qui agrum colunt, & qui eos exercent, præpositive sunt his; quorum in nume-

(TIT. VII. (1. l. 5. in fin. infr. h. t. (2. l. 12. §. 14. infr. cod. l. 35. §. 3. supr. de hered. instit. (3. Immo vide §. 17. in fin. Inst. de legat. (4. l. 1. in fin. supr. h. t. d. §. 17. in fin. (5. l. 16. in pr. supr. de usu, & habit. (6. l. 65. in fin. supr. de legat. 1. (7. l. 11. §. 12. supr. de legat. 2. (8. l. 12. §. 2. 3. 4. 5. 27. l. 16. §. ult. l. 20. in fin. infr. h. t. l. 2. c. de verb. sign.

ro sunt villici, (&) monitores: præterea boves domiti, & pecora, stercorandi causa parata: vasaque utilia culturæ; quæ sunt aratra, ligones, farculi, falces putatoria, bidentes, & si qua similia 9 dici possunt. † *Cogendi*, quemadmodum torcularia, corbes, falcesque messoria, falces foenaria, quali vindemiatorii, exceptoriique, in quibus uvæ comportantur. † *Conservandi* 10, quasi dolia, licet defossa non sint, & cupæ. §. 1. Quibusdam in regionibus accedunt instrumento, si villa cultior est, veluti atrienfes, scoparii: si etiam viridiaria (sunt,) topiarii; si fundus saltus, pastionesque habet, greges pecorum, pastores, saltuarii. 11

9. PAULUS (lib. 4. ad Sabinum.)

De grege ovium ita distinguendum est, ut si ideo comparatus sit, ut ex eo fructus caperetur, non debeat: si vero ideo, quia non aliter ex saltu fructus percipi poterit, contra erit; quia per greges fructus ex saltu percipiuntur.

10. ULPIANUS (lib. 20. ad Sabinum.)

Si reditus 12 (etiam) ex melle constat, alvei, apesque continentur.

11. JAVOLENUS (lib. 2. ex Cassio.)

Eadem ratio est in avibus, quæ in insulis maritimis aluntur.

16. De instrumento domus. 27. De fundo instructo. 36. De imaginibus. 37. De prædiis instructis. 39. De horreis instructis. 40. De supellectili. 41. De fundo instructo. 42. De domo instructa. 44. De servis, qui in fundo morantur, legatis. 45. De his quæ sunt in domo. 46. De fundo, ita ut instructus est, legato, & alia re adjecta. 47. De hortis instructis, & eo quod in hortis est, alii specialiter legato.

12. ULPIANUS (lib. 20. ad Sabinum.)

Quæsitum est, an frumentum 13, quod cibariis cultorum paratum foret, instrumento cederet? Et plurimis non placet: quia consumeretur; quippe * instrumentum est apparatus rerum diutius mansurarum, sine quibus exerceri nequiret possessio: accedit eo, quod cibaria victus magis, quam colendi causa pararentur. Sed * ego puto, & frumentum, & vinum ad cibaria paratum instrumento contineri: & ita Servium respondisse auditores ejus referunt. Item nonnullis visum est, frumentum, quod serendi 14 causa sepositum est, instrumento contineri: puto, quia, & instar culturæ esset; & ita consumitur, ut semper reponeretur: sed causa feminis nihil a cibariis differt. §. 1. *Conservandi* fructus causa: veluti granaria: (quia in his fructus custodiuntur;) urceos, capsellas, in quibus fructus componuntur; sed & ea, quæ exportandorum fructuum causa parantur, instrumenti esse constat: veluti jumenta, & vehicula, & naves, & cupæ, & culci. §. 2. Alfenus autem, si quosdam ex hominibus aliis legaverit, ceteros, qui in fundo fuerunt, non contineri instrumento ait: quia nihil animalis instrumenti esse opinabatur, quod non est verum: constat enim eos 15, qui agri gratia ibi sunt, instrumento contineri. §. 3. Quæritur, an servus, qui quasi colonus in agro erat, instrumento legato contineatur? Et Labeo, & Pegasus, recte negaverunt: quia non pro instrumento in fundo fuerat, etiam si solitus fuerat, & familiæ imperare. §. 4. Saltuarii 16 autem Labeo quidem putat eum demum contineri, qui fructuum servandorum gratia paratus sit: eum non, qui finium custodiendorum causa; sed Neratius etiam hunc: & hoc jure utimur, ut omnes saltuarii contineantur. §. 5. Trebatius amplius etiam pistorem 17, & tonsorem 18, qui familiæ rusticæ causa parati sunt, putat contineri; item fabrum, qui villæ reficiendæ causa paratus sit, & mulieres, quæ panem coquant, quæque villam servant; item molitores, si ad usum rusticum parati sunt; item focariam 19, & villicam, si modo aliquo officio virum adjuvet; item lanificas 20, quæ familiam rusticam vestiunt, & quæ pulmentaria rusticis coquant. §. 6. Sed an instrumenti instrumentum legato instrumento continetur, quæritur: hæc enim, quæ rusticorum causa parantur, lanificæ 21, & lanæ, & tonsores 22, & fullones, & focariæ 23, non agri sunt instrumentum, sed instrumenti? Puto igitur, etiam focariam contineri: sed & lanificas, & ceteros, qui supra numerati sunt: & ita Servium respondisse auditores ejus referunt. §. 7. Uxores quoque & infantes eorum, qui supra enumerati sunt, credendum est in eadem villa agentes

voluisse testatorem legato contineri: neque enim duram 24 separationem injunxisset credendus est. §. 8. Si aliqua parte anni in fundo pascantur pecora, aliqua parte his pabulum conducitur; vel servi, si aliqua parte anni per eos ager colitur, aliqua parte in mercedem mittuntur: nihilo minus instrumento continentur.

§. 9. *Cellarium* quoque (id est,) ideo præpositum, ut rationes salvæ sint, item ostiarium, mulionemque instrumenti esse constat. §. 10. Et molas 25, & machinas, foenum, stipulas, asinum machinarium 26, machinam frumentariam, vas æneum, in quo sapa coqueretur, & defrutum fiat, & aqua ad bibendum, lavandamque familiam paratur, instrumenti esse; & cribra, & plaustra, in quibus stercus evehatur. §. 11. Ea vero, quæ solo continentur, instrumenti fundi non esse, Cassius scribit: veluti arundineta, & salicta, antequam casa sint: quia fundus fundi instrumentum esse non potest; sed si casa sint, puto contineri: quia quærendo fructui deserviunt. † Idem & in palis erit dicendum. §. 12. Si in agro *venationes* sint, puto venatores quoque, & vestigatores, & canes, & cetera, quæ ad venationem sunt necessaria, instrumento contineri: maxime si ager (&) ex hoc reditum habuit. §. 13. Et si ab *aucupio* reditus fuit, aucupes, & plagæ, & hujus rei instrumentum agri instrumento continebitur: nec mirum: cum, & aves 27 instrumento, exemplo apium 28, contineri Sabinus, & Cassius putaverunt. §. 14. Si quis eodem instrumento in plurimis agris utatur, cujus agri sit instrumentum, quæritur? Et ego arbitror, si quidem apparet voluntas patrisfamilia, cui 29 potius agro destinaverat, ejus esse instrumentum: ceteri enim agri ab hoc agro veluti mutantur; si non appareat, nullius instrumento cedit: * neque enim pro parte dividemus instrumentum. §. 15. supellex, ceteraque, si qua in agro fuerunt, quo instructor esset paterfamilias, instrumento fundi non continentur. §. 16. Si domus sit instrumentum legatum, videndum quid contineatur? Et Pegasus ait, instrumentum domus id esse, quod tempestatibus arcendæ, aut incendi causa paratur; non quod voluptatis gratia: itaque neque specularia, neque vela, quæ frigoris causa, vel umbræ in domo sunt, deberi. 30: Quæ sententia Cassi fuit, qui dicebat, inter instrumentum, & ornamentum multum interesse: instrumenti enim ea esse, quæ ad tutelam domus pertinent: ornamentum, quæ ad voluptatem; sicuti tabulas pictas. §. 17. Vela autem Cilicia 31 instrumenti esse 32, Cassius: quæ ideo parantur, ne ædificia vento, vel pluvia laborent. §. 18. Acetum quoque, quod extinguendi 33 incendi causa paratur; item centones, sifones, perticæ quoque, & scalæ: & formiones, & spongiæ 34, & hamas 35, & scopas contineri, plerique & Pegasus ajunt. §. 19. Tegulam autem, & tignum ejus rei causa paratum, instrumento contineri, si ad hujusmodi causam habeat tigna parata, ad alios usus non deservientia. Proinde & fulcimenta, si qua habebat huic rei necessaria, etiam ea instrumento domus continebantur. §. 20. De velis, quæ in hypethris extenduntur, item de his, quæ sunt circa columnas, Celsus scribit, magis supellectili adnumeranda: & ita Sabinus, & Cassium putare. §. 21. Canales autem, & harpagones, & hamas 36, instrumento contineri constat. §. 22. Item perticæ, quibus araneæ detergantur: item spongiæ 37, quibus columnæ, pavimenta, podiuma extergantur scalæ: quæ ad lacunaria admoveantur, instrumenti sunt, quia mundiorem domum reddunt. §. 23. Papinianus quoque lib. VII. Responsorum ait: Sigilla, & statua adfixa, *instrumento domus* non continentur, sed domus portio sunt 38: quæ vero non sunt adfixa, instrumento non continentur, inquit; supellectili enim adnumerantur: excepto horologio æreo, quod non est adfixum; nam & hoc instrumento domus * putat contineri, sicut prothyrum domus, si velamen est, (inquit) instrumento domus * continetur. §. 24. Fistulæ autem, & canales, & crateres, & si qua sunt alia ad aquas salientes 39 necessaria: item seræ, & claves 40, magis domus portio, quam domus instrumentum sunt. §. 25. Specularia quoque adfixa, magis puto domus esse partem: nam, & in emtione domus, & specularia, & pegmata cedere, sive in ædificio sunt posita, sive ad tempus detracta. Sed si non sint reposita, ad hoc tamen sint, ut suppleantur, si qua desint, instrumento potius contine-

(24. Fac. l. 41. §. 2. supr. delegat. 3. l. 8. supr. depignorib. l. 11. C. commun. utriusque judic. (25. l. 26. in fin. infr. h. tit. (26. Immo vide l. 18. §. 2. infr. cod. (27. l. 11. supr. eod. (28. l. 10. supr. eod. (29. l. 4. supr. eod. (30. Vide tamen §. 20. infr. h. l. (31. l. 17. §. 4. supr. de act. emt. (32. Immo vide §. 16. supr. h. l. (33. l. 3. §. 5. infr. de penulegat. (34. §. 22. infr. h. l. (35. §. 21. infr. h. l. (36. §. 18. supr. h. l. (37. d. §. 18. (38. Immo vide l. 245. in pr. infr. de verb. sign. (39. l. 13. supr. de act. emt. (40. l. 17. in prin. supr. d. t.

(8. l. 12. §. 2. 3. 4. 5. 27. l. 16. §. ult. l. 20. in fin. inf. h. t. l. 2. C. de verb. sign. (9. l. 12. §. 11. in fin. infr. h. t. (10. d. l. 12. §. 1. l. 2. C. de verb. sign. (11. d. l. 12. §. 4. (12. d. l. 12. §. 13. (13. l. 18. §. 9. in fin. infr. h. t. (14. d. l. 18. §. 9. (15. l. 19. in pr. infr. eod. (16. l. 8. in fin. supr. l. 15. §. 1. l. 17. in fin. infr. h. t. l. 60. in fin. supr. delegat. 3. (17. l. 15. in pr. infr. h. t. (18. §. 6. infr. h. l. (19. d. §. 6. (20. d. §. 6. l. 16. §. ult. infr. eod. (21. §. 5. supr. h. l. (22. d. §. 5. (23. d. §. 5.

buntur. §. 26. Cancellos 41. quoque instrumento contineri puto. §. 27. Sed si *fundus* non sit cum instrumento legatus, sed *ita ut instructus sit*: Quæsitum est, an plus contineatur, quam si cum instrumento legatus esset? Et Sabinus (libris) ad Vitellium scribit, fatendum esse, * plus esse, cum instructus fundus legetur, quam si cum instrumento: quam sententiam quotidie increfcere & invalescere videmus. Quanto igitur hoc legato uberius est, videndum est. Et Sabinus definit, & Cassius apud Vitellium notat: Omnia, quæ eo collata sunt, ut instructior esset paterfamilias, instructo (inquit) continebuntur: (id est, quæ ibi habuit, ut instructior esset.) Hoc ergo legato non agri instrumentum, sed proprium suum instrumentum reliquisse videtur. §. 28. Proinde si *fundus sit instructus* legatus, & supellex continebitur, quæ illic fuit usus ipsius gratia: & vestis non solum stragula, sed & qua ibi uti solebat: mensæ quoque eboreæ 42, vel si quæ alia; item vitrea, & aurum, & argentum: vina 43 quoque, si qua ibi fuerint usus ipsius causa, continentur 44: & si quid aliud utensilium. §. 29. Sed si qua eo congesserat 45 non usus sui causa, sed custodiæ gratia, non continebuntur; vina etiam, quæ in apothecis sunt, non cedent: & hoc jure utimur, ut quæ ibi paterfamilias quasi in horreo habuit, hæc non contineantur. §. 30. Celsus quoque lib. XIX. Digestorum scribit: fructus ibi repositos, ut venirent 46, vel in alium usum, quam fundi, converterentur, instructo fundo non contineri. §. 31. Idem Celsus eodem libro ait, etiam supellectilios, & ceteros hoc genus servos contineri: id est, ministeria, quibus instructus erat in eo fundo extra ea, quæ libertatem acceperunt, & qui rure morari solebant. §. 32. Si instructum fundum legasset, ea prædagogia, quæ ibi habebat, ut, cum ibi venisset, præsto essent in triclinio, legato continentur. §. 33. Contubernaes 47 quoque servorum, id est, uxores, & natos, instructo fundo contineri, verum est. §. 34. Instructo autem fundo, & bibliothecam, & libros, qui illic erant, ut, quotiens venisset, uteretur, contineri constat: sed si quasi apotheca librorum utebatur, contra erit dicendum. §. 35. Neratius quoque lib. IV. Epistolarum Rufino respondit, *Instructo fundo* & supellectilem, & vina, & mancipia non solum ad cultum, custodiamve 48 villæ, sed etiam quæ ut ipsi paterfamilias in ministerio ibi essent, legato cedere. §. 36. Imagines quoque hæc solæ legatæ videntur, quæ in aliquo ornata villæ fuerunt. §. 37. Papinianus quoque prædiis instructis legatis, mancipia non contineri, quæ temporis causa illic fuerunt, ac non eo animo transfudit paterfamilias, ut aut fundi, aut suum instrumentum faceret. §. 38. Idem respondit, prædiis instructis legatis, actorem ex his in provinciam missum, ut ordinatis negotiis ad pristinum actum rediret, legato prædiorum cedere, quamvis nondum redierit. §. 39. Idem respondit, *instructis hortis* legatis, etiam vina, quæ ibi fuerunt, quo dominus esset instructior, contineri: aliud esse, si horrea ibi habuit, unde instruebatur vel in urbe, vel in aliis prædiis. §. 40. Idem respondit, *domo per fideicommissum relicta cum supellectili* Claudio Hieroniano, clarissimo viro ab Umbrio Primo, & mensas, & ceteram supellectilem, quam in hortis paterfamilias in Proconsulatum profecturus contulerat, ut tutiore loco essent, contineri. §. 41. Idem respondit, theriacam quoque, & cetera medicamenta, quæ secessus causa dominus ibi habuit, & vestem propter secessum ibi depositam, instructo fundo legato, inesse. §. 42. Idem respondit: *domo, ita ut instructa est*, cum omni jure suo *legata*: urbanam familiam, item artifices, quorum operæ ceteris quoque prædiis exhibebatur, legato non contineri; ostiarii autem (inquit) vel topiarii, diatarii, aquarii, domui tantum deservientes, continebuntur; sed quod de artificibus ait, falsum est, si ejus domus causa parati sunt; licet aliis quoque prædiis commodabantur. §. 43. Idem respondit, *domo instructa* legata, mensas eboreas 49, & libros non contineri: sed (&) hoc falsum est: nam omne, quidquid in domo fuit, quo instructior † ibi esset paterfamilias, continebitur: supellectilem 50 autem patrisfamilias instrumentum esse, nemo dubitat. Denique Neratius lib. IV. Epistolarum Marcello fratri suo respondit, & vestem domus instructæ legato contineri: maxime, inquit, in proposita specie: proponebatur enim, qui legaverat, argentum & rationes excepisse: nam qui hæc (inquit) excepit 51, non potest non videri de ceteris rebus, quæ in ea essent, sensitse. † Sed & ipse Papinianus eodem libro Responso-

rum ait, patrem mercatorem, ac foeneratorem, qui duos filios, totidemque filias heredes instituerat, ita legasse, *filiiis maribus domum meam instructam do, lego, darique jubeo*: merces, & pignora am contineantur, quæri posse? Sed facilem Judici voluntatis conjecturam fore, ceteris patris facultatibus examinatis. §. 44. Celsus scribit, *servis, qui in fundo morarentur*, legatis, vicarios eorum non contineri: nisi appareat, & de vicariis eum sensitse. §. 45. Papinianus quoque lib. VII. Responsorum, uxori, cui vir *omnia, quæ in domo erant*, ab herede filia præstari voluit, cautiones 52 debitorum, emtionisque servorum non videri legatas, respondit: nisi (inquit) ex alia parte, & de servis eum cogitasse, apparuerit: scilicet ut eorum servorum ei legasse videatur emtiones, quos & ipsos voluit ad eam pertinere. §. 46. Si quis *fundum, ita ut instructus est*, legaverit & adjecerit *cum supellectili, vel mancipiis, vel una aliqua re*, quæ nominatim expressa non erat: utrum minuit legatum adjiciendo speciem, an vero non, quæritur? Et Papinianus respondit, non 53 videri minutum: sed potius ex abundantia adjectum. §. 47. Idem Papinianus lib. VII. Responsorum ait: *Instructis hortis* filio legatis, mater argentum muliebri filia legaverat: Respondit, etiam id argentum muliebri, quod in hortis habuit, ut ibi esset instructior, ad filiam pertinere.

De instrumento tabernæ cauponiæ, vel cauponæ, 1. Vel balneario.
13. PAULUS lib. 4. ad sabinum.

Tabernæ cauponiæ 54 instrumento legato, etiam institores contineri, Neratius existimat, sed videndum, ne inter instrumentum tabernæ cauponiæ, & instrumentum cauponæ sit discrimen: ut tabernæ non nisi loci instrumenta sint, ut dolia, vasa, ancones, calices, trullæ, quæ circa coenam solent trajici; item urnæ, & congiaria, sextaria, & similia: cauponæ autem, cum negotiationis nomen sit, etiam institores. 55. §. 1. Instrumento balneario legato, etiam balneatorem 56 contineri, Neratius respondit.

14. IDEM (lib. 2. ad Vitellium.)
Continetur autem, & fornicator. *

De factis, paratisque tabernarum exercendarum, instruendarum, pistrini, cauponæ causa. 1. De domo instructa. 2. De fundo instructo, vel cum instrumento.

15. POMPONIUS (lib. 6. ad Sabinum.)
Si ita testamentum scriptum sit; *quæ tabernarum exercendarum, instruendarum, pistrini, cauponæ causa facta, parataque sunt, do, lego*: his verbis Servius respondit, & caballos, qui in pistrinis essent, & pistores, (&) in cauponio institores 57, & focariam, mercesque, quæ in his tabernis essent, legatas videri. §. 1. Domo instructa: responsum est, supellectilem legatam, non 58 etiam vina: quia domus vinis instructa intelligi non potest. §. 2. Mulier villæ custos 59 perpetua fundo, qui cum instrumento legatus esset, aut instructo continebitur, sicuti saltuarius; par enim ratio est; nam desiderant tam villæ, quam agri custodiam: illic, ne quid vicini aut agri, aut fructuum occupent; hic, ne quid ceterarum rerum, quæ in villa continentur. Villa autem sine ulla dubitatione pars fundi habetur.

De instrumento villæ, 1. Vel vineæ. 2. De fundo instructo.

16. ALFENUS lib. 2. Digestorum a Paulo epitomatorum.
Villæ instrumento legato, supellectilem non 60 contineri verius est. §. 1. Vineæ, & instrumento ejus legato, instrumentum vineæ nihil esse, Servius respondit, qui eum consulebat, Cornelium respondisse ajebat, palos, perticas, rastros, ligones instrumenti vineæ esse: quod verius est. §. 2. Quidam uxori fundum, uti instructus esset, in quo ipse habitabat, legavit, consultus de mulieribus lanificis 61, an instrumento continerentur? Respondit, non quidem esse instrumenti fundi: sed quoniam ipse paterfamilias, qui legasset, in eo fundo habitasset: dubitari non oportere, quin & ancillæ, & ceteræ res, quibus paterfamilias in eo fundo esset instructus, omnes legatæ viderentur.

De instrumento pictorio, 1. Piscatorio, Balneario, fundi, cauponæ.

17. MARCIANUS lib. 7. Institutionum.
Item pictoris instrumento legato, *cera, colores, similiaque horum* legato cedunt: item peniculi, & cauteria, & conchæ. §. 1.

(41. l. 41. §. 10. supr. de legat. 1. (42. §. 43. infr. h. l. (43. §. 35. §. 39. infr. h. l. (44. Immo vide l. 15. §. 1. i. infr. h. t. (45. l. 1. C. de verb. sign. (46. d. l. 1. (47. §. 7. supr. h. l. (48. §. 4. supr. h. l. 15. §. ult. infr. h. t. (49. §. 28. supr. h. l. (50. l. 1. infr. de supell. legat. (51. Fac. l. 63. in fin. infr. de condit. & demonstr.

(52. l. 92. in fin. pr. supr. de legat. 3 (53. l. 9. in prin. infr. de supell. legat. (54. l. 15. in pr. l. 17. in fin. l. 23. infr. h. t. (55. d. l. 15. in pr. d. l. 17. in fin. (56. d. l. 17. §. ult. * Videl. 27. §. 9. supr. ad l. Aquil. (57. l. 13. in fin. supr. eod. (58. Obst. l. 12. §. 28. supr. eod. (59. d. l. 12. §. 4. §. 35. (60. Obst. l. 19. §. 1. infr. eod. (61. l. 12. §. 5. supr. eod.

Instrumento piscatorio contineri Aristo ait naucellas, quæ piscium capiendorum causa comparatæ sunt: sed & piscatores contineri, verius est. §. 2. Instrumento balneario legato, dictum est, balneariorem 62 sic instrumento contineri balneario, quomodo instrumento * fundi saltuarium 63, & topiarios 64, & instrumento * cauponio institorum 65; cum balneari sine balneariis usum suum præbere non possint.

De instrumento lanionis. 1. De personis. 2. De instrumento fundi. 10. De instrumento medici. 11. De fundo instructo, & mancipiis nominatim legatis. 12. De fundo, & his quæ ibi sunt. 13. De villa, ita ut testator possedit, cum quibusdam specialiter legatis. 14. De domo instructa.

18. PAULUS (lib. 2. ad Vitellium.)

Cum de lanionis instrumento quaritur; semota carne, mensas, pondera, ferramentaque lanianda carnis causa præparata; item trutinas, cultros, dolabras instrumento relinquimus. §. 1. Instrumento legato, aliquando etiam personas legantium necesse est inspicere: ut ecce, pistorio instrumento (legato), ita ipsi pistores inesse videri possunt, si paterfamilias pistrinum exercuit: nam plurimum interest, instrumentum pistoribus, an pistrino paratum sit. §. 2. Asinam molendariam, & molam negat Neratius instrumento fundi contineri. 66 §. 3. Item caccabos, & patinas (in) instrumento fundi esse dicimus; quia sine his pulmentarium coqui non potest. Nec multum refert inter caccabos, & aenum quod supra focum pendet: hic aqua ad potandum calefit: in illis pulmentarium coquitur. Quod si aenum instrumento continetur, urcei quoque, quibus aqua in aenum infunditur, in idem genus rediguntur: ac deinceps in infinitum primis quibusque proxima copulata procedunt; * optimum ergo esse Peditus ait, non propriam 67 verborum significationem scrutari: sed in primis, quid testator demonstrare voluerit; deinde in qua præsumptione sunt, qui in quaque regione 68 commorantur. §. 4. Cum de villico quareretur, (&) an instrumento inesset, & dubitaretur: Scævola consultus respondit, si non pensiones certa quantitate, sed fide dominica 69 coleretur, deberi. §. 5. Idem consultus de meta molendinaria: respondit, si rusticis ejus fundi operariis moleretur, eam quoque deberi: est autem meta, inferior pars mola; catilla, superior. §. 6. De bubulco quoque ita respondit: sive de eo, qui bubus ibi araret, sive de eo, qui boves ejus fundi aratores pasceret, quareretur: deberi. §. 7. De putatoribus quoque (ita) respondit, si ejus fundi causa haberentur, inesse. §. 8. Pastores quoque, & fossiores ad legatarium pertinere. §. 9. Item, cum fundus ita legatus esset, *Maxio fundum Sejanum, ita ut optimus maximusque est, cum omni instrumento rustico, & urbano, & mancipiis, quæ ibi sunt; & quareretur, an femina 70 deberentur?* Respondit, verius esse deberi: nisi aliud testatorem sensisse, heres probaret. * Idem respondit de frumento reposito 71 ad mancipiorum exhibitionem. §. 10. In instrumento medici esse collyria 72, & emplastra, & cetera ejus generis, Cassius scribit. §. 11. Cui fundum instructum legaverat, nominatim mancipia legavit: Quæsitum est, an reliqua mancipia, quæ non nominasset, instrumento cederent? Cassius ait, responsum esse, tamen mancipia instructi fundi sint, tamen videri eos solos legatos esse, qui nominati essent: quod apparet non intellexisse patremfamilias, instrumento quoque servos adnumeratos (esse). §. 12. Sabinus, cui fundus, quæque ibi sunt, legata sunt, ei fundus, & omnia, quæ in eo solita sunt esse, quæque ibi majore parte anni morari, & hi, qui in eum manendi causa recipere se consueverunt, legati videntur: at si qua consulto 73 in fundo congesta, contractæ sunt, quo legatum cumlaretur, ea non videntur legata esse. §. 13. Quidam cum ita legasset: *Villam meam, ita ut ipse possedit, cum supellectile, mensis, mancipiis, quæ ibi deputabuntur, urbanis, & rusticis, vinis, quæ in diem mortis meæ ibi erunt, & decem aureis: & quareretur, cum in diem mortis ibi libros, & vitreamina, & vesticulam habuerit, an eadem omnia legato cederent, quoniam quædam enumerasset: Scævola respondit, specialiter expressa, (quæ) legato cederent.* §. 14. Domum instructam legavit cum omnibus adfixis: quaritur de instrumentis debitorum, an ea legatarius habere potest? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, non posse.

(62. l. 13. in fin. sup. eod. (63. l. 12. §. 4. sup. eod. (64. l. 8. §. 1. sup. eod. (65. l. 13. in fin. pr. sup. eod. (66. Immo vide l. 12. §. 10. sup. l. 26. §. 1. inf. eod. (67. l. 69. in fin. sup. de legat. 3. (68. l. 50. in fin. sup. de legat. 1. (69. l. 20. §. 1. inf. h. r. (70. l. 12. in pr. sup. eod. (71. d. l. 12. i. pr. (72. §. 15. Inst. de rer. divis. (73. l. 32. §. 3. sup. de legat. 2. l. 39. in fin. inf. de auro.

De instrumento fundi, vel villa.

19. PAULUS (lib. 13. Responsorum.)

Si mancipia 74, quæ post testamentum factum in fundum Seja relicta a testatore inducta fundi colendi gratia, in eodem fundo fuerint; ea quoque instrumento fundi contineri respondi: quamvis enim ea mancipia testator demonstrasset, quæ tunc ibi essent, cum legaret: tamen non minuendi legati, sed augendi causa, mancipiorum quoque fecit mentionem: ceterum instrumento fundi mancipia quoque colendi agri causa inducta contineri, non ambigitur. §. 1. Paulus respondit, villa instrumento neque fructus repositos, neque equitium contineri: supellectilem autem legato cedere 75; servum vero arte fabrica peritum, qui annuam mercedem præstabat, instrumento villæ non contineri.

De fundo instructo. 2. De fundis instructis, & domo. De instrumento habitationis. 3. De prædiis, ut instructa sunt cum dotibus, & reliquis colonorum, & villicorum, & mancipiis, & pecore omni, & pecuniis, & cum actore. 6. De fundo cum instrumento, & his, quæ in eodem erunt. 7. De pascuis. 8. De domibus instructis. 9. De verbis uti possedit.

20. SCÆVOLA (lib. 3. Responsorum.)

Seja ex parte heredi instituta, si heres erit, fundos per præceptionem dederat instructos cum suis villicis, & reliquis colonorum, & Codicillis ita scripsit: *Postea mihi venit in mentem, Seja fundos, quos reliqui, ita ut sunt instructi rustico instrumento, supellectile, pecore, & villicis, cum reliquis colonorum, & apotheca, habere volo.* Quæsitum est, an etiam ea, quæ patrifamilias usus quotidiani causa in fundis fuerunt, legato continerentur? Respondit, testamento quidem (ut proponeretur) Seja insuper fundum legatum: verum non amplius deberi, quam in codicillis, quos sane post oblivionem testamentaria scriptura fecisset, instructi appellatione contineri velle se manifeste ostendisset. §. 1. Liberto suo quidam prædia legavit his verbis: *Sejo liberto meo fundos illum, & illum do, lego, ita ut instructi sunt, cum dotibus, & reliquis colonorum, & saltuariis, cum contubernaliis suis, & filiis, & filiabus.* Quæsitum est, an Stichus servus, qui prædium unum ex his coluit, & reliquatus est amplam summam, ex causa fideicommissi Sejo debeatur? Respondit, si non fide dominica 76, sed mercede, ut extranei coloni solent, fundum coluisset, non deberi. §. 2. *Gajo Sejo alumno meo fundos meos illum, & illum, ita ut instructi sunt, & domum superiorem dari volo.* Quæsitum est, an etiam domum instructam dari voluerit? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, ita videri dedisse, nisi is, a quo peteretur, aliud testatorem sensisse manifeste doceret: at si habitationis, id est, ædificii instrumentum legasset, non cedere servos operæ, aliive rei paratos. §. 3. Prædia, ut instructa sunt, cum dotibus, & reliquis colonorum, & villicorum, & mancipiis, & pecore omni legavit, & pecuniis, & cum actore. Quæsitum est, an reliqua colonorum, qui finita conductione, interposita cautione de colonia discesserant, ex verbis superscriptis legato cedant? Respondit, non videri de his reliquis esse cogitatum. §. 4. Idem quæsit in actore legato, an uxor, & filia legato cedant: cum actor non in prædiis, sed in civitate moratus sit? Respondit, nihil proponi, cur cedant. §. 5. Idem quæsit, cum testator, facto testamento, in provinciam sit profectus: an ea mancipia, quæ post professionem ejus, aut mortem, sine cujusquam auctoritate sponte sua ad parentes, & notos sibi homines in fundos legatos transiere, legato cedant? Respondit, non legatos eos, qui forte veluti commeantes transissent. §. 6. *Pamphila libertæ meæ dari volo fundum Titianum, cum instrumento, & his, quæ in eodem erunt, cum moriar.* Quæsitum est 77, si Stichus servus ex eo fundo ante annum mortis testatoris abductus, & in disciplinam traditus, postea in eum fundum non revertis 78 sit, an debeatur? Respondit, si studendi causa misisset, non quo a fundo eum aliorum transferat, deberi. §. 7. *Tyrannæ sorori meæ fundum meum Gracianum, cum stabulo, & instrumento rustico omni relinquo.* Quaritur, an fundi appellatione etiam pascua, quæ ad eum simul cum fundo pervenerint, & quæ semper in usibus hujus possessionis habuerat, legato cederent? Respondit, si prata fundo Graciano ita conjunxisset, uti sub una fundi appellatione haberentur, ea quoque deberi. §. 8. Instructis domibus legatis, crabattus argento inaurato testus, mortis Titia tempore in domibus non est repertus, sed in horreis tantisper conditus. Quæro, an is quoque præstandus sit? Respondit, si in domo esse solet, & quo tutiore loco haberetur, interim in

(74. l. 12. §. 2. sup. h. r. (75. Ob l. 16. in pr. sup. eod. (76. l. 18. §. 4. sup. eod. (77. l. 78. in pr. sup. de legat. 3. (78. Ad del. 12. §. 38. sup.

horreum allatus esset, nihilominus præstandum. §. 9. Quod adjecit testator, ut 79 possedi, an hoc significet sicut instructa in diem mortis habuit, id est, cum mancipiis, pecoribus, instrumento rustico? Respondit, non de jure quæritur.

De fundo legato sine instrumento.

21. POMPONIUS lib. 1. Fideicommissorum.

Cum fundus sine instrumento legatus sit: doliæ 80, molæ oli-varia, & prælum, & quæcumque infixæ, inædificataque sunt, fundo legato continentur: * nulla autem ex his rebus, quæ moveri possunt, paucis exceptis, fundi appellatione continentur. † De molis tum quæri solet, cum ita adfixæ, itave inædificatæ sint, ut partes ædificiorum esse videantur.

De fundo, ut optimus, maximusque est. 1. De peculio.

22. PAULUS (lib. 3. Sententiarum.)

Fundo legato, ut 81 optimus, maximusque est, retia apraria, & cetera venationis instrumenta continebuntur: (quod etiam) ad instrumenta pertinet, si quæstus 82 fundi ex maxima parte in venationibus consistat. §. 1. Fundo legato cum mancipiis, & pecoribus, & omni instrumento rustico, & urbano: peculium actoris ante testatorem defuncti, si ex eodem fundo fuerit, magis placet ad legatarium pertinere.

De instrumento tabernæ.

23. NERATIUS (lib. 2. Responsorum.)

Cum quæretur, quod sit tabernæ instrumentum: interesse, quod genus negotiationis in ea exerceri solitum sit.

De instrumento fundi.

24. PAULUS (lib. 3. ad Neratium.)

Fundus, qui locatus erat, legatus est cum instrumento: instrumentum, quod colonus in eo habuit, legato cedit, Paulus: an quod coloni fuit, an tantum id, quod testatoris fuit? Et hoc magis dicendum est: nisi nullum domini fuit.

Illud instrumentum, quod est in fundo, inspicitur, non quod fundus sustinere potest. Bartolus.

25. JAVOLENUS (lib. 2. ex Posterioribus Labeonis.)

Fundi instrumento legato, id pecus cedere putabat Tubero, quod is fundus sustinere potuisset. Labeo contra: quid enim fiet (inquit) si cum mille oves fundus sustinere potuisset, duo millia ovium in eo fundo fuerint? quas oves potissimum legato cessuras existimabimus? nec quærendum esse, quid debuisset parari pecoris, instrumenti fundi causa, sed 83 quid paratum esset: non enim ex numero, aut multitudine legata æstimandum esse. Labeonis sententiam probo. §. 1. Quidam, cum in fundo figlinas haberet, figulorum opera, majore parte anni, ad opus rusticum utebatur; deinde ejus fundi instrumentum legaverat: Labeo, Trebatius, non videri figulos in instrumento fundi esse. §. 2. Item cum instrumentum omne legatum esset, excepto pecore: pastores, oviliones, ovilia quoque legato contineri, Ofilius non recte putat.

De doliis, & viridiariis, quæ in eo sunt. 1. De molis.

26. IDEM (lib. 5. ex Posterioribus Labeonis.)

Dolia 84 fistilia, item plumbea, quibus terra adgesta est, & in his viridaria posita, ædium esse Labeo, Trebatius, putant: ita id verum puto, si ita illigata sunt ædibus, ut ibi perpetuo posita sint. §. 1. Molæ manuaris quidem supellectilis, jumentarias autem instrumenti esse, Ofilius ait: Labeo, Cascellius, Trebatius neutras supellectilis, sed 85 potius instrumenti putant esse: quod verum puto.

De prædiis cum servis qui ibi erunt. 1. De fundo ita ut est instructus, cum omnibus rebus, & mancipiis, & reliquis colonorum. 3. De fundo, & his, quæ in eo sunt. 4. De verbis, sicut est. 5. De fundis ut instructi sunt, cum suis salictis, & silvis.

27. SCÆVOLA lib. 6. Digestorum.

Prædia maritima cum servis, qui ibi erunt, & omni instrumento, & fructibus, qui ibi erunt, & reliquis colonorum, nutritori suo legavit. Quæsitum est, an servi piscatores, qui solebant in ministerio testatoris esse, & ubicumque eum sequi, & urbicis rationibus expungebantur, nec mortis testatoris tempore in prædiis legatis deprehensi fuerint, legati esse videantur? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, non esse legatos. §. 1. Adfini suo ita legavit: Fundum Cornelianum Titio, ita ut est instructus, cum omnibus rebus, & mancipiis, & reliquis colonorum dari volo: hæc testatrix Romæ litis causa ex Africa veniens, mancipia quædam ex fundo superscripto, quo citius per hyemem (operam eligeret),

(79.l.91. §. 1. sup. de legat. 3. (80.l.26. in pr. inf. h. t. (81.l.60. §. 3. sup. de legat. 1. l. 93. §. 4. sup. de legat. 3. (82.l.26. sup. de usur. (83.l.60. §. 2. sup. de legat. 3. (84.l.21. sup. h. t. (85. Obf. l. 18. §. 2. sup. eod.

secum abduxit. Quæsitum est, an ea mancipia fideicommissio cedant, cum quædam ex his rusticis officiis ad tempus peregrinationis abducta sunt, relictis conservabimus, & filiis suis, & quædam matribus, & patribus? Respondit, mancipia, de quibus quæreretur, secundum ea, quæ proponerentur, ex causa fideicommissi deberi. §. 2. Idem quæsiit, an fructus ejusdem fundi, qui ibi in diem mortis coacti manserint, fideicommissio cedant: cum plenissima testatoris erga adfinem voluntas ab eo quoque manifestetur, quo reliqua colonorum ejusdem possessionis ad eum pertinere voluerit? Respondit, in hujusmodi scriptura posse responderi, hoc solum quærendum, an manifeste appareat, defunctam id, de quo quæreretur, dari voluisse. §. 3. Liberto, quem heredem ex parte rescriptit, fundum per præceptionem dedit in hæc verba: Pamphile liberte, præcipito, tibi que habeto fundum meum Titianum, & agellum Sempronianum cum instrumento, & his, quæ in eodem erunt, cum moriar, familiaque, quæ in eo fundo moratur, exceptis, quos manumifero. Quæsitum est, cum testator in eo fundo aliquantum vini in doliis habuerit, quod vivus totum vendiderat 86, & partem tertiam pretii pro eo acceperat, an vinum in doliis remanens, ad libertum ex causa præceptionis pertineat? Respondit, verbis, quæ proponerentur, contineri: nisi manifeste contrariam voluntatem coheredes approbant. In eo fundo instrumenta calendarii, & nummos reliquit: Responsum est, de nummis quoque, ut supra responsum. §. 4. Ita legatum est: Septicia sorori meæ fundi paterni mei Sejani partem dari volo, sicut 87 est: & alteram partem, ita ut in diem mortis fuerit. Quæsitum est, an ex verbis superscriptis asseres, & præla jam posita, parataque, ut immittentur ædificio: item instrumentum urbanum, & rusticum, cum mancipiis, quæ fundi causa erant, ad legatarios pertineant? Respondit: Possunt hæc verba, sicut 88 est, ad instructum referri. §. 5. Fundos legavit in hæc verba: Sempronio fratri meo hoc amplius fundos meos, ita ut instructi sunt, Cassianum, Nonianum, cum suis salictis, & silvis. Quæsitum est, cum silvæ, & salicta non in fundis superscriptis, sed in adjectis agellis, & quos simul testator comparavit, nec sine his fundi coli possint: an legato cederent? Respondit, id tantum cedere legato, quod verbis comprehendisset.

De fundo instructo.

28. IDEM (lib. 23. Digestorum.)

Lucius Titius fundum, uti erat instructus, legaverat. Quæsitum est, fundus instructus quemadmodum dari debeat: utrum sicut instructus fuit mortis patrisfamilia tempore, ut quæ medio tempore adgnata, aut in fundum illata sunt, heredis sint; an vero instructus fundus eo tempore inspicere debeat, quo factum est testamentum; an vero eo tempore, quo fundus peti cœperit: ut quidquid eo tempore instrumenti deprehendatur, legatario proficiat? Respondit, ea, quibus instructus sit fundus, secundum verba legati, quæ sint in eadem causa, cum dies 89 legati cedat, instrumento contineri.

De instrumento navis.

29. LABEO (lib. 1. Πιδανών.)

Si navem cum instrumento emisti, præstari tibi debet scapha navis. Paulus: Imo contra, etenim scapha navis non 90 est instrumentum navis: etenim mediocritate, non genere ab ea differt; instrumentum autem cuiusque rei necesse est alterius generis esse, atque ea, quæque sit: quod Pomponio lib. VII. epistolarum placuit.

TIT. VIII.

DE PECULIO LEGATO.

De alienatione, manumissione, morte.

1. PAULUS (lib. 4. ad Sabinum.)

Servo legato cum peculio, & alienato, vel manumisso, vel mortuo 1: legatum etiam peculii extinguuntur: 2

2. GAJUS (lib. 18. ad Edictum provinciale.)

Nam quæ accessionum locum obtinent, extinguuntur 3, cum principales 4 res peremptæ fuerint.

(86.l.11. §. 12. sup. de legat. 3. (87.l.78. §. 3. l. 101. in fin. sup. d. t. (88.l.20. in fin. sup. h. t. (89.l.28. in fin. inf. quando dies legat. (90.l.44. sup. de devict.

TIT. VIII. (1.l.12. inf. h. t. l. 35. §. 4. sup. famil. ercisc. §. 17. Inst. de legat. (2.l.2. inf. h. t. (3.l.19. in fin. sup. de dolo malo. l. 129. in fin. l. 178. inf. de reg. jur. (4. Vide tamen l. 12. in fin. inf. h. t. l. 2. C. de luit. pign.

3. PAU-

3. PAULUS lib. (4. ad Sabinum.)

At si ancilla cum suis & natis legata sit, etiam mortua ea, vel alienata, vel manumissa, nati ad legatarium pertinebunt, quia duo 6 legata sunt separata.

4. GAJUS (lib. 18 ad Edictum provinciale.)

Sed & si cum vicariis suis legatus sit servus, durat vicariorum legatum, & mortuo eo, aut alienato, aut manumisso.

De nominibus.

5. PAULUS (lib. 4. ad Sabinum.)

Peculio legato, constat heredem nomina pecuniaria persequi posse, & insuper ipsum, si quid debeat servo, reddere 7 legatario debere.

De corporibus. 1. De are alieno. 2. De peculio vicarii.

4. *De eo, quod dominus debet: vel domino.*

5. *Vel heredi debetur.*

6. ULPIANUS (lib. 25. ad Sabinum.)

Si peculium legetur, & sit in corporibus, (puta fundi, vel ædes), si quidem nihil sit, quod servus domino, vel confervis, liberisve domini debeat, integra corpora vindicabuntur: si vero sit, quod domino, vel suprascriptis personis debeatur, deminui singula 8 corpora pro rata debebunt; & ita & Julianus, & Celsus putant. §. 1. Et si fuerit legatum peculium, non deducto are alieno, verendum, ne inutile legatum sit, quia, quod adjicitur, contra naturam legati sit; sed puto verum, (ad) hanc adjectionem non vitare legatum, sed nihil ei adjicere; nec enim potest crescere vindicatio peculii per hanc adjectionem. † Plane, si proponas, legatarium nactum possessionem rerum, exceptione doli adversus heredem vindicantem uti potest; habet enim in solidis rebus voluntatem æris alieni non deducendi. † Sed, & si dominus remittere se servo, quod debet, vel nihil sibi servum debere significaverit, valet hæc adjectio, quia nuda voluntate potest dominus servo remittere, quod ei debet. §. 2. Vicario autem meo mihi legato, an & vicarii mei peculium ad me pertineat, quæritur? Et putamus contineri 9 legato vicarii ejus peculium, nisi adversa sit voluntas testatoris. §. 3. Si servus, & vicarius ejus liberi jussi esse sint, eisque peculia sua legata sint: verba secundum voluntatem testatoris exaudienda, tamquam de duobus, separatimque peculiiis testatore locuto, & secundum hæc vicarius vicarii non communicabitur, nisi hæc mens fuit testantis. §. 4. Sicut autem æs alienum, hoc est, quod 10 debetur domino, minuit legatum peculium: ita per contrarium id 11, quod dominus debet servo, augere debet. Sed huic sententiæ adversatur Rescriptum 12 Imperatoris nostri, & patris ejus, quod ita est: *Cum peculium servo legatur, non etiam id conceditur, ut petitionem habeat pecuniæ, quam se in rationem domini impendisse dicit.* † Quid tamen, si hæc voluntas fuit testatoris? cur non possit consequi? certe compensari debet hoc, quod impendit, cum eo, quod domino debetur. An & quod dominus scripserit se servo debere, peculio legato cederet? Pegasus negat: idem Nerva; & cum Gneus Domitius filix suæ peculium, quod ejus esset, legasset, & annum, quod ei solitus erat dare, biennio non dedisset, sed in rationibus suis retulisset, filix se debere quinquaginta: Atilicinus existimavit, legato non cedere, quod verum est, quia consonat Rescripto. §. 5. Non solum autem quod domino debetur, peculio legato deducitur, sed & si quid heredi 13 debitum fuit.

De arrogatione.

7. POMPONIUS (lib. 7. ad Sabinum.)

Si quis creditori suo adrogandum 14 se dederit, & agatur de peculio cum adrogatore: idem puto dicendum, quod de herede dicitur.

1. *De eo, quod heredi, 2. Vel conservo debetur. 3. De eo quod heredi, 5. Vel domino datum est. 6. De liberatione legata debitori peculiari. 7. De peculio tacite legato. 8. Quo tempore spectatur quantitas peculii.*

8. ULPIANUS lib. 25. ad Sabinum.

Denique Pegasus respondit, si statulibero, cui peculium legatum sit, heres 15 interim crediderit, id ipso jure detrahi, & corpora singula (etiam) per hoc æs alienum deminui.

§. 1. Proinde si pure libertatem accipiet, & heres vel vivo do-

mino, vel ante aditam hereditatem, servo crediderit, legatum peculii minuetur secundum Juliani sententiam, licet dominus servi nunquam fuerit. §. 2. Qui Stichum, & Pamphilum servos habebat, testamento eos manumisit, & unicuique peculium suum legavit: placet quod alteri debet, de peculio ejus decedere, & alterius accedere legato. §. 3. Item quæritur, si servo libertas data sit, si decem dedisset heredi, peculiumque ei legatum sit, an decem, quæ dedisset heredi, debeant de peculio decedere? Et est verum, quod Sabino placuit, hoc minus esse in peculio legato. §. 4. Plus ait Sabinus, si statuliber servum heredi vendiderit, perinde desinere eum in peculio esse, atque si extraneo vendidisset. §. 5. His consequenter quæritur, si servus cum domino de libertate pactus fuerit, & partem 16 pecuniæ dederit, & antequam residuum dederit, dominus decesserit, liberumque esse testamento jufferit cum peculio legato: an, quod domino dederit, in peculio sit imputandum? Et ait Labeo, de peculio decedere: plane si nondum dederat, sed donec totum traderet, pro deposito apud eum fuerit, id in peculio esse placuit. §. 6. Item si servo peculium sit legatum, & a debitore ejus peculiari heres vetitus sit petere, verum est, hoc minus esse in legato peculio; hoc est, detrahendum id, quod debitori legatum est. §. 7. Interdum & si non sit legatum peculium, velut legatum sic accipitur, id est, in hujusmodi specie: quidam servo libertatem, si rationes reddidisset 17, dederat, & si heredibus centum intulisset. Imperator igitur noster cum patre rescripsit, peculium quidem non nisi legatum deberi, verum (inquit) si conditionibus præscriptis paruit servus, testatorem voluisse eum retinere peculium interpretamur, videlicet ex eo, quod ex peculio eum jufferat centum inferre. §. 8. Utrum autem id demum peculium accipimus, quod mortis tempore fuit, an vero, & quod postea accessit, applicamus; vel quod decessit, detrahimus? Et Julianus 18 alias accipiendum legatum peculii ait, si ipsi servo legetur: alias si alii; nam si ipsi, id tempus in legato spectandum, quo dies legati cedit: si vero extraneo, mortis tempus: sic tamen, ut incrementa 19 ex rebus peculiaribus ad eum perveniant: ut puta, partus ancillarum, vel foetus pecorum: quod autem ex operis suis, vel ex alia re accedit, id, si alii, quam ipsi legetur peculium, non debetur. Hoc utrumque Julianus secundum voluntatem testatoris scribit; cum enim ipsi suum peculium legatur, verisimile est, eum omne argumentum ad ipsum pertinere voluisse, cui patrimonium manumisso futurum est: cum alii, non sic; tamen ut, si in alterius persona hoc eum sensisse appareat, idem dicas.

De eo, quod ordinarius debet vicario. 1. Si servus conservum vulneret: scindat, frangat, surripiat.

2. *Si se vulneret, vel occidat, fugiat.*

9. PAULUS lib. 4. ad Sabinum.

Id, quod servo, qui in ipsius peculio est, debetur, non deducitur ex legato peculio, quamvis conservus ejus sit. §. 1. Si conservum suum vulneraverit 20 servus, & viliores fecerit, Marcellus, non esse dubitandum, deduci ex peculio, quod domino interesset; nam quid interest, conservum vulneret, an scindat aliquid, vel frangat, an subripiat 21? quo casu sine dubio minuitur peculium, sed non ultra simplum. §. 2. Sed si se vulneravit, vel etiam occidit, nihil est deducendum hoc nomine; alioquin dicemus, & si fugerit, deducendum id, quanto vilior sit factus propter fugam.

De eo, quod patri, vel domino debetur.

10. POMPONIUS lib. 7. ad Sabinum.

Si peculium servo, vel filio prælegare velis, ne deducatur id, quod tibi debetur, specialiter ea, quæ in peculio erunt, leganda sunt.

De peculio futuro.

11. ULPIANUS (lib. 29. ad Edictum.)

Ei quoque, qui nihil 22 in peculio habet, potest peculium legari; non enim tantum præsens, sed etiam futurum peculium legari potest.

(5.l.4.infr.h.t.l.2.supr.de legat.2.§.17.Inst.de legat.l.62.l.112. §.2. supr.de legat.1. (6. Adde l.1.in pr.supr.de instrum.vel instrum. (7.l.23. inpr.infr.h.t. (8.Immo videl.5.in pr.supr.de impens.in res dotal. (9. Obft.l.24.infr.h.t. (10.l.9.§.4.supr.de peculio. (11.l.23. §. 1. in fin. infr.h.t. (12.§.20.Inst.de legat. (13.l.8.infr.h.t. (14.l.42.supr.de pecul. (15.l.6.in fin.supr.h.t.

(16.l.6.infr.de manumiss.l.11. §.1. supr.de peculio. (17.§.20.in fin.instit.de legat. (18.dic. §.20. (19.dic. §.20.l.57. §.ult. supra de pecul. (20.l.9. §.1.supr.dic.it. (21.l.4. §. 3.l.9.in princ.supr.d.t. (22.l.30.in pr. supr. d. t.

De morte servi.

12. JULIANUS (lib. 37. Digestorum.)

Tunc inutile legatum peculii fit, cum servus vivo testatore de-
cedit 23: ceterum, si mortis tempore servus vixerit, pecu-
lium legato cedit.

13. CELSUS (lib. 19. Digestorum.)

Aliter atque si servus vestitus legatus foret.

14. ALFENUS VARUS (lib. 5. Digestorum.)

Quidam in testamento ita scripserat: Pamphilus servus meus pe-
culium suum, cum moriar, sibi habeto, liberque esto: Consu-
lebatur, recte ne Pamphilo peculium legatum videretur, quod
prius, quam liber esset, peculium si i habere iustus esset? Respon-
di, * in conjunctionibus ordinem nullum esse, neque quicquam
interesse, utrum eorum primum diceretur, aut scriberetur; quare
recte peculium legatum videri, ac si prius liber esse, deinde
peculium sibi habere iustus est.

Si servi peculium alii, alii omnes ancilla legentur:
et fit ancilla peculiaris.

15. IDEM (lib. 2. Digestorum a Paulo epitomatorum.)

Servo manumisso peculium legatum erat; alio capite omnes an-
cillas suas uxori legaverat; in peculio servi ancilla fuit: servi
eam esse respondit; neque referre, utri prius legatum esset.

De eo, quod vicarius debet domino.

16. AFRICANUS (lib. 5. Quaestionum.)

Stichus habet in peculio Pamphilum; hunc dominus noxali 24
iudicio defendit, & damnatus litis aestimationem solvit: dein-
de Stichum testamento manumisit, eique peculium legavit. Qua-
situm est, an, quod Pamphili nomine praestitum sit, ex peculio
vel ipsius Pamphili, vel Stichi deducendum sit? Respondit, Pam-
phili quidem de peculio utique deducendum, quantacumque ea
summa esset, id est, etiam si eum noxae dedere expedisset; quid-
quid enim pro capite servi praestitum sit, in eo debitorem eum
domini constitui: quod si Pamphili peculium non sufficiat, tunc
ex peculio Stichi non ultra pretium Pamphili deduci debere. §. 1.
Quaeritum est, si ex alia (qua) causa Pamphilus pecuniam domino
debuisset, nec ea ex peculio ejus servari posset, an usque 25 ad
pretium ejus ex peculio Stichi possit deducere? Negavit; neque
enim simile id superiori esse: ibi enim propterea pretium vicarii
deducendum, quod eo nomine ipse Stichus ob defensionem 26
vicarii sui domino debitor constituatur; at in proposito, quia
Stichus nihil debeat, ex ejus peculio nihil esse deducendum: sed
ex Pamphili dumtaxat, qui certe ipse in suo 27 peculio esse
intelligi non potest.

Si dominus iudicium servi nomine acceperit.

17. JAVOLENUS (lib. 2. ex Cassio.)

Qui peculium servi legaverat, iudicium eo nomine acceperat,
deinde decesserat; placuit, non aliter peculium ex causa le-
gati praestari, quam si de accepto iudicio heredi caveretur. 28

De creditoribus peculiaribus.

18. MARCIANUS (lib. 6. Institutionum.)

Si servo manumisso peculium legatum fuerit, in eum sine dubio
creditoribus peculiaribus actiones non competunt: sed non alias
heres peculium praestare debet, nisi ei caveatur defensu iri adver-
sus creditores peculiarios.

De manumissione inter vivos.

19. PAPINIANUS (lib. 7. Responsorum.)

Cum dominus servum vellet manumittere professionem edi sibi
peculii iussit, atque ita servus libertatem accepit: res pecu-
lii professioni subtractas, non videri manumisso tacite concessas,
apparuit. §. 1. Testamento data libertate, peculium legaverat,
eundem postea manumiserat; libertus, ut & nominum peculii
actiones ei praestarentur, ex testamento consequetur. §. 2. Filius-
familias, cui pater peculium legavit, servum peculii vivo patre
manumisit, servus communis omnium heredum est exemptus pecu-
lio propter filii destinationem; quia id peculium ad legatarium
pertinet, quod in ea causa moriente patre invenitur.

20. MARCIANUS (lib. 7. Institutionum.)

Nihilque 29 interest, (ante) legatus, deinde inutiliter ma-
numissus ut, an contra.

De Vicario.

21. SCÆVOLA (lib. 8. Quaestionum.)

Si Stichus manumisso peculium legatum sit, & Titio servus pe-
culiaris, quantum peculio detractum erit ob id, quod domino
debetur, tantum ei accedere, cui vicarius legatus est, Julianus
ait.

De eo, quod domino debetur heredi soluto.

1. De vicario communi.

22. LABEO lib. 2. Posteriorum a Javoleno Epitomatorum.

Dominus servum testamento manumiserat, & ei peculium le-
gaverat: is servus mille nummos domino debuerat, & eos
heredi solvit. Respondi, omnes eas res deberi orcinio, si pecu-
niam orcinus, quam debuerat, solvisset. §. 1. Dominus servum,
qui cum eo vicarium communem habebat, testamento manumi-
serat, & peculium ei legaverat: deinde ipsum vicarium, qui
communis erat, nominatim, & ipsi, & libertate suae legaverat.
Respondi, partem quartam libertate, reliquam (partem) quartam
liberti futuram: quod & Trebatius.

De peculio relicto ei, qui iustus est liber esse, si rationes reddidit.
1. De eo, quod dominus servo debet. 2. De his, quos testator
iustus esse ἀναξαρτας, hoc est, a reddendis rationibus liberos.

23. SCÆVOLA (lib. 15. Digestorum.)

Dominus Stichus servo suo, qui bona liberti ejus gessit, cui pro
parte dimidia testamento heres existerat, in quibus negotiis
gestis & calendaria fuerunt, testamento suo libertatem dederat,
si rationem reddidisset, eique peculium suum per fideicommissum de-
dit. Stichus summas, quibus reliquatus erat tam ex calendario,
quam ex variis causis, reddidit, manentibus debitoribus, pro qui-
bus ipse pecuniam heredibus patroni refuderat, libertatemque
adeptus decessit. Quaeritum est, an heredibus Stichi adversus no-
mina debitorum pro quibus Stichus pecuniam heredibus patroni
intulit, heredes patroni ex causa fideicommissi compellendi sint
actiones praestare, cum nihil aliud a Stichus patrono debitum fue-
rit? Respondit, praestandum. 30. §. 1. Testamento, codicillive
servos manumisit, & peculia legavit, & de Stichus ita cavuit:
Stichum servum meum liberum esse volo, eique volo dari decem au-
reos, & quidquid ex ratione loculorum meorum habet: rationes au-
tem heredibus meis dari volo; his omnibus, quos hoc testamento
manumisi, peculia sua concedi volo. Quaeritum est, an quod amplius
rationi loculorum in diem mortis erogavit Stichus ex peculio suo,
ab heredibus recipere debeat, cum ex consuetudine domus esset,
ut quidquid amplius ex suo in ratione loculorum erogasset, domi-
nica ratio ei deberet, atque exsolveret. Respondit, secundum ea,
quae propter consuetudinem proponerentur id quoque peculio le-
gato contineri, quod, & dominica ratio deberet, & solita erat
reddere. §. 2. Servus libertates, legataque dederat, & conditio-
nem ita scripserat: Ὅσους κατελιπον ἐλθετέρας, καὶ τὰ ληγόμενα
ἀναπὶς πάσης βέλομαι εἶναι ἀναξαρτας, 31 id est: Quotquot
reliqui liberos, atque (eis) legata, eos ipsos inexcussos esse volo. Qua-
eritum est, an peculia quoque legata his videbuntur? Respondit,
secundum ea, quae proponerentur, non videri legata. §. 3. Item
quaeritum est, an ex iisdem verbis reliqua rationum, quasi lega-
ta retinere possint, aut si res dominicas apud se habuerint, aut
si qui eorum coloni praediorum fuerunt, pensiones? Respondit,
supra responsum.

De servo legato.

24. ULPIANUS (lib. 43. ad Sabinum.)

Si legatus fuerit servus, peculium excipere non 32 est necesse,
quia non 33 sequitur, nisi legetur.

De vicario vicarii.

25. CELSUS (lib. 19. Digestorum.)

Si servus liber esse iustus sit, eique peculium legatum sit, vica-
riorum ejus vicarii legato continentur.

De favore, quod pater filii nomine exercuit.

26. SCÆVOLA (lib. 3. Responsorum.)

Titii filii, e medio praecipito, summo, ibique habeo domum illam,
item aureos centum; alio deinde capite peculia filiis praelega-
vit. Quaeritum est, an peculio praelegato, & centum aurei, &
usura eorum debentur: cum rationibus brevianis in are alieno,
& fortem, & usuras inter ceteros creditores complexus sit? Res-

(30. l. 5. supr. h. t. (31. l. 119. supr. de legat. 1. (32. Adde l. 29. supr. de
contrah. emt. (33. Obi. l. 6. §. 2. supr. h. t.))

Respondit,

(23. l. 1. supr. h. t. (24. l. 11. in pr. supr. de pecul. (25. l. 38. §. 2. supr. d. t.
(26. Adde l. 41. supr. de negot. gest. (27. d. l. 38. §. 2. (28. l. 18. infr. h. t.
l. 8. infr. si cui plus, quam per leg. Falcid. (29. Immo vide l. 7. infr. de
manumiss.)

pondit, si id foenus nomine filii exercuisset, & usuras, ita ut proponeretur, filio adscripisset, id quoque peculio legato deberi.

TIT. IX.

DE PENU LEGATA.

Si heres penum dare, & nisi penum dederit, nummos dare damnatur.

1. ULPIANUS (lib. 24. ad Sabinum.)

Uxori suæ in annos singulos penoris aliquid heres dare iustus est: si non dedisset, nummos dare damnatus est. Quæritur, an penus legata peti possit, an vero solummodo sit in præstatione, & si non præstetur, tunc quantitas petatur? Et si quidem semel penus legata sit, non per singulos annos, certo iure utimur, (ut & Marcellus lib. xxxix. Digestorum apud Julianum notat) in præstatione esse dumtaxat penum, quantitatem vero & peti posse: habebit igitur heres oblationem tamdiu, quamdiu lis cum eo de peculio contestetur, nisi forte aliud tempus, vel mente, vel verbis testator præstituit. Quod si in annos singulos penus legata sit, per singulos annos penus adhuc poterit præstari: si minus, summæ per singulos annos petentur. † Quid ergo, si una summa legata sit, & primo penus non sit præstita? Utrum tota summa debeatur, quasi toto penoris legato transfuso; an vero quantitas primi anni æstimationis sola sit translata, dubitari potest. Puto tamen, sic voluntatem sequendam testatoris, ut tota summa illico, postquam cessaverat heres dare penum uxori, præstetur, heredis indevotione coercenda.

De vasis.

2. MARCIANUS (lib. 3. Regularum.)

Penu certa cum vasis certis legata, & consumpta 2, ne vasa quidem cedunt legato, exemplo 3 peculii.

De his, quæ esui, potuique sunt, 1. Vel non. 2. De penu esculenta. 3. De esculentis. 4. De poculentis. 5. De aceto. 6. De usus gratia paratis. 7. De frumento, vel legumine. 8. De lignis, carbonibus, & ceteris, per quæ penus conficitur. De molis, thure, cereis. 10. De unguentis, chartis, odoribus. 11. De vasis.

3. ULPIANUS (lib. 22. ad Sabinum.)

Qui penum legat, quid legato complectatur, videamus, & Quintus Mucius scribit lib. II. Juris Civilis, penu legata contineri, quæ esui 4, potuique sunt. Idem Sabinus libris ad Vitellium scribit, quæ harum (inquit) patrisfamilia, uxoris, liberorumque ejus, vel familia, quæ circa eos esse solet: item jumentorum 5, quæ dominici usus causa parata sunt. §. 1. Sed Aristo notat, etiam quæ esui, potuique non sunt, contineri legato: ut puta ea, in quibus esse solemus: oleum forte, garum, muria, ceteraque his similia. §. 2. Plane (inquit) si penus esculenta legetur, Labeo lib. ix. Posteriorum scribit, nihil eorum cedere, quia non hæc esse, sed per ea solemus. Trebatius in melle contra scribit: merito, quia mel esse solemus. Sed Proculus omnia hæc contineri recte scribit, nisi contraria mens testatoris appareat. §. 3. Esculenta utrum ea, quæ esse, an & ea, per quæ esse solemus, legaverit? Et ea quoque legato contineri credendum, nisi contraria mens patrisfamilias doceatur, mella certe semper esculentæ peni cedere. † Lacertas quoque cum muria sua contineri, nec Labeo negavit. §. 4. Poculenta penu, ea, quæ vini loco paterfamilias habuit, continebuntur: (suprascripta vero non continebuntur.) §. 5. Penori acetum quoque cedere nemo dubitat, nisi extinguendi ignis causa paratum fuit: tunc enim esui, potuique non fuit: & ita Ofilius lib. xvi. actionum scribit. §. 6. Sed quod diximus, *usus sui gratia paratum*, accipiendum erit, amicorum 7 ejus, & clientium, & universorum, quos circa se habet, non etiam ejus familia, quam neque circa se, neque circa suos habet: puta, si qui sunt in villis deputati, quos Quintus Mucius sic definiebat, ut eorum cibaria contineri putet, qui opus non facerent: sed materiam præbuit Servio notandi, ut textorum, & textricum cibaria adjiceret contineri: sed Mucius eos voluit significare, qui circa patremfamilias sunt. §. 7. Simili modo, & jumentorum 8 cibaria peni continebuntur; sed eorum jumentorum, quæ usibus ipsius, & amicorum deserviunt: ceterum si qua jumenta agris deserviebant, vel locabantur: legato non cedere cibaria eorum. §. 8. Sive autem frumentum, sive quid leguminis in cella penuaria habuit, penoris legato continebitur;

sed & hordeum, sive familia, sive jumentorum 9 gratia, & Ofilius scribit libro xvi. actionum. §. 9. Ligna, & carbones, ceteraque, per quæ penus conficeretur, an penoris legato contineantur, quæritur? Et Quintus Mucius, & Ofilius negaverunt; non magis, quam molæ (inquiunt) continentur. Idem & thus, & ceras contineri negaverunt. Sed Rutilius, & ligna, & carbones, quæ non vendendi causa parata sunt, contineri ait. Sextus autem Cæcilius etiam thus, & cereos in domesticum usum paratos, contineri legato scribit. §. 10. Servius apud Melam, & unguentum, & chartas epistolares penoris esse scribit: & est verius, hæc omnia, odores quoque contineri: sed & chartas ad ratiunculam, vel ad logarium paratas contineri. §. 11. Vasa 10 quoque penuaria quin contineantur, nulla dubitatio est. Aristo autem scribit, dolia non contineri; & est verum secundum illam distinctionem, quam supra in vino fecimus. Nec frumenti, nec leguminum thecæ, arcule forte, vel sportæ, vel si qua alia sunt, quæ horrei penuarii, vel cellæ penuariæ instruenda gratia habentur, non continebuntur, sed ea sola continentur, sine quibus penus haberi recte non potest.

De his, qui in promptuario sunt. 1. De eo, qui fructus vendere solet. 3. De genere vocabuli penus. 4. De penu, quæ Romæ est. 5. De penu urbana. 6. De vino excepto.

4. PAULUS (lib. 4. ad Sabinum.)

Nam quod liquida materia sit, quia per se esse non potest, rapit secum in accessionis locum id, sine quo esse non potest: vasa autem, accessio legata penus, non legata sunt. Denique penu consumpta, vasa non debentur. Sed & si penum cum vasis specialiter sit legatum, vasa non debebuntur, vel consumpta 11 penu, vel adempta. §. 1. Si cui, quæ in promptuario sint, legata fuerint, non omnis penus legata est. §. 2. Item si quis solitus fructus suos vendere, penum legaverit, non omnia, quæ, & promercii causa habuit, legasse videtur, sed ea sola, quæ in penum 12 sibi separabat; quod si promiscue uti solebat, tunc quantum ad annum usum ei sufficeret, familiaeque ejus 13, ceterorumque, qui circa eum sunt, legato cedit; quod fere (inquit Sabinus) evenit in personis mercatorum, aut quotiens cella est olei, & vini, quæ venire solebant, in hereditate relicta. §. 3. Nomen autem *penus* mihi traditum est, omnibus generibus dictum. §. 4. Si ita legetur, *penum, quæ Romæ sit*, utrum, quæ est intra continentia, legata videtur, an vero ea sola, quæ est intra murum? & quidem urbes fere omnes muretenus 14 finiri, Romam continentibus 15, & urbem Romam æque continentibus. §. 5. Quod si urbana penus sit legata, omnem, quæ ubique 16 est, legatam videri, Labeo ait: etiam si in villa sit *urbico* usui destinata, sicuti *urbica ministeria* dicimus, & quæ extra urbem nobis ministrare consueverunt. Si autem extra urbem, Romæ tamen sit, sed & si in *hortis sit urbi junctis*, idem erit dicendum. §. 6. Si cui *penus* legata sit, *præter vinum*, omnis penus legata videtur, excepto vino. Sed si ita scriptum sit, *omnem penum, præter vinum, quod Romæ erit*, sola penus, quæ Romæ est, legata videtur: Et ita, & Pomponius lib. vi. ad Sabinum scribit.

De eo, quod bibitur. 1. De pipere, ligustico, careo, lasere, & ceteris hujusmodi.

5. IDEM (lib. 4. ad Sabinum.)

Non omne, quod *bibitur*, in penu habetur, alioqui necesse est, ut omnia medicamenta, quæ biberentur, contineantur; itaque ea demum penoris esse, quæ alendi 17 causa biberentur, quo in numero antidotum non est: & sane vere Cassius sensit. §. 1. Sed quod quidam negaverunt, piper, & ligusticum, & careum; & laser, & cetera hujusmodi in penu non esse, improbatum est.

De instrumentis pistrini. 1. De vasis.

6. IDEM (lib. 10. ad Sabinum.)

Instrumentum pistrini: item universa vasa cocinatoria penu non continentur.

De omni penu.

7. SCEVOLA (lib. 3. Responsorum.)

Penum meam omnem ad matrem, liberosque meos, qui cum matre sunt, pertinere volo. Quæro, si tutores pupilli eam solummodo penum deberi, quæ in cœnaculo esset, dicant; sint autem & in horreis amphoræ 18, an hæc quoque deberentur. Respondit, quidquid penoris usus causa ubicumque habuisset, deberi.

TIT. IX. (1. l. 1. §. 8. inf. ad leg. Falcid. l. 19. in pr. inf. quando dies legat. (2. l. 4. in pr. inf. h. t. (3. l. 12. sup. t. prox. (4. l. 5. in pr. inf. h. t. (5. §. 8. in fin. inf. h. l. (6. l. 22. §. 18. sup. de instrum. vel instrum. legat. (7. l. 4. §. 2. inf. h. t. (8. §. 8. inf. h. l.

(9. In fin. pr. & §. 7. sup. h. l. (10. l. ult. inf. h. t. (11. l. 2. sup. eod. (12. l. 60. §. 2. sup. delegat. 3. (13. l. 3. §. 6. sup. h. t. (14. l. 2. in pr. inf. de verb. sign. (15. l. 84. sup. delegat. 3. l. 87. inf. de verb. sign. (16. l. 12. inf. de supell. legat. (17. l. 3. in pr. sup. h. t. (18. d. l. 3. in fin.

multumque interest, penus, & suppellex ea, quæ in urbe sit, an urbana is legetur, vel promittatur.

De habitatione.

13. MODESTINUS (lib. 9. Responsorum respondit.) Numquam ex eo, quod suppellectilem legavit maritus testamento, habitationem, in qua suppellex fuit, legasse videtur: quare

contra defuncti voluntatem habitationem sibi mulierem vindicare, procul dubio est.

De fundo, vel domo legata.

13. CALLISTRATUS (lib. 3. De Cognit.)

Fundo legato, instrumentum ejus non aliter legato cedit, nisi specialiter id expressum sit. Nam & domo legata, neque instrumentum ejus, neque suppellex aliter legato cedit, quam si id ipsum nominatim expressum a testatore fuerit.

(15. l.4. §.5. supr. de penu legat.)

(16. l.2. in fin. supr. de instrum. vel instrum. legat.)

LIBER TRICESIMUS QUARTUS.

TIT. I.

DE ALIMENTIS, VEL CIBARIIS LEGATIS.

De aqua.

1. ULPIANUS (lib. 5. de omnibus Tribunalibus.)

Si alimenta fuerint legata: dici potest, etiam aquam legato inesse, si in ea regione fuerint legata, ubi venundari aqua solet.

De libertis. 1. De fisco.

2. MARCIANUS (lib. 8. Institutionum.)

Si quis libertis alimenta reliquerit: etsi legati fuerint servi, & rogati legatarii manumittere, ad fideicommissum admittuntur, ut & D. quoque Severus, & Antoninus rescripserunt. §. 1. Et licet ad fiscum bona fuerint devoluta, ex quibus alimenta debeantur, præstanda sunt, utrum si ad quemlibet successorem transissent.

De divisione alimentorum. De electione unius, qui ea præstet.

3. ULPIANUS (lib. 2. de Officio Consulibus.)

Solent judices, ex causa alimentorum, libertos dividere, quotiens plures sunt heredes: ne a singulis heredibus minutatim alimenta petentes distribuantur; quam divisionem perinde tueri oportet, atque si paterfamilias ipse libertos divisisset. † Solent & unum eligere, per quem alimenta præstentur, aut ex voluntate defuncti, aut arbitrio suo; ut Rescripta subjecta ostendunt; Exemplum libelli dati mihi a libertis Silii mihi vobis, sciens, ad exemplum istam rem pertinere: quia multi testamentis suis præstari libertis jubent necessaria, quæ, quia minimi æris sunt, ad nihilum perducuntur, cum plures heredes caperunt per successiones existere: qua de causa puto vos recte facturos, si, convocatis Favilla heredibus, procuratoribusve eorum constitueritis, cui a ceteris dari debeat pecunia, ex cujus usuris alimenta præstentur: debet autem is, qui accipiet, cavere eis, qui dabunt, redditurum se, ut quisque ex libertis decesserit, aliove quo modo in civitate esse desierit, tantum ex sorte, quantum efficiet pro portione computatio. Divus Pius Rubrio cuidam Telesphoro rescripsit: Consules vocatis his, a quibus vobis alimenta deberi ex causa fideicommissi constiterit, vel omnes ab uno, vel facta pro rata distributione, quis, & a quibus percipiatis, decernent. Fiscus enim, si eo nomine quid ab eo vobis deberetur, exemplum sequetur. Jam nunc sciatis, partes eorum, qui solvendo esse desierint, non pertinere ad onus reliquorum heredum.

De prædio relicto in alimenta. 1. De alimentis pure legatis.

4. MODESTINUS (lib. 10. Responsorum.)

Τὸ ἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν, καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν μου, ἢ τὴν ζῶσα ἐν τῇ διαθήκῃ, ἐν τῇ κωδίκι μου ἢ ἀδελφῶν μου, ἢ ἐλπίδων μου, δὸ δῆνα βύλομαι καὶ ἐν Χίοις μου χῶρια ἐπὶ τῷ Ἰόσσαζῶσιν μου ἐλάμβανον, ἐπιχεῖσαι ἀπὸ τῶν κισβείων & βεσιείων ἐνόματι. id est, Libertis, libertabusque meis, quos vivos in testamento, & codicillis manumisi, vel manumittam, dari volo mea prædia, quæ in Chio insula habeo, ad hos, ut quacumque vivente me acceperint, constituantur eis cibarii, & vestiarii nomine. Quæro, quam habeant significationem: utrum ut ex prædii alimenta ipsi capiant, an vero, ut præter prædia, & cibaria, & vestiaria ab herede percipiant? & utrum proprietas, an usufructus relictus est? & si proprietas relicta sit, aliquid tamen superfluum inveniatur in redditibus, quam est in quantitate cibariorum, & vestiariorum, an ad heredem patronæ pertinet: & si mortui aliqui ex libertis sint, an pars eorum ad fideicommissarios supersites pertinet: & an die cedente fideicommissi morientium libertorum portiones ad heredes eorum, an testatoris

decurrant? Modestinus respondit, videntur mihi ipsa prædia esse libertis relicta, ut pleno dominio hæc habeant, & non per solum usumfructum: & ideo & si quid superfluum in redditibus, quam in cibariis erit, hoc ad libertos pertineat. † Sed & si decesserit fideicommissarius ante diem fideicommissi cedentem, pars ejus ad ceteros fideicommissarios pertinet: post diem autem cedentem si qui mortui sint, ad suos heredes hæc transmittent. §. 1. Lucius Titius testamento suo libertis, libertabusque cibaria, & vestiaria a liberis (suis) eisdemque heredibus præstari jussit, nulla conditione addita. Quæro, an, si sine patroni liberis iidem liberti agant, cibaria, & vestiaria accipere possint? Modestinus respondit, nihil proponi, propter quod petitio eorum, quæ testamento pure legata sunt, non competat.

De omnibus libertis.

5. IDEM (lib. 11. Responsorum.)

Verba testamenti: Omnibus libertis nostris cibaria præstabitis pro arbitrio vestro: non ignorantes, quot ex his caros habuerim: item alio loco: Prothumum, Polychronium, Hypatium commendo, ut & vobiscum sint, & cibaria præstetis, peto. Quæro, an omnibus cibaria debent dari: an his, quos commendavit, & cum heredibus esse jussit? Modestinus respondit, omnibus libertis cibaria relicta proponi, quorum modum viri boni arbitrio statuendum esse.

Quæ continentur appellatione alimentorum.

6. JAVOLENUS (lib. 2. ex Cassio.)

Legatis alimentis cibaria, & vestitus, & habitatio debetur: quia sine his ali corpus non potest: cetera, quæ ad disciplinam pertinent, legato non continentur.

7. PAULUS (lib. 14. Responsorum.)

Nisi aliud testatorem sensisse probetur.

De legato præceptionis. De eo, cui legatorum divisio mandatur.

8. PAPINIANUS (lib. 7. Responsorum.)

Pecuniæ sortem alimentis libertorum destinatam, unum ex heredibus secundum voluntatem defuncti percipientem, cavere non esse cogendum, ex persona deficientium partes coheredibus restitui, placuit: ob eam igitur speciem post mortem omnium libertorum indebiti non competit actio: nec utilis dabitur. † Diversa causa est ejus, cui legatorum divisio mandatur, nam ea res præsentem, ac momentariam curam injungit: alimentorum vero præbendorum necessitas oneribus mensuris, atque annuis, verecundiam quoque pulsantibus, adstringitur.

De nudo ministro. 1. De cibariis, & vestiario, quæ testatrix præstabat.

9. IDEM (lib. 8. Responsorum.)

Alio herede instituto, ita scripsit: A te peto, Gaji Seji, quidquid ex hereditate mea redegeris, illis alumniis meis des singulis denos aureos, eandemque summam penes te esse volo, cujus ex incremento eos alere te volo: reliquum restitues Numerio conliberto nostro: Respondi, quamvis distrahere bona Gajus Sejus alio scripto herede non possit; tamen eum, alumniis relictam pecuniam, ut servet, ac restituat intra Falcidiam, recte petiturum: quod de superfluo probari non potest. §. 1. Eum quoque libertum inter eos, quibus cibaria, item vestiarius patrona, quæ viva præstabat, reliquit, recte fideicommissum petiturum existimavi, qui annuos viginti aureos, & menstruum frumentum, atque vinum acceptavit.

(3. l.7. in princ. infr. de reb. dub. (4. l. ult. infr. h. s. l. 43. infr. de verb. sign.)

De herede heredis. 1. De dilatione, & mora. 2. De arbitrio boni viri.

10. IDEM (lib. 9. Responsorum.)

Cum unus ex heredibus certam pecuniam præcipere iussus esset, de cuius sorte libertis alimenta præstaret: heredem quoque heredis ad præceptionem admitti placuit: si tamen plures heredes heres haberet, intentionem quidem defuncti prima facie refragari, sed aliud probari non oportere: quid enim, si ceteros heredes suos evitavit, ac quietam ac verecundam, atque etiam idoneam, libertis consulens, domum sequi maluit? & ideo ab omnibus heredibus heredis alimenta præstabuntur. §. 1. Verbis fideicommissi pure manumisso, præteriti; quoque temporis alimenta reddenda sunt: quamvis tardius libertatem recuperaverit, nec heres moram libertati fecerit: tunc enim explorari moram oportet, cum de usuris fideicommissi quæritur, non de ipsis fideicommissis. §. 2. Alimentis viri boni arbitrato filia relicta, ab herede filio pro modo legata dotis, quam solam pater exheredatæ filia nubenti dari voluit, atque pro incrementis 6 ætatis eam exhibendam esse respondi, non pro viribus hereditatis.

De restitutione damnati.

11. PAULUS (lib. 10. Quæstionum.)

Is, cui (annua) alimenta relicta fuerant, in metallum damnatus, indulgentia Principis restitutus est. Respondi, eum & præcedentium 7 annorum recte cepisse alimenta, & sequentium 8 deberi ei.

De prædiis pro alimentis obligatis.

12. IDEM lib. 14. Responsorum.

Lucius Titius libertis suis cibaria, & vestiaria annua certorum nummorum reliquit, & posteriore parte testamenti ita cavuit: *Obligatos eis ob causam fideicommissi fundos meos, illum, & illum, ut ex reatu eorum alimenta superscripta percipiant.* Quæsitum est, an, si quando 9 minores redditus provenerint, quam est quantitas cibariarum, & vestiariarum, heredes ad supplendam eam onerari non debeant: vel si alio anno excesserint, an supplendum sit, quod superiore anno minus perceperint? Paulus respondit, cibaria, & vestiaria libertis defuncti integra 10 deberi; neque ex eo, quod postea prædia his pignoris jure testator obligare voluit, ut ex reatu eorum alimenta perciperent, minuisse eum, vel auxisse ea, quæ reliquerat, videri.

De translatione legati. 1. Si legetur alicui, quoad cum illo moretur.

SCÆVOLA (lib. 4. Responsorum.)

Gajo Sejo trecentos aureos legavit, ut ex usuris ejus summæ libertis cibaria, & vestiaria præstaret, quæ statuerat: *codicillis autem eandem summam vetuit dari Gajo Sejo, sed dari Publio Mævio voluit.* Quæro, an libertis fideicommissum debeat Mævius? Respondi, Mævium, nisi aliud, de quo non deliberaretur, doceat sibi a testatore injunctum, videri secundum voluntatem testatoris recepisse ea onera, quæ adscripta erant ei summæ, quæ in eum codicillis transferebatur. §. 1. Imperator Antoninus Pius 12 libertis Sextia Basilia: *Quamvis verba testamenti ita se habeant, ut, quoad cum Claudio Justo morati essetis, alimenta, & vestiarium legata sint: tamen hanc fuisse defunctæ cogitationem interpretor, ut & post 13 mortem Justii eadem vobis præstari voluerit.* Respondi, ejusmodi scripturam ita accipi, ut necessitas alimentis præstandis perpetuo maneat. §. 2. Item consultus de tali scriptura, & tecum sint semper, volo. Quæro, cum manumissi ab herede cum eo morati diu sint, sed ob graviolem servitutem ab eo discesserint, an alimenta his debeantur, quæ negat se præstare, nisi vice servitutis iis uteretur? Respondi, secundum ea, quæ proponerentur, deberi.

De relicta pueri, vel puella. 1. De pubertate. 2. De alimentis, quæ vivus præstabat. 3. De aqua.

14. ULPIANUS (lib. 2. Fideicommissorum.)

Mela ait, si pueri, vel puella alimenta relinquuntur, usque ad pubertatem deberi: sed hoc verum non est: tamdiu enim debetur, donec testator voluit: aut, si non patet, quid sentiat, per totum 14 tempus vitæ debentur. §. 1. Certe si usque ad pubertatem alimenta relinquuntur, si quis exemplum alimentorum, quæ dudum pueris, & puellis dabantur, velit sequi, sciat, Hadrianum constituisse, ut pueri usque ad decimum octavam, puella

usque ad quartum decimum annum alantur: & hanc formam ab Hadriano datam observandam esse, Imperator noster rescripsit; sed etiam generaliter pubertas non sic definiatur, tamen pietatis intuitu in sola specie alimentorum hoc tempus ætatis esse observandum non est incivile. §. 2. Sed si alimenta, quæ vivus præstabat, reliquerit: ea demum præstabuntur, quæ mortis tempore præstare solitus erat: quare si forte varie præstiterit, ejus tamen temporis præstatio spectabitur, quod proximum mortis ejus fuit. Quid ergo, si cum testaretur, minus præstabat, plus mortis tempore, vel contra? adhuc erit dicendum, eam præstationem sequendam, quæ novissima 15 fuit. §. 3. Quidam libertis suis, ut alimenta, ita aquam quoque per fideicommissum reliquerat: Consultabat de fideicommissio: cum in ea regione Africa, vel forte Ægypti res (agi) proponebatur, ubi aqua venalis 16 est. Dicebam igitur, esse emolumentum fideicommissi; si quis habens cisternas id reliquerit, sive non; ut sit in fideicommissio, quanto quis aquam sibi esset comparaturus; nec videri inutile esse fideicommissum, quasi servitute prædii non possessori vicinæ possessionis relicta. † Nam & haustus aquæ, ut pecoris ad aquam appulsus, est servitus personæ 17: tamen ei, qui vicinus non est, inutiliter relinquatur. † In eadem causa erunt gestandi, vel in tuo uvæ premendi, vel aræ tuæ ad frumenta, ceteraque legumina exprimenda utendi: hæc enim aqua personæ relinquatur.

De alimentis relicta a legatario. 1. De his, quæ testator præstabat.

15. SCÆVOLA (lib. 17. Digestorum.)

A filio herede codicillis Seja decem reliquit, & alumno his verbis: *Mævio infanti alumno meo quadringenta dari volo, quæ peto a te, Seja suscipias, & usuras ei quincunces in annum usque vicesimum ætatis præstes, eumque suscipias, & tuearis.* Quæsitum est, an Seja, postquam legatum suum acceperit, si nolit pecuniam alumno relictam suscipere, vel in suscipienda ea cessaverit, onus alimentorum ex die mortis testatoris compellenda sit adgnosceret? Respondi, secundum ea, quæ proponerentur, compellendam præstare: cum fideicommissum sit. † Idem quæsitum, an heres quoque Seja in annos viginti alimenta præstare debeat? Respondi, debere, §. 1. Testator concubinæ mancipia rustica numero octo legavit, & his cibaria præstari iussit in hæc verba: *Eisque mancipiis, quæ supra legavi, cibarii nomine ab heredibus meis præstari volo, quæ me vivo accipiebant.* Quæsitum est, cum vivo testatore semper mancipia rustica tempore messium, & arærum delegata fuerint, & eo tempore cibaria ex ratione domini sui numquam acceperint, excepto custode prædii; an heres ejus quoque temporis, id est, messis, & arærum, & cibaria concubinæ pro mancipiis rusticis præstare deberet? Respondi, eum, cui notio est, æstimaturum. Claudius: merito. Nam si eodem modo, quo apud testatorem fuerunt, & apud concubinam futura legavit, non debentur ejus temporis, de quo quæsitum est, cibaria: verum, si velut in ministerium urbanum ab his transferentur, debentur. §. 2. Titia decedens testamento ita cavuit: *Omnibus libertis, libertabusque meis, cibaria, & vestiaria, quæ viva præstabam, dari, præstarique volo.* Quæsitum est, cum tribus solis eo tempore, quo ea vixit, sicut rationibus continebatur, cibaria, & vestiaria præstiterit: an heres ejus a ceteris quoque libertis conveniri possit; an vero tribus tantum sit obnoxius, qui rationibus ipsius cibaria, & vestiaria accepisse reperiuntur? Respondi, ab omnibus 18.

De morte heredis. 1. De his, quæ testator præstabat. De liberti paterno. 2. De legato generali, & speciali.

3. De libertis communibus.

16. IDEM (lib. 18. Digestorum.)

Alimenta, & vestiaria libertis suis dedit: Quæsitum est, an quia nominatim a Moderato uno ex heredibus (dari) iussit testator, solus Moderatus debeat, non etiam post mortem Moderati heredes ejus? Respondi, & heredes 19 teneri. §. 1. Libertis, libertabusque, item quos, quosque testamento, codicillisve manumiserat, alimenta Commoda, quæ viva præstabat, dari iusserat, item omnibus libertis, libertabusque fundos. Quæsitum est, an ad ea legata admitteretur liberti paterno libertus, cui scribere solebat ita, *ἀρδὸς ῥοφίης ἡμετέρας ἀπὲρ Δ. Σεργίου* id est, *Rufina prognato liberti nostro: epistola etiam emissa ad ordinem civitatis, unde oriunda erat, petierat, uti publice, quod medicus erat, salaria ei præstarentur, manifestando lite-*

(5. l. 11. l. 18. §. 1. infr. h. t. (6. l. 3. §. 2. supr. ubi pupill. (7. l. 10. §. 1. supr. h. t. (8. l. 3. in pr. infr. de his, quæ pro non script. (9. l. 17. in fin. supr. de annuis legat. (10. Immo vide l. 5. supr. de tritico. (11. l. 74. supr. de legat. 1. (12. l. 1. C. de legat. (13. l. 20. in fin. infr. h. t. (14. l. 8. §. 10. in fin. supr. de transact.

(15. l. 6. in fin. C. ne de statu defunct. (16. l. 1. supr. h. t. (17. Immo vide l. 20. in fin. supr. de servit. præd. rustic. (18. l. 19. in fin. supr. h. t. (19. l. 2. in fin. l. 10. in pr. supr. eod.

ris suis, cum suum esse libertum? Respondit eum, cujus notio est, estimaturum: ut si quidem viva ea, & ei præstabat, nihilominus ad fideicommissum admitteretur; aliter vero non. §. 2. Basilica libertæ decem dedit, quam apud Epictetum, & Callistum libertos esse voluit, ut, cum fuerit Basilica annorum viginti quinque, cum usuris quincuncibus restituerentur: ita ut ex usuris aleretur, prout artem ampliaverit: Quæsitum est, an ex alio capite, quo generaliter libertis libertabusque cibaria, & vestiaria, & habitationem reliquit, etiam Basilicæ deberetur? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, non 20 deberi, nisi hoc quoque ei datum probaretur. Claudius: Quia destinaverat alimentis ejus usuras pecuniæ, quas specialiter ei prælegaverat. §. 3. Qui societatem omnium bonorum suorum cum uxore sua per annos amplius quadraginta habuit, testamento eandem uxorem, & nepotem ex filio, æquis partibus heredes reliquit, & ita cavuit: *item libertis meis, quos vivus manumisi, ea, quæ præstabam.* Quæsitum est, an & qui eo tempore, quo societas inter eos permansit, manumissi ab utrisque, & communes liberti facti sunt, ea, quæ a vivente percipiebant, solida ex fideicommissio petere possint? Respondit, non amplius, quam quod vir pro sua 21 parte præstabat, deberi.

De servis testatoris.

17. IDEM (lib. 19. Digestorum.)

Servos ad custodiam templi reliquerat, & his ab herede legaverat his verbis: *Peto, fideique tuæ committo, ut des, præstes in memoriam meam pedissequis meis, quos ad curam templi reliqui, singulis mensura cibaria, & annua vestiaria certa.* Quæsitum est, cum templum nondum esset exstructum: ex die mortis, an vero ex eo tempore, quo templum explicitum fuerit, percipere servi debeant legatum? Respondit, officio judicis heredem compellendum servis relicta præstare, donec templum exstrueretur.

Si specialiter in testamento, deinde generaliter codicillis relicta sunt. 1. De tempore quo non est facta interpellatio. 2. De morte ejus, qui certo ætatis suæ anno rogatus erat præstare. 3. De deminutione relictorum in testamento. 4. De onere morandi in aliquo loco.

18. IDEM (lib. 20. Digestorum.)

Libertis, quos testamento manumiserat, alimentorum nomine mensuros decem legaverat: deinde codicillis generaliter omnibus libertis mensuros septem, & annuos vestiarii nomine denos legavit. Quæsitum est, (an) & ex testamento, & ex codicillis, libertis fideicommissum heredes præstare debeant? Respondit, nihil 22 proponi, cur non ea, quæ codicillis data proponerentur, præstari deberent: nam, ab his, quæ testamento cibariorum nomine legata essent, recessum est propter ea, quæ codicillis relicta sunt. §. 1. Manumissis testamento cibaria annua, *si cum matre morabuntur*, per fideicommissum dedit: mater filio triennio supervixit, neque cibaria, neque vestiaria eis præstitit, cum in petitione fideicommissi liberti cessarent: sed & filia, posteaquam matris heres extitit, quoad vixit, annis quatuordecim interpellata de iisdem solvendis non est. Quæsitum est, an post mortem filia a novissimo herede petere possint, & tam præteriti 23 temporis, quam futuri, id, quod cibariorum nomine & vestiarii relicta sunt? Respondit, si conditio extitisset, nihil proponi, cur non possent. §. 2. Ab heredibus Stichum manumitti voluit, eique, *si cum Sejo moraretur*, cibaria, & vestiaria præstari a Sejo: deinde hæc verba adjecit: *Te autem, Sei, peto, ut, cum ad annum vigesimum quintum perveneris, militiam ei compares: si tamen te ante non reliquerit.* Quæsitum est, Stichum statim libertatem consecuto, prius autem defuncto Sejo, quam ad annum vicesimum quintum perveniret: an ab his, ad quos bona Seji pervenerunt, militia Stichum comparari debet: &, si placet deberi, utrum statim militia comparanda sit, an eo tempore, quo Sejus annum vicesimum quintum expleturus fuisset, si supervixisset? Respondit, cum placeat comparandam: non ante deberi, quam id tempus cessisset. §. 3. Posthumis heredibus institutis, & patre, & matre; & substitutione facta, actores manumissit, & peculia eis legavit, & annua: & certis libertis suis legata, & aliis exteris plura: deinde post testamentum factum, nata filia, codicillis ita cavuit: *Si quid testamento, quod ante hoc tempus feci, legavi cui, dari volui: peto ab his, uti tertiam partem Petinae filia mea reddant.* Secundis autem tabulis facta pupillari substitutione impuberibus libertis, quibus a parentibus libertates dedit, eo amplius alterum tantum, quantum in numero, præter cibaria, & vestiaria, dari voluit: Quæsitum est, cum supervixisset filia testamento aperto & codicillis, postea autem de-

cesserit, & fideicommissum datum ei de restituenda parte tertia ad heredes suos transmiserat: an etiam cibariorum, & vestiariorum tertia partes ei per fideicommissum datae esse videantur? Respondit, non videri. §. 4. Idem quæsitum, an eorum, quæ codicillis per fideicommissum relicta sunt, tertia partes ad filiam pertinere deberent? Respondit, non deberi. Idem quæsitum, an alterum tantum a substitutione legatum, deducta tertia parte quantitatis legatorum testamento datorum, computari debeat: ut duæ partes quantitatis debeantur præter codicillos, quibus tertiam partem codicillis legatorum ad filiam suam pertinere voluit? Respondit, integrum ex tabulis substitutionis deberi. §. 5. Cibaria, & vestiaria per fideicommissum dederat, & ita adjecerat: *quos libertos meos, ubi corpus meum positum fuerit, ibi eos morari jubeo, ut per absentiam filiarum mearum ad sarcophagum meum memoriam meam quotannis celebrent.* Quæsitum est, uni ex libertis, qui a die mortis neque ad heredes accesserit, neque ad sepulcrum morari voluerit, an alimenta præstanda sint? Respondit, non præstanda.

De cibariis, & aliis quæ testator præstabat.

19. IDEM (lib. 22. Digestorum.)

Testamento ita cautum fuit: *Libertis meis cibaria, quæque alia præstabam, ab heredibus meis præstari volo: unus ex libertis, ex voluntate patroni, negotii sui causa, quadriennio ante diem mortis absuit: ex hac causa cibaria, quæ ante acceperat, mortis tempore non accepit: cui tamen liberto eodem testamento patronus, sicut & aliis, quos vivus manumiserat, legatum quinque dederat.* Quæsitum est, an isti quoque cibaria, & reliqua, quæ ceteris libertis legata sunt, debeantur? Respondit, cur 24 non?

De legato speciali, & generali. 1. De contubernali, & liberis. 2. De relicto a legataria. 3. De conditione implenda.

20. IDEM (lib. 3. Responsorum.)

Stichus nutricis meæ nepos liber esto: cui decem aureos annuos dari volo: qui deinde, interpositis nominibus, eidem Stichum contubernalem ejus, & liberos legavit, iisque, quæ vivus præstabat: deinde alio capite libertis omnibus, quæ vivus præstabat, dari iussit. Quæro, an Stichus, præter suum legatum, & alimenta percipere possit? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, non posse. §. 1. Item cum alimenta libertis utriusque sexus reliquerit a Republica, & ex prædiis, quæ ei legavit, dari voluisset: Quæro, Stichum contubernalem, & libertis utrum ab herede instituto, an a Republica diaria, & vestiaria, quæ vivus dabat, præstari deberent? Respondit, posse benigna voluntatis interpretatione dici, iis quoque a Republica præstanda. §. 2. Titia usufructum fundi legavit Mævio, ejusque fidei commisit, *ut ex reditu fundi præstaret Pamphilo, & Stichum annuos centenos nummos, quoad vivent 25.* Quæro, an mortuo Mævio, heres alimenta debeat? Respondit, nihil proponi, cur debeat præstari ab herede Titia: sed nec ab herede legatarii, nisi id testator manifeste probetur voluisse etiam finito usufructu præstari; si modo id, quod ex usufructu receptum esset, ei rei præstandæ sufficeret. §. 3. Mater filio herede instituto per fideicommissum libertatem Pamphilo servo dedit; eidem cibariorum nomine legavit quinos aureos, & vestiarii in singulos annos quinquagenos, si cum filio ejus moretur. Quæro, filio defuncto, an alimenta debentur? Respondit, si conditioni paruisset, deberi & post mortem 26.

De diariis, vel cibariis.

21. ULPIANUS (lib. 2. Fideicommissi.)

Diariis, (vel cibariis) relictis, neque habitationem, neque vestiarium, neque calciarium, deberi, palam est: quoniam de cibo tantum testator sensit.

De quantitate non adscripta. 1. Si is, qui debet alimenta, vineas alimentario reliquerit, uti habeat, unde se pascat.

22. VALENS (lib. 1. Fideicommissorum.)

Cum alimenta per fideicommissum relicta sunt, non 27 adjecta quantitate: ante omnia inspiciendum est, quæ defunctus solitus fuerat ei præstare; deinde, quod ceteris ejusdem ordinis reliquerit: si neutrum apparuerit, tum ex facultatibus defuncti, & caritate ejus, cui fideicommissum datum erit, modus statui debet. §. 1. Qui fratris sui libertis alimenta debebat, is testamento vineas cum hac adjectione reliquerat, *ut habeant, unde se pascant;* Si pro alimentis vineas reliquisset, non aliter eis ex fideicommissi

(20. l. 20. in pr. infr. cod. (21. l. 5. in pr. supr. de legat. 1. (22. l. 19. infr. h. t. (23. l. 10. §. 1. supr. eod.

(24. l. 15. in fin. l. 18. in pr. supr. eod. (25. l. 19. in pr. supr. de annuis legat. l. 1. C. de legat. (27. l. 84. supr. de annuis legat.

causa eas praestari debere, quam si testamenti obligatione heredes liberassent: aut, si id omissum fuisset, & postea ex testamento agerent, doli mali exceptione tutum heredem futurum: scilicet si non minus valent vinearum, quam alimentorum aestimatio: illam autem adjectionem, ut habeant, unde se pascant, magis ad causam praelegandi, quam ad usumfructum constituendum pertinere.

De aliquo educando. De alimentorum appellatione.

23. PAULUS (lib. 4. ad Neratium.)

Rogatus es, ut quemdam educes: ad victum necessaria ei praestare cogendus es. Paulus: cur plenius est alimentorum legatum, ubi dictum est 28 & vestiarius, & habitationem contineri? Imo ambo exequanda sunt.

TIT. II.

DE AURO, ARGENTO, MUNDO, ORNAMENTIS, UNGUENTIS, VESTE, VEL VESTIMENTIS, VEL STATUIS LEGATIS.

De legato generali, & speciali. 1. De pondere.

1. POMPONIUS (lib. 6. ad Sabinum.)

Si alii vestimenta, alii vestis muliebris separatim legata sit: detrahitis muliebribus, & ei assignatis, cui specialiter legata sunt, reliquum alteri debetur. Idem est, cum alteri mundus muliebris, alteri argentum omne legatum esset, de argento, quod in mundo, esset. Item si dux statuae marmoreae tibi 1, & deinde omne marmor legatum esset: praeter duas nulla statua marmorea legata est tibi. Idem, urbanis servis tibi legatis, si mihi dispensator legatus sit. §. 1. Cui certum pondus argenti dare heres iussus sit, ei pecuniam numeratam dando jure ipso liberatur, si in ea pecunia eadem aestimatio fuerit: quod ita verum est, si non certum genus 2 argenti legatum sit.

De uxoris causa paratis, & divortio.

2. AFRICANUS (lib. 2. Quaestionum.)

Qui tibi mandaverat, ut ornamenta in usum uxoris suae emereres, eidem uxori (uti adsolet) legavit, quae ejus causa parata erunt; tu deinde post mortem mandatoris, ignorans eum decessisse, emitisti: non debentur mulieri: quoniam ea verba ad mortis tempus referuntur. At si vivente testatore, muliere autem mortua, emeris: non ineleganter dicitur, inefficax hoc legatum esse, quando non possit vere dici, ejus causa paratum videri, quae prius decessit. Eadem dicenda erunt, & si vivat quidem mulier, sed diverterit: & quaeratur, an post emta ei debeantur; quasi non videantur uxoris causa parata.

3. CELSUS (lib. 19. Digestorum.)

Uxori legavit, quae ejus causa parata sunt, & ante mortem divertit: non debentur, quia adempta videantur, Proculus ait; nimirum facti quaestio est: nam potest, nec repudiata adimere voluisse.

4. PAULUS lib. 54. ad Edictum.

Cum quidam libertum suum in Asiam misisset ad purpuras emendas, & testamento uxori suae lanam purpuream legasset, pertinere ad eam, si quam purpuram vivo eo libertus emisisset, Servius respondit.

De testatrix causa paratis.

5. AFRICANUS (lib. 2. Quaestionum.)

Apud Phuphidium Quaestionum libro secundo ita scriptum est: Si mulier mandaverit tibi, ut sibi uniones usus sui causa emereres: si tu post mortem ejus, cum putares eam vivere, emeris: Atilicinus negat esse legatos ei, cui mulier ita legaverit: Ornamenta, quae mea causa parata sunt, erantve: non enim ejus causa videri parata esse, quae jam mortua ea emta fuerint.

De solutione, vel mutatione rei relictae. 2. De porticu, & imaginibus.

6. MARCELLUS (lib. sing. Responsorum.)

Seja ab herede Publio Mavio ita legavit: Antonia Tertilla (do) lego auri pondo tot, & unionem cum hyacinthis: postea unionem solvit, neque ullum mortis tempore inter ornamenta sua unionem reliquit. Quaero, an heres ex causa fideicommissi aestimationem rei, quae in hereditate non est, praestare debeat? Marcellus respondit, non debere. §. 1. Item quaero, si probari possit, Sejam uniones, & hyacinthos quosdam in aliam speciem ornamenti, quod postea pretiosius fecit additis aliis gemmis, & margaritis, convertisse: an hos uniones, vel hyacinthos petere possit, & heres compellatur ornamento posteriori eximere, & praestare? Marcellus respondit,

(28. l. 6. supr. h. t.)

TIT. II. (1. l. 100. §. 1. supr. de legat. 3. (2. l. 9. infr. h. t. (3. l. 49. §. pen. supr. de legat. 3. (4. l. 2. supr. h. t.)

petere non posse: * nam quid fieri potest, ut legatum, vel fideicommissum durare existimetur, cum id, quod testamento dabatur, in sua specie non permanferit? nam quodammodo extinctum sit: ut interim mittam, quod etiam dissolutione ac permutatione tali, voluntas quoque videatur mutata. §. 2. Lucius Titius testamento ita scripsit: Heredem meum volo, fideique ejus committo, ut in patriam meam faciat porticum publicam, in qua poni volo imagines argenteas, item marmoreas. Quaero, an legatum valeat? Marcellus respondit, valere: & operis, ceterorumque, quae ibi, testator poni voluerit, legatum ad patriam pertinere; intelligi enim (potuit,) aliquod civitati accedere ornamentum.

De verbo, meum.

7. PAULUS (lib. 8. ad Plautium.)

Si ita esset legatum: Vestem meam, argentum meum damnas esto dare: id legatum videtur, quod testamenti tempore fuisset: quia praesens tempus semper intelligeretur, si aliud comprehensum non esset: nam cum dicit, vestem meam, argentum meum: hac demonstratione meum praesens, non futurum tempus ostendit. Idem est, & si quis ita legaverit, servos meos.

De legato, vestem, mundum, ornamentaque muliebria.

8. IDEM (lib. 9. ad Plautium.)

Plautius: mulier ita legavit: Quisquis mihi heres erit, Titia vestem (meam), mundum, ornamentaque muliebria damnas esto dare. Cassius ait, si non apparet, quid sensisset, omnem vestem secundum verba testamenti legatam videri. Paulus: item Javolenus scribit, quia verisimile est (inquit), testatricem tantum ornamentorum universitati derogasse, quibus significationem muliebrium accommodasset: accedere eo, quod illa demonstratio, muliebria, neque vesti, neque mundo applicari, salva ratione recti sermonis potest.

De pondere.

9. MODESTINUS (lib. 9. Regularum.)

Cum certum auri vel argenti pondus legatum est, si non species designata sit: non materia, sed pretium 6 praesentis temporis praestari debet.

De uxoris causa paratis. De falsa demonstratione.

10. POMPONIUS (lib. 5. ad Quintum Mucium.)

Quintus Mucius ait: Si paterfamilias uxori vas, aut vestimentum, aut quippiam aliud ita legavit, quod ejus causa emtum, paratumve esset: id videtur legasse, quod 7 magis illius, quam communis usus causa, paratum esset. Pomponius: Sed hoc verum est, non solum si ipsius viri & uxoris (communis usus), sed etiam si liberorum ejus, aut alterius alicujus communis usus fuerit: id enim videtur demonstrasse, quod proprio usui uxoris comparatum sit. Sed quod Quintus Mucius demonstrat, vas, aut vestimentum, aut quid aliud: efficit ut falsa sint, quae subjecimus. Multum enim interest, generaliter, an specialiter legentur haec. Nam si generaliter (veluti ita, quae uxoris causa comparata sunt) vera est illius definitio: si vero ita scriptum fuerit, vestem illam purpuram, ut certa demonstraret: licet adjectum sit, quae ejus causa emta, paratave essent; licet neque emta, neque parata, neque in usum ei data sint: legatum omnimodo valet; quia * certo corpore legato, demonstratio 8 falsa posita non peremit legatum; veluti si ita sit scriptum, Stichum, quem ex venditione Titii emi: nam si neque emit, aut ex alia venditione emit, legatum nihilominus valet. Plane si ita legatum fuerit: Vas, aut vestimenta, (aut) quae uxoris causa parata sunt: tunc aequae erit vera Quinti Mucii sententia; quo casu sciendum est, etiam si aliena res haec fuerint, quas putavit 9 testator suas esse, heredem teneri, ut eas det.

De auro, gemmis, margaritis, quae in eo auro sunt.

9. PROCULUS (lib. 5. Epistolarum.)

Si quis legaverit aurum, gemmas, margaritas, quae in eo auro essent: etiam id aurum, cui neque gemmae, neque margaritae inessent, legasse videtur.

De imagine.

12. PAPINIANUS (lib. 17. Quaestionum.)

Si imaginem legatam heres derasit, & tabulam solvit: potest dici, actionem ex testamento durare: quia legatum imaginis, non tabulae fuit.

(5. l. 1. in fin. supr. eod. (6. l. 35. in pr. infr. eod. (7. l. 45. supr. de legat. 3. (8. l. 33. in pr. infr. de condit. & demonstr. (9. l. 10. C. de leg. De

De carruca cum mulis. De veste.

13. SCÆVOLA (lib. 15. Digestorum.)

Uxori quis legavit his verbis, *Mundum muliebrem omnem, ornamenta, & quidquid vivus dedi, donavi, ejus causa comparavi, confeci: id omne dari volo.* Quæsitum est, an carruca dormitoria cum mulis, cum semper uxor usa sit, ei debeatur? Respondit, si ejus usus causa habita esset, deberi. † Idem quæsitum, an ex eadem clausula vestis, quam ancillis, vel lecticariis ejusdem uxoris suæ comparaverat, vel fecerat, præstanda esset? Respondit, præstandam.

De statua.

14. POMPONIUS (lib. 5. ad Sabinum.)

Si statuam legavero, & postea ex alia statua brachium ro ei adjecero: omnimodo statua a legatario vindicari potest.

De proprietate, usufructu, fideicommissio.

15. SCÆVOLA (lib. 15. Digestorum.)

Species auri, & argenti Seja legavit, & ab ea petiit in hæc verba: *A te, Seja, peto, ut, quidquid tibi specialiter in auro, argento, legavi, id, cum morieris, reddas; restituas illi, & illi vernis meis: quarum rerum usufructus dum vives, tibi sufficiet.* Quæsitum est, an usufructus auri & argenti solus legataria debeatur? Respondit, verbis, quæ proponerentur 11, proprietatem legatam addito onere fideicommissi.

De verbo, servare.

16. IDEM (lib. 18. Digestorum.)

Filiam in potestate patris manentem mater scripsit heredem, eique patrem Mævium substituit, & ita scripsit: *Quisquis mihi heres erit, fidei ejus committo, uti ornamenta mea omnia, aurum, argentum, vestimenta, quibus ego usa sunt, ne veneant, & filia mea reserventur* 12. Quæsitum est, cum, filia recusante, pater ex substitutione heres existisset, & intestato decessisset, filia autem bonis ejus abstinuerat: an fideicommissum petere possit? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, videri patris utiliter fideicommissum. Claudius: Quoniam verbo *servandi*, quod scriptum est, videri in id tempus dilatatum fideicommissum, quo 13 sui juris futurus esset is, cui dabatur.

De his, quæ alii rei juncta sunt.

17. ULPIANUS (lib. 21. ad Sabinum.)

Si gemma ex anulo legetur, vel alia materia junctæ, vel emblemata: recte legantur, & separantur, & præstanda sunt.

De eo, quod testator quasi domino jussit reddi. 2. De speciebus in hereditate inventis, vel non.

18. SCÆVOLA (lib. 22. Digestorum.)

Qui uxori suæ legaverat bonorum suorum decimam, & mancipia, & species argenti, quas expresserat; eidem anulos & vestem reddi ab heredibus petit, quasi propria uxoris fuissent: Quæsitum est, si uxoris non fuerint, an præstari ex causa legati deberent? Respondit, legendi animo dedisse ea videri, nisi contrarium ab herede approbetur. §. 1. Idem testator fidei commisit uxoris, ut, quidquid ad eam ex testamento ejus pervenisset, alumno communi restitueret. Quæsitum est, an etiam eas res, quas proprias uxoris suæ fuisse testator sciat, eique reddi præcepit, alumno præstare debeat? Respondit: si propria fuissent, non debere: si legato acquirerentur, debere. §. 2. Mulier testamento, & postea codicillis multas species vestis, argenti, quas vel ipsa se confecisse, vel habere significavit, specialiter per fideicommissum reliquit. Quæsitum est, an non alia legatariis cederent, quam quæ in hereditate inventæ essent? Respondit, eas cedere, quæ inventæ essent.

De auro, vel argento. 1. De pondere. 4. De vasculis. 5. De argento. De vestimentis. 6. De auro. 8. De argento. 9. Facto. 10. De vasis. 11. De argento infecto, facto, calato. 12. Escario. 13. Quid cui cedat. 17. De gemmis lapillis. 18. Margaritis. 19. Murrinis vasis. 20. De auro. De gemmis, quid cui cedat.

19. ULPIANUS (lib. 20. ad Sabinum.)

Cum aurum, vel argentum legatum est: quidquid auri, argenti que relictum sit, legato continetur, sive factum 14, sive infectum: pecuniam autem signatam placet eo legato non 15 contineri. §. 1. proinde si certum 16 pondus auri sit legatum, vel argenti: magis quantitas legata videtur, nec ex vasis tanget. §. 2. Sed si argenti facti pondus centum sint legata: ex facto argento debetur le-

gatum. Unde est quæsitum apud Celsum, an & vascula possit separare? Et scripsit, vascula non separaturum, licet ei optio fuerit relicta. §. 3. Idem Celsus libro XIX. Quæstionum quærit: Si certum pondus argenti fuerint relicta, an replumbari debeant, ut sic appendantur? Et Proculus, & Celsus ajunt, exempto plumbo appendi deberè: nam & emtoribus replumbatæ adsignantur, & in rationes argenti pondus sic defertur; quæ sententia habet rationem. §. 4. Plane, si cui vascula argentea, utputa lances quadratæ sint legatæ: etiam plumbum, quo continentur, eum sequetur. §. 5. Simili modo quæritur, si cui argentum legetur, an emblemata aurea, quæ in eo sunt, eum sequantur? Et Pomponius lib. VII. ex Sabino distinguit, multum interesse, certum pondus ei argenti facti legetur, an vero argentum factum; si pondus, non contineri: si argentum factum, contineri; quoniam argento cedit, quod ad speciem argenti junctum est; quemadmodum clavi aurei, & purpuræ pars sunt vestimentorum. Idem Pomponius libris epistolarum: & si non sunt clavi vestimentis confuti, tamen veste legata contineri. §. 6. Idem Celsus libro XIX. Digestorum, Commentariorum septimo, scribit, auro legato ea, quæ inaurata sunt, non deberi: nec aurea emblemata 17, quæ in absidibus argenteis sint. §. 7. An autem auri appellatione anuli aurei continentur, quæritur? Et Quintus Saturninus libro X ad Edictum scribit, contineri. §. 8. Lectum plane argenteum, vel si qua alia supellex argentea fuit, argenti appellatione non continetur, si numero argenti habita non est: ut in junctura argentea scio me dixisse, quod non in argentario paterfamilias reponebat. Sed nec candelabra, nec lucernæ argenteæ, vel sigilla, quæ in domo reposita sunt, vel imagines argenteæ, argenti appellatione continentur; nec speculum (vel) parieti adfixum, vel etiam quod mulier mundi causa habuit: si modo non in argenti numero habita sunt. §. 9. Argento facto legato, Quintus Mucius ait, vasa argentea contineri: veluti parapsidas, acetabula, tryllas, pelves, & his similia: non tamen quæ supellectilis sunt. §. 10. Sed cui vasa sint legata, non solum ea continentur, quæ aliquid in se recipiant edendi, bibendique causa paratum, sed & quæ aliquid sustineant: & ideo scutellas, vel promulsidaria contineri. † Repositoria quoque continebuntur; nam vasorum appellatio generalis est: dicimus vasa vinaria, & navalia. §. 11. Infecti autem argenti appellatio rudem materiam continet, id est, non factam. † Quid ergo, si coeptum sit argentum fabricari, nondum perfectum? utrum facti, an infecti appellatione contineatur, dubitari potest: sed puto magis facti. Certe si jam erat factum, sed calabatur, facti appellatione continebitur. † An & calati continebitur, quod calari cepit? & puto contineri, si cui forte calatum sit argentum legatum. §. 12. Si cui escarium argentum legatum sit: id solum debetur, quod ad epulandum in ministerio habuit, (id est, ad esum, & potum 18.) † Unde de aquiminario dubitatum est: & puto contineri; nam & hoc propter escam paratur. Certe si cacabos argenteos habebat, vel milliarium argenteum, vel sartaginem, vel aliud vas ad coquendum: dubitari poterit, an escario contineatur? & hæc magis cocinatorii instrumenti sunt. §. 13. Perveniamus, & ad gemmas inclusas argento, auroque, & ait Sabinus, auro, argentoque 19 cedere: ei enim cedit, cujus major est species: quod recte expressum. Semper enim cum quærimus, quid cui cedat, illud spectamus, quid cujus rei ornandæ causa adhibetur: ut accessio 20 cedat principali; cedent igitur gemmæ phialis, vel lancibus, inclusa auro, argenteove. §. 14. Sed & in coronis mensurum gemmæ coronis cedent, & hæc mensis. §. 15. In margaritis quoque & auro idem est: nam si margaritæ auri ornandi gratia adhibita sunt, auro cedunt: si contra, aurum margaritis cedit. §. 16. Idem & in gemmis anulis inclusis. §. 17. Gemmæ autem sunt perlucidæ materiæ, quas (ut refert Sabinus libro ad Vitellium) Servius (a) lapillis eo distinguebat, quod gemmæ essent perlucidæ materiæ, veluti smaragdi, chrysolithi, amethysti: lapilli autem contrariæ superioribus naturæ, ut obsidani, venientani. §. 18. Margaritæ autem nec gemmis, nec lapillis contineri, satis constituisse, ibidem Sabinus ait: quia concha apud rubrum mare & crescit, & coalescit. §. 19. Murrina autem vasa in gemmis non esse, Cassius scribit. §. 20. Auro legato, vasa aurea continentur: & gemmis, gemmea (vasa.) Secundum hæc sive gemmæ sint in aureis vasis, sive in argenteis, auro, argenteove cedent: quoniam

(10. Adde l. 23. §. 2. supr. de rei vind. (11. l. 39. supr. de usufr. legat. l. ult. supr. de usufr. ear. rer. (12. l. ult. §. pen. sup. de legat. 2. (13. l. 19. in pr. infr. ad SC. Trebell. (14. l. 78. §. 4. supr. de legat. 3. (15. l. 27. §. 1. infr. h. t. (16. l. 1. in fin. l. 9. supr. l. 35. infr. eod. adde l. 35. in pr. C. de donat.

(17. l. 32. §. 1. infr. h. t. (18. l. 32. §. 3. infr. eod. (19. §. ul. infr. h. t. (20. l. 20. l. 29. infr. eod. §. 26. Inst. de rer. divis. l. 26. §. 5. supr. de rei vind.

hoc 21 spectamus, quæ res cuius rei ornandæ causa fuerit adhibita, non quæ sit pretiosior.

20. PAULUS (lib. 3. ad Sabinum.)

Si, ut habiliter gemmæ geri possint, inclusæ auro fuerint: tum aurum gemmis dicimus cedere:

De argento potorio. 1. De unguentis. 2. De aquiminario.

21. POMPONIUS (lib. 6. ad Sabinum.)

In argento potorio 22 utrum id dumtaxat sit, in quo bibi possit; an etiam id, quod ad præparationem bibendi comparatum est: veluti columnivarium, & urceoli: dubitari potest; sed propius est, ut hæc quoque infint. §. 1. Unguentis legatis, non tantum ea legata videntur, quibus unguimur voluptatis causa, sed & valetudinis 23, qualia sunt commagena, glaucina, crina, rosa, mura, colum, nardum purum; hoc quidem etiam, quo elegantiores sint, & mundiores, unguuntur feminæ. §. 2. Sed de aquiminario Cassius ait, consultum se respondisse, cum alteri argentum potorium, alteri escarium legatum esset, escario cedere.

De vestibus, & vestimentis.

22. ULPIANUS (lib. 22. ad Sabinum.)

Vestimentum id est, quod detextum est, etsi defectum non sit; (id est, si sit consummatum.) Quod in tela est, nondum (pertextum, vel) detextum, contextum appellatur. Quisquis igitur vestem legaverit: neque stamen, neque subtemen legato continebitur.

23. IDEM (lib. 44. ad Sabinum.)

Vestis, an vestimenta legentur, nihil refert. §. 1. Vestimentorum sunt omnia lanea, lineaque, vel serica, vel bombicina, quæ induendi, præcingendi, amiciendi, insternendi, injiciendi, incubandive causa parata sunt: & quæ his accessionis vice cedunt, quæ sunt inilitæ picturæ, clavique, qui vestibus insuntur. §. 2. Vestimenta omnia aut virilia sunt, aut puerilia, aut muliebria, aut communia, aut familiarica. † Virilia sunt, quæ ipsius patrisfamilia causa parata sunt; veluti toga, tunica, pallioli, vestimenta stragula, amfitapa, (&) saga, reliquaque similia. † Puerilia sunt, quæ ad nullum alium usum pertinent, nisi puerilem: veluti togæ prætextæ, aliculæ, chlamydes, pallia, quæ filiis nostris comparamus. † Muliebria sunt, quæ matrisfamilia causa sunt comparata, quibus vir non facile uti potest sine vituperatione: veluti stola, pallia, tunica, capitia, zonæ, mitra 24, quæ magis capitis tegendi, quam ornandi causa sunt comparata, plagulæ, penulæ. † Communia sunt, quibus promiscue utitur mulier cum viro: veluti si (ejusmodi) penula, palliumve est, & reliqua hujusmodi, quibus sine reprehensione vel vir, vel uxor utatur. † Familiarica sunt, quæ ad familiam vestiendam parata sunt: sicuti saga, tunica, penulæ, lintea, vestimenta stragula & consimilia. §. 3. Vestis etiam ex pellibus constabit:

24. PAULUS (lib. 11. ad Sabinum.)

Cum & tunicas, & stragula pellicea nonnulli habeant.

De ornamento, vel mundo muliebri.

25. ULPIANUS (lib. 44. ad Sabinum.)

Argumento sunt etiam nationes quædam, veluti Sarmatarum, quæ pellibus teguntur. §. 1. Aristo etiam coactilia vesti cedere ait, & tegimenta subselliorum huic legato cedere. §. 2. Vittæ margaritarum, item fibulæ ornamentorum magis, quam vestis sunt. §. 3. Tapeta vesti cedunt, quæ aut sterni, aut injici solent. Sed stragulas, & babylonica, quæ equis insterni solent, non puto vestis esse. §. 4. Fasciæ crurales, pedulesque, & impilia vestis loco sunt: quia partem corporis vestiunt. † Alia causa est odonum: quia usum calciamentorum præstant. §. 5. Cervicalia quoque vestis nomine continentur. §. 6. Si quis addiderit vestem suam; apparet, de ea eum sensisse, quam ipse in usum suos habuit. §. 7. Culcitæ etiam vestis erunt. §. 8. * Item pelles caprinæ, & agninæ vestis erunt. * §. 9. Muliebri veste legata, & infantilem contineri, & puellarum, & virginum 25 Pomponius libro XXI. ad Sabinum recte scribit: mulieres enim omnes dici, quæcumque sexus feminini sunt. §. 10. Ornamenta muliebria sunt, quibus mulier ornatur: veluti inares, armilla, viriolæ, anuli, præter signatorios 26, & omnia, quæ ad aliam rem nullam parantur, nisi corporis ornandi causa: quo ex numero etiam hæc sunt, aurum, gemmæ, lapilli: quia aliam nullam in se utilitatem habent. † Mundus muliebris est, quo mulier mundior fit. Continentur eo specula, matulæ, unguenta, vasa unguentaria, & si

qua similia dici possint: veluti lavatio, (riscus.) † Ornamentorum hæc: vittæ, mittæ 27, semimitræ, calautica, acus cum margarita, quam mulieres habere solent, reticula, crocufantia. Sicut & mulier potest esse munda, non tamen ornata: ut solet contingere in his, quæ se emundaverint lotæ in balneo, neque se ornaverint; & contra est aliqua ex somno statim ornata, non tamen commundata. §. 11. Margarita, si non soluta sunt, vel qui alii lapides, si quidem exemptibiles sint, dicendum est, ornamentorum loco haberi. Sed etsi in hoc sint resoluti, ut componantur; ornamentorum loco sunt. Quod si adhuc sint rudes lapilli, vel margaritæ, vel gemmæ: ornamentorum loco non erunt: nisi alia mens fuit testantis, qui hæc quoque, quæ ad ornamenta paraverat, ornamentorum loco, & appellatione comprehendere voluit. §. 12. Unguenta, quibus valetudinis 28 causa unguimur, mundo non continentur.

De veste, & ornamentis.

26. PAULUS (lib. 11. ad Sabinum.)

Quamvis quædam ex veste magis ornatus gratia, quam quo corpus tegant, comparantur: tamen, quod eo nomine sint reperia, potius habenda esse vestis numero, quam ornamentorum. † Similiter ornamentorum esse constat, quibus uti mulieres venustatis, & ornatus causa cœperunt: neque referre, si quædam eorum alium quoque usum præbeant, sicut mitræ, & anademata: quamvis enim corpus tegant, tamen ornamentorum, non vestis esse.

De argento. 2. Svo. 3. De argento & auro factio. 4. De omni auro. De auro factio, vel infectio. De auro, vel argento signato. 5. De argento. 6. Factio.

27. ULPIANUS (lib. 44. ad Sabinum.)

Quintus Muclius lib. II. Juris Civilis ita definit, argentum factum, vas argenteum videri esse. §. 1. An, cui argentum omne legatum est, ei nummi quoque legati esse videantur, quæritur? Et ego puto, non 29 contineri: non facile enim quisquam argenti numero nummos computat. † Item argento factio legato, puto, nisi evidenter contra sensisse testatorem appareat, nummos non contineri. §. 2. Argento omni legato, quod suum esset: sine dubio non 30 debetur id, quod in credito esset; hoc ideo, quia non videtur suum esse, quod vindicari non possit. §. 3. Cui aurum, vel argentum factum legatum est, si fractum, aut collisum sit, non continetur. Servius enim existimat, aurum vel argentum factum id videri, quo commode uti possumus: argentum autem fractum, & collisum non incidere in eam definitionem, sed infectio contineri. §. 4. Cui legatum est aurum omne, quod suum esset, cum moreretur, vindicare potuit, suum esse. Sed si qua distributio ejus rei facta est, tunc interest, quomodo sit legatum. † Si factum aurum legatum est, omne ad eum pertinet, cui legatum est, ex quo auro aliquid est effectum: sive id suæ, sive alterius usionis causa paratum esset; veluti vasa aurea, emblemata, signa, aurum muliebre, & cetera, quæ his rebus sunt similia. Sed si infectum legatum est, quod ejus ita factum est, ut eo, (quod) ad rem comparatum est, non possit uti sine refectione, quodque ab eo paterfamilias infecti numero fuerat: id videtur legatum esse. † Si autem aurum, vel argentum signatum legatum est, id paterfamilias videtur testamento legasse, quod ejus aliqua forma est expressum: veluti, quæ Philippi sunt, itemque numismata, & similia. §. 5. Argento legato, non puto ventris causa habita scaphia contineri: quia argenti numero non habebuntur. §. 6. Argentum factum recte quis ita definiat, quod neque in massa, neque in lamina, neque in signato, neque in supellectile, neque in mundo, neque in ornamentis infit.

De testatoris causa parato.

28. ALFENUS VARUS (lib. 7. Digestorum.)

Cum in testamento alicui argentum, quod usus sui causa paratum esset, legaretur, itemque vestis, aut supellex: Quæsitum est, quid cuiusque usus causa videretur paratum esse: utrumne id argentum, quod victus sui causa paratum paterfamilias ad cotidianum usum parasset: an & si eas mensas argenteas, & ejus generis argentum haberet; quo ipse non temere uteretur, sed commodare ad ludos, & ad ceteras apparationes soleret? Et magis placet, quod 31 victus sui causa paratum est, tantum contineri.

(21. §. 13. supr. h. l. (22. l. 36. in fin. infr. h. t. (23. l. 25. in fin. infr. eod. (24. l. 25. §. 10. l. 26. infr. eod. (25. Fac. l. 81. §. 1. supr. de legat. 3. l. 13. in pr. infr. de verb. sign. (26. l. 74. infr. d. t.

(27. l. 23. §. 2. supr. h. t. (28. l. 21. §. 1. supr. eod. (29. l. 19. in pr. supr. eod. (30. l. 34. in pr. infr. eod. (31. l. 203. infr. de verb. sign.

De auro argento factō. 1. De principali, & accessorio.

29. FLORENTINUS (lib. 11. Institutionum.)

Si quando alterius generis materia auro, argenteve injecta sit; si factum aurum vel argentum legetur, & id, quod injectum est, debetur. §. 1. Utra autem utrius materia sit accessio, visu 34, atque usu rei, consuetudine patrisfamilias æstimandum est.

De verbo seu.

30. PAULUS (lib. singul. de adsignatione libertorum.)

Si quis ita legaverit: uxori meæ mundum, ornamenta, seu quæ ejus causa paravi, do lego: placet, omnia deberi. Sicuti cum ita legatur: Titio vina, quæ in urbe habeo, seu in portu, do lego: (omnia deberi.) Hoc enim verbum seu ampliandi legati gratia positum est.

De verbo minor.

31. LABEO (lib. 2. Posteriorum a Javoleno epitomatorum.)

Qui lancem maximam, minorem, minimam relinquebat, ita legaverat: Lancem minorem illi lego: mediæ magnitudinis videri legatam lancem responsum est, si non appareret, quam lancem ex his patrisfamilias demonstrare voluisset.

De argento factō. 1. De auro factō. 2. De argento potorio, vel escario. 4. De verbo meum. 5. De argento, & electro. 6. De verbo generali, & speciali. 7. De mundo muliebri. 8. Si testator detraxerit de re legata.

32. PAULUS (lib. 2. ad Vitellium.)

Pediculis argenteis adjuncta figilla ænea, ceteraque omnia, quæ ad eandem similitudinem redigi possunt, argento factō cedunt. §. 1. Auro factō adnumerantur gemmæ anulis inclusæ; quippe anulorum sunt. Cymbia argentea crustis aureis illigata; margaritæ, quæ ita ornamentis muliebribus contextæ sunt, ut in his aspectus auri potentior sit, auro factō adnumerantur. Aurea emblemata, quæ in (lapidibus,) apsidibus 35 argenteis essent, & replumbari possent, deberi Gallus ait: sed Labeo improbat. Tubero autem, quod testator auri numero habuisset, legatum deberi ait; alioquin aurata, & inclusa vasa alterius materia, auri numero non habenda. §. 2. Argento potorio, vel escario legato, in his, quæ dubium est cujus generis sint, consuetudinem patrisfamilias spectandam; non etiam in his, quæ, certum est, ejus generis (non) esse. §. 3. Quidam primipilaris uxoris suæ argentum escarium legaverat. Quæsitum est, cum patrisfamilias in argento suo vasa habuerit, quibus & potabat, & edebat: an legato hæc quoque vasa continerentur? Scævola respondit, contineri. §. 4. Idem cum quæreretur de tali legato: Hoc amplius filia mea dulcissima e medio sumito, tibi que habeto ornamentum omne meum muliebri cum auro, & si qua alia muliebria apparuerint: cum testatrix negotiatrix fuerit, an non solum argentum, quod in domo, vel intra horreum usibus ejus fuit, legato cedat; sed etiam quod in basilica fuit muliebri? Respondit, si testatrix habuit proprium argentum ad usum suum paratum, non videri id legatum, quod negotiandi causa venale proponi solet: nisi de eo quoque sensisse, is, qui petat, probet. §. 5. Neratius Proculum refert ita respondisse: vasis electrinis legatis, nihil interesse, quantum ea vasa, de quibus quæritur, argenti, aut electri habebant. † Sed utrum argentum electro, an electrum argento cedat? Id ex aspectu 36 vasorum facilius intelligi posse: quod si in obscuro sit, inspiciendum est, in utro numero ea vasa is, qui testamentum fecit, habuerit. §. 6. Labeo testamento suo Nerae uxori suæ nominatim legavit, vestem, mundum muliebrem omnem, ornamentaque muliebria omnia, lanam, linum, purpuram, versicoloria facta, infectaque omnia, &c. sed non mutat substantiam rerum non necessaria verborum multiplicatio: quia Labeo testamento lanam, ac deinde versicoloria scripsit, quasi desit lana tincta, lana esse: detractoque verbo versicoloria, nihilominus etiam versicoloria debentur, si non appareat, aliam defuncti voluntatem fuisse. §. 7. Titia mundum muliebrem Septiciæ legavit: ea putabat, sibi legata & ornamenta, & monilia, in quibus gemmæ, & margaritæ insunt, & anulos, & vestem tam coloriam, quam versicoloriam. Quæsitum est, an hæc omnia mundo continerentur? Scævola respondit, ex his, quæ proponerentur, dumtaxat argentum balneare mundo muliebri contineri. §. 8. Item cum in aures, in quibus duæ margaritæ elenchi, & smaragdi duo, legasset, & postea elenchos eisdem detraxisset; & quæreretur, an nihilominus detractis elenchis in aures deberentur? respondit, deberi, si maneant in aures, quamvis margaritæ eis detractæ sint. §. 9. De alio idem respondit:

cum quædam ornamentum mammillarum ex cylindris triginta quatuor, & tympanis margaritis triginta quatuor legasset, & postea quatuor ex cylindris, etiam sex de margaritis detraxisset.

De veste, aut vestimento virili, vel muliebri.

33. POMPONIUS (lib. 4. ad Quintum Mucium.)

Inter vestem virilem, & vestimenta virilia nihil interest: sed difficultatem facit mens legantis, si & ipse solitus fuesit uti quadam veste, quæ etiam mulieribus conveniens est; itaque ante omnia dicendum est, eam legatam esse, de qua senserit testator: non quæ revera aut muliebris, aut virilis sit; nam & Quintus (Titius) ait, scire se quemdam Senatorem muliebribus cœnatoriis uti solitum: qui, si legaret muliebrem vestem, non videretur de ea sensisse, quæ ipse quasi virili utebatur.

De omni auro suo. 1. De uxoris causa parato.

34. IDEM (lib. 9. ad Quintum Mucium.)

Scribit Quintus Mucius, si aurum suum omne patrisfamilias uxori suæ legasset, id aurum, quod aurifici faciendum dedisset, aut quod ei deberetur, si ab aurifice ei repensum non esset, mulieri non debetur. Pomponius: Hoc ex parte verum est, ex parte falsum. † Nam de eo, quod debetur, sine dubio, utputa si auri libras stipulatus fuerit, hoc 38 aurum, quod ei deberetur ex stipulatu, non pertinet ad uxorem: cum illius factum adhuc non sit: id enim, quod suum esset, non quod in actione haberet, legavit. † In aurifice falsum est, si aurum dederit, ita ut ex eo auro aliquid sibi faceret: nam tunc, licet apud aurificem sit aurum, dominium tamen non mutabit; manet tamen ejus, qui dedit: & tantum videtur mercedem præstaturus pro opera aurifici: per quod eo perducimur, ut nihilominus uxori debeatur. Quod si aurum dedit aurifici, ut non tamen ex eo auro fieret sibi aliquid corpusculum, sed ex alio: tunc quatenus dominium transit ejus auri ad aurificem. (quippe quasi permutationem fecisse videatur,) & hoc aurum non transibit ad uxorem. §. 1. Item scribit Quintus Mucius, si maritus uxori, cum haberet quinque pondo auri, legasset ita: Aurum, quodcumque uxoris causa paratum esset, uti heres uxori daret: etiam si libra auri inde venisset, & mortis tempore amplius quam quatuor libras non deprehenduntur, in totis quaque libris heredem esse obligatum: quoniam * articulus est præsentis 39 temporis demonstrationem in se continens. Quod ipsum, quantum ad (ipsam) juris obligationem pertineat, recte dicitur; id est, ut ipso jure heres sit obligatus; verum sciendum, si in hoc alienaverit testator inde libram, quod deminuere vellet ex legato uxoris suæ, tunc mutata voluntas defuncti locum faciet doli mali exceptioni: ut, si perseveraverit mulier in peendis quinque libris, exceptione doli mali submoveatur; sed si ex necessitate 40 aliqua compulsus testator, non quod vellet deminuere ex legato: tunc mulieri ipso jure quinque libras auri debentur, nec doli 41 mali exceptio nocebit adversus petentem. §. 2. Quod si ita legasset uxori, aurum, quod ejus causa paratum erit: tunc rectissime scribit Quintus Mucius, ut hæc scriptura habeat in se, & demonstrationem 42 legati, & argumentum: ideoque ipso jure, alienata libra auri, amplius quatuor pondo non remanebunt in obligatione, nec erit utendum distinctione, qua ex causa alienaverit testator.

De pondere.

35. PAULUS (lib. 14. Responsorum.)

Titia amica meæ, cum qua sine mendacio vixi, auri pondo quinque dari volo. Quæro, an heredes ad præstationem integræ materiae auri, an ad pretium, & quantum præstandum compellendi sint? Paulus respondit, aut aurum ei de qua quæritur, præstari oportere: aut pretium 43 auri, quanti comparari potest. §. 1. Item quæro: si lite contestata Prætor ita pronunciauit, ut materia præstetur; an tutores audiendi sint, ab hac sententia pupillum, adversus quem pronunciatum est, apud successorem ejus in integrum restituere volentes? Paulus respondit, Prætorum, qui auro legato certi ponderis, materiam præstari jussit, recte pronunciaisse videri.

De electione poculi.

36. SCÆVOLA (lib. 3. Responsorum.)

Seja dulcissima poculum aureum, quod elegerit, fidei heredum committo, ut darent: Quæro, cum in hereditate non sint nisi truellæ, scyphi, modioli, phialæ: an Seja de his speciebus eligere possit? Respondit, cum omnia potui parata, pocula dicantur, posse eam ex his eligere.

(37. vide tamen l. 110. in fin. inf. de verb. oblig. (38. l. 27. §. 2. sup. h. t. (39. l. 7. sup. eod. (40. l. 11. §. 12. sup. de legat. 3. (41. l. 19. in fin. inf. de reg. jur. (42. Immo vide l. 6. sup. de legat. 1. l. 85. in fin. sup. de legat. 3. (43. l. 1. in fin. l. 9. l. 19. §. 1. sup. h. t. l. 35. in pr. C. de donat.

(32. l. 32. infr. h. t. (33. l. 19. §. 13. sup. eod. (34. l. 32. §. 5. infr. eod. (35. l. 19. §. 6. infr. eod. (36. l. 29. in fin. sup. eod.

De ornamentis.

37. PAULUS (lib. 21. Responsorum.)

Ornamentorum 44 appellatione vestem muliebre non contineri, nec errorem heredis jus mutasse respondi.

De speciebus in hereditate inventis, vel non. 1. De electione.
2. De signo statuendo.

38. SCÆVOLA (lib. 3. Responsorum.)

Titia testamento, item codicillis multas species tam argenti, quam vestis specialiter per fideicommissum reliquit. Quæro, an non alia species legato cedant, quam quæ in hereditate inventæ essent? Respondit, eas cedere, quæ inventæ essent: de ceteris cavendum 45, ut, si inventæ essent, præstentur. §. 1. Sempronie Pia hoc amplius coopertoria Tabiana, & tunicas tres cum pallioliis, quæ elegerit, dari volo. Quæro, an ex universa veste, id est, (an) ex syntheti, tunicas singulas, & palliola Sempronie eligere possit? Respondit, si essent tunica singulares cum pallioliis relictæ, ex his dumtaxat eligi posse: quod si non est, heredem vel tunicas, & palliola, sed ex syntheti, præstaturum, vel veram æstimationem earum. §. 2. Seja testamento ita cavuit: Si mihi per conditionem humanam contigerit, ipsa faciam: fin autem, ab heredibus meis fieri volo, jubeoque, signum Dei ex libris centum in illa sacra ade, & in patria statui subscriptione nominis mei. Quæsitum est, cum in eo templo non nisi aut ærea, aut argentea tantum sint dona: heredes Seja utrum ex argento, an ex auro signum ponere compellendi sint, an æreum; Respondit secundum ea, quæ proponerentur, argentum ponendum 46.

De mundo muliebri. 1. De legato argenti, quod ibi erit.

39. JAVOLENUS (lib. 2. ex Posterioribus Labeonis.)

Si uxori mundus muliebris legatus esset: ea tantummodo deberi, Ofilius, Labeo responderunt, quæ ex his tradita utendi causa uxori viro fuissent: aliter enim interpretantibus, summam fore captionem, si vascularius, aut faber argentarius uxori ita legasset. §. 1. Cum ita legatum esset, argentum, quod domo mea erit, cum moriar: Ofilius, nec quod depositum 47 a se, nec quod commodatum reliquisset, argentum legatum videri, respondit. Idem Cascellius de commodato. Labeo, quod depositum esset, ita deberi, si præsentis custodiæ causa, non perpetuæ, veluti thesauro, depositum esset: quia illa verba: Quod domo mea erit, sic accipi debere, esse solebat; & hoc probo. §. 2. Attejus servium respondisse scribit: cui argentum, quod in Tusculano fundo, cum moreretur, habuisset, legatum esset, & quod, antequam moreretur, ex urbe in Tusculanum jussu testatoris translatum esset, deberi, contra fore, si injussu 48 translatum esset.

De argento viatorio. 1. De argento balneari. 2. De ornamentis universis.

40. SCÆVOLA (lib. 17. Digestorum.)

Medico suo contubernali, & communium expeditionum comiti inter cetera ita legaverat: Argentum viatorium meum dari volo. Quæsitum est, cum paterfamilias in diversis temporibus Reipublicæ causa abfuerat, quod viatorium argentum hoc legato comprehensum esse videtur? Respondit, quod habuisset argentum viatorium eo tempore, cum 49 testamentum faciebat, deberi. §. 1. Uxori suæ testamento ita legatum est: Sempronie Domine meæ hoc amplius argentum balneare. Quæsitum est, an etiam id argentum, quo diebus festis in balneo uti consuevit, legato cedit? Respondit, omne legatum videri. §. 2. Mulier decedens ornamenta legaverat ita: Seja amicæ meæ ornamenta universa dari volo, eodem testamento ita scripserat: Funerari me arbitrio viri mei volo, & inferri mihi quacumque sepultura meæ causa feram ex ornamentis, lineas duas ex margaritis, & viriolas ex smaragdis; sed neque heredes, neque maritus, cum humi corpus daret, ea ornamenta, quæ corpori jus sus erat adjici, dederunt. Quæsitum est, utrum ad eam, cui ornamenta universa reliquerat, pertineant; an ad heredes? Respondit, non ad heredes, sed ad legatariam pertinere.

TIT. III.

DE LIBERATIONE LEGATA.

De eo, quod non debetur. 1. De pignore.

1. ULPIANUS (lib. 21. ad Sabinum.)

Omnibus debitoribus ea 1, quæ debent, recte legantur: licet domini eorum sint. §. 1. Julianus scripsit, si res pignori data legetur debitori a creditore, valere legatum, habereque eum actionem, ut pignus recipiat, prius quam pecuniam solvat: sic autem loquitur Julianus, quasi 2 debitum non debeat lucrari: sed si alia testantis voluntas fuit, & ad hoc pervenietur exemplo lutionis.

De reo, & fidejussore. 1. De herede heredis.

2. POMPONIUS (lib. 6. ad Sabinum.)

Heredem damnatum a fidejussore non petere, ab eo petere posse: sed a reo 3 petere vetitum, si a fidejussore petat: reo ex testamento teneri Celsus putat. §. 1. Idem (Celsus) ait, * nullam dubitationem habere, quin, herede petere a debitore vetito, nec heres heredis petere possit.

An valeat legatum 1. De chirographo reddito. 2. Vel dato, ut reddatur. 3. De effectu hujus legati. 4. An legatarius sit, cujus nomen non est scriptum in testamento.

3. ULPIANUS (lib. 23. ad Sabinum.)

Liberationem debitori 4 posse legari, jam certum est. §. 1. Sed etsi chirographum 5 quis decedens debitori suo dederit, exceptionem ei competere puto, quasi pro fideicommissio hujusmodi datione valitura. §. 2. Julianus etiam libro xl. Digestorum scripsit: Si quis decedens, chirographum Seji Titio dederit, ut post mortem suam 6 Sejo det, aut, si convaluisset, sibi redderet; deinde Titius, defuncto donatore, Sejo dederit, & heres ejus petat debitum: Sejus doli exceptionem habet. §. 3. Nunc de effectu legati videamus: & si quidem mihi liberatio sit relicta, cum solus sim debitor, sive a me petatur, exceptione 7 uti possum: sive non petatur, possum 8 agere, ut liberer per acceptilationem. † Sed etsi cum alio sim debitor, puta duo 9 rei fuimus promittendi, & mihi soli testator consultum voluit, agendo consequar, non ut accepto liberer, ne etiam conreus meus liberetur contra testatoris voluntatem: sed pacto 10 liberabor. † Sed quid si socii fuimus? videamus, ne per acceptilationem debeam liberari: alioquin, dum a conreo meo petitur, ego inquietor. Et ita Julianus libro (trigesimo secundo Digestorum) scripsit: si quidem socii non sumus, pacto me debere liberari: si socii, per acceptilationem. §. 4. Consequenter quæritur, an & ille socius pro legatario habeatur, cujus nomen in testamento scriptum non est; licet commodum ex testamento ad utrumque pertineat, si socii sunt? Et est verum, non solum eum, cujus nomen in testamento scriptum est, legatarium habendum: verum eum quoque, qui non est scriptus, si & ejus contemplatione liberatio relicta esset. §. 5. Utrique autem legatarii habentur & in hoc casu: nam & si, quod ego debeo Titio, si ei legatum mei gratia, ut ego liberer, nemo me negabit legatarium: ut & Julianus eodem libro scribit, & Marcellus notat, utriusque legatum esse, tam meum, quam creditoris mei, & si solvendo fuero: interesse enim creditoris, duos reos habere.

4. POMPONIUS (lib. 7. ex Plautio.)

Quid ergo est, cum agere poterit creditor ex testamento? non aliter heres condemnari debet, quam si caveatur ei, adversus debitorem defensum iri. Item agente debitore, nihil amplius heres præstare debet, quam ut eum adversus creditorem defendat.

De reo, & fidejussore. 2. De patre, & filio, de marito.

5. ULPIANUS (lib. 23. ad Sabinum.)

Si quis reum habeat, & fidejussorem, & reo liberationem leget: Julianus ibidem scripsit, reum 11 per acceptilationem liberandum: alioquin, si fidejussorem cœperit convenire, alia ratione reus convenitur. † Quid tamen, si donationis 12 causa fidejussor intervenit, nec habet adversus reum regressum? vel quid, si ad fidejussorem pecunia pervenerit, & ipse reum dederit vice sua, ipseque fidejusserit? pacto est reus liberandus. Atquin solemus dicere, * pacti exceptionem fidejussori dandam, quæ reo competit: sed cum alia sit mens legantis, alia paciscentis, nequaquam hoc dicimus. §. 1. Quod si fidejussori sit liberatio legata, sine dubio (ut & Julia-

TIT. III. (1. l. 3. infr. h. t. l. 86. in fin. supr. de legat. 1. l. 17. C. de fideicom. §. 13. Instit. de legat. (2. l. 3. supr. de pact. (3. l. 5. in pr. infr. h. t. (4. l. 1. in pr. supr. eod. (5. l. 59. supr. de legat. 3. (6. l. 18. §. 2. infr. de mort. caus. donat. (7. l. 22. infr. h. t. l. 17. C. de fideicom. (8. l. 8. §. 1. infr. de doli mali, & met. except. (9. l. ult. §. 2. & 3. infr. h. t. (10. l. 5. §. 1. l. 10. infr. eod. (11. l. 2. in pr. supr. eod. (12. l. 32. supr. de pactis. l. 9. §. 3. supr. de SC. Macedon.

(44. l. 26. supr. h. t. (45. l. 69. in fin. supr. de legat. 1. (46. Fac. l. 37. in pr. supr. de legat. 1. (47. l. 41. §. 6. supr. de legat. 3. (48. l. 32. §. 3. supr. de legat. 2. l. 18. §. 12. supr. de instruct. vel instrum. legat. (49. l. 7. supr. h. t.

nus scripsit) pacto erit fidejussor liberandus; sed & hic puto interdum acceptilatione liberandum, si vel reus ipse vere fuit, aut in eam rem socius reus. §. 2. Idem Julianus eodem libro scripsit, Si filiusfamilias debitor fuerit, & patri ejus liberatio fuerit relicta, patrem pacto liberandum esse, ne etiam filius liberetur; & parvi (inquit) refert, si sit aliquid in peculio die legati cedente, necne 13; securitatem enim pater per hoc legatum consequitur: maxime (inquit) cum rei judicandæ tempus circa peculium spectetur. † Huic patri similem facit Julianus maritum, cui uxor post divortium liberationem dotis legavit. Nam, & hunc, licet die legati cedente solvendo non sit, legatarium esse: & utrumque, ait, solum repetere 14 non posse. Sed est verius, quod Marcellus notat, patrem petere posse; nondum enim erat debitor, cum solveret: maritum non posse, quod debitum solvit; patrem enim etsi quis debitorem existimaverit, attamen loco esse conditionalis 15 debitoris, quem solum repetere posse non ambigitur. §. 3. Sed si damnatus sit heres filium liberare, non adjicit Julianus, utrum acceptilatione filius, an pacto sit liberandus: Sed videtur hoc sentire, quasi acceptilatione debeat liberari: quæ res patri quoque proderit, quod obtinendum est, nisi evidenter approbetur, contrarium sensisse testatorem, id est, ne filius inquietetur, non ne pater; tunc enim acceptilatione eum non liberandum, sed pacto. §. 4. Idem Julianus scripsit, si pro filio pater fidejusserit, eique liberatio sit legata, eum pacto liberandum, quasi fidejussorem, non quasi patrem; & ideo de peculio posse conveniri: hoc ita demum putat, si dumtaxat quasi fidejussorem eum voluit testator liberari: ceterum si & quasi patrem, & de peculio erit liberandus.

6. JAVOLENUS (lib. 6. Epistolarum.)

Post emancipationem vero filii eatenus pater actionem habebit, quatenus aliquid ex peculio, aut in rem verso præstaturus est; id enim legatorum nomine ad patrem pertinebit, quod ejus intererit. §. 1. Illud quæri potest, an eo quoque nomine pater ex testamento agere possit, ut etiam filius actione liberetur? Quibusdam eo usque extendi actionem placebat, quia patris interesse videatur, si peculium filio post emancipationem concessisset, integrum jus ejus permanere. Ego contra sentio: nihil quicquam amplius patri præstandum ex ejusmodi scriptura testamenti puto, quam ut nihil ex eo, quod præstaturus heredi fuerit, præster.

De parte. 1. De obligatione alternata. 2. De quantitate.

3. de herede damnato solvere creditoribus.

4. De exactione, & petitione.

7. ULPIANUS (lib. 23. ad Sabinum.)

Non solum autem, quod debetur, remitti potest, verum etiam 16 pars ejus, vel pars obligationis, ut est apud Julianum tractatum lib. XXXIII. Digestorum. §. 1. Si is, qui stipulatus Stichum, aut decem, damnaverit heredem Stichum non petere, legatum valere constat, sed quid contineat, videamus. Et Julianus scribit, actionem ex testamento in hoc esse videri, ut debitor accepto liberetur, quæ res utique debitorem, & in decem liberabit, quia * acceptilatio solutioni comparatur 17: & quemadmodum si Stichum solvisset debitor, liberaretur, ita & acceptilatione Stichi liberari. §. 2. Sed si debitorem decem damnatus sit heres viginti liberare, idem Julianus scripsit (libro trigesimotertio) nihilominus esse liberandum decem; nam & si ei viginti accepto ferantur, in decem liberabitur. §. 3. Sed si duobus heredibus institutis, alterum ex his damnaverit creditori solvere, valet legatum propter coheredem, eumque ex testamento acturum ut creditori solvatur. §. 4. Liberatio autem debitori legata (ita) demum effectum habet, si non fuerit exactum 18 id a debitore, dum vivat testator; ceterum si exactum est, evanesceat legatum §. 5. Unde quærit Julianus, si ab impuberis substituto sit liberatio relicta, deinde impubes exegerit, quod debetur, an evanesceat legatum? Et cum constet, pupillum in his, quæ a substituto 19 relinquuntur, personam sustinere ejus, a quo sub conditione legatur, consequens est, substitutum actione ex testamento teneri, si pupillus a debitore exegerit. §. 6. Idemque est, & si pupillus non exegerit, sed solummodo litem sit contestatus: teneri eum, ut remittat actionem. §. 7. Nam & si debitori liberatio sub conditione legata fuisset, & vel lis fuisset contestata, vel etiam exactum pendente conditione, ex testamento actio maneret, liberatione relicta.

De debitore testatoris, vel heredis, vel alius. 1. De liberatione ad tempus. 3. De herede legatarii. 5. De rationibus reddendis. 6. De dolo. 7. De causa obligationis.

8. POMPONIUS (lib. 6. ad Sabinum.)

Non solum nostrum debitorem, sed & heredis, & cujuslibet alterius, ut liberetur, legare possumus. §. 1. Potest heres damnari, ut 20 ad certum tempus non petat a debitore: sed sine dubio nec liberare eum intra id tempus debet, & si debitor decesserit, ab herede 21 ejus intra id tempus peti non poterit. §. 2. Illud videndum est, an ejus 22 temporis, intra quod petere heres vetitus sit, vel usuras, vel pœnas petere possit? & Priscus Neratius existimabat, committere eum adversus testamentum, si petisset: quod verum est. §. 3. Tale legatum heres meus a solo 23 Lucio Titio ne petito, ad heredem Lucii Titii non transit, si nihil vivo Titio adversus testamentum ab herede, eo quod ab eo exigere debitum tentavit, sit commissum: * quotiens enim cohæret personæ id, quod legatur, veluti personalis servitus, ad heredem ejus non transit: si non cohæret, transit. §. 4. Si verba liberationis in rem sint collatas pro eo est, quasi heres ab eo debitore, heredeque 24 ejus petere vetitus sit: ut adjectio heredis perinde nihil valeat, atque non esset valitura, ipsius debitoris persona non comprehensa. §. 5. Is, qui reddere 25 rationes jussus sit, non videtur satisfacere, si reliquum reddat non editis rationibus. §. 6. Si heres vetitus sit agere eum eo, qui defuncti negotia gesserit, non videtur obligatio ei prælegata, quæ dolo 26, vel (ex) fraude ejus, qui negotia gesserit, commissa sit; & testator id videtur sensisse: ideo si heres negotiorum gestor egisset, agens procurator ex testamento incerti, doli mali exceptione excludi potest. §. 7. Et ei liberatio recte legatur, apud quem deposuero, vel cui commodavero, pignori dederero, vel ei, quem ex furtiva causa mihi dare oportet.

De reliquis. De dolo.

9. ULPIANUS (lib. 24. ad Sabinum.)

Si quis rationes exigere vetetur, ut est sæpissime rescriptum, non 27 impeditur reliquas 28 exigere, quas quis (se) reliquavit, & si quid dolo 29 fecit qui rationes gessit. Quod si quis & hæc velit remittere, ita debet legare: damnas esto heres meus, quidquid ab eo exegerit illa vel illa actione, id ei restituere, vel actionem ei remittere.

De reo, fidejussore, & extraneo.

10. JULIANUS (lib. 33. Digestorum.)

Si damnatus heres fuerit, a fidejussore quidem non petere: quod autem reus debet, Titio dare, pacisci 30 debet, ne a fidejussore petat, & adversus reum actionem 31 suas præstare legatario: quem admodum damnatus heres, ne a reo petat, & damnatus dare, quod fidejussor debet, & reo acceptum facere, & legatario litis æstimationem sufferre cogatur.

Si debitor fidejussori, aut debitor creditori legaverit.

11. IDEM (lib. 36. Digestorum.)

Si debitor fidejussorem suum ab herede suo liberari jusserit, an fidejussor liberari debeat? Respondit, debere. Item quæsitum est, an, quia mandati actione heredes tenerentur, inutile legatum est, quod debitor creditori suo legat? Respondit, quotiens debitor creditori suo legaret, ita inutile 32 esse legatum, si nihil interesset creditoris ex testamento potius agere, quam ex pristina obligatione; nam & si Titius mandaverit Mævio, ut pecuniam promitteret, deinde liberari eum jusserit a stipulatore, manifestum est, quantum intersit promissoris liberari potius, quam præstare ex stipulatu, deinde mandati agere.

De rationibus reddendis.

12. IDEM (lib. 39. Digestorum.)

Lucius Titius, cum Erotem actorem haberet, codicillis ita cavit: Erotem liberum esse volo, quem ratione reddere volo ejus temporis, quod erit post novissimam meam subscriptionem: postea vivus Erotem manumisit, in eodem actu habuit; rationesque subscripsit usque in eum diem, qui fuit ante paucissimos dies, quam moretur; heredes Lucii Titii dicunt, quasdam summas, & servum adhuc Erotem, & postea liberum accepisse, neque in eas rationes, quæ a Lucio Titio subscriptæ sunt, intulisse. Quæro, an he-

(20. l. 28. §. 8. infr. h. t. §. 13. Inst. de legat. (21. §. 4. infr. h. l. (22. l. 40. supr. de reb. cred. (23. l. 20. in pr. infr. h. t. (24. l. 15. infr. tod. (25. v. l. 82. infr. de condit. & demonstr. (26. l. 9. infr. h. t. (27. l. 8. §. 6. supr. l. 20. in fin. infr. eod. l. 119. supr. de legat. 1. (28. l. ult. §. 1. infr. h. t. (29. l. 72. §. 3. in fin. infr. de condit. & demonstr. (30. l. 3. §. 3. supr. h. t. (31. l. 105. supr. de legat. 1. (32. l. 13. l. 25. infr. h. t.

(13. l. 27. infr. h. t. (14. l. 8. l. 9. supr. de condit. indeb. (15. l. 48. supr. d. t. (16. l. 9. infr. de acceptil. (17. l. 31. in fin. infr. de novat. l. 5. l. 16. in fin. pr. infr. de acceptil. Immo vide l. 49. in fin. infr. de solution. (18. l. 21. in pr. infr. h. t. (19. l. 11. §. 5. in fin. infr. ad leg. Falcid.

redes ab Erote nihil exigere debent ejus temporis, quo Lucius Titius subscripsit? Respondit, Erotem ex ea causa, quæ proponeretur, liberationem petere non posse, nisi, & hoc specialiter ei remissum est.

De exceptione perpetua.

13. IDEM (lib. 81. Digestorum.)

Si creditor debitori, qui se exceptione perpetua tueri poterat, legaverit, quod sibi deberet, nullius momenti legatum erit. At si idem debitor 33 creditor legaverit, intelligendum erit, exceptionem eum remitti creditori voluisse.

De die, & conditione.)

14. ULPIANUS (lib. 1. Fideicommissi.)

Idem est, & si in diem 34 debitor fuit, vel sub conditione.

De herede heredis.

15. IDEM (lib. 64. ad Edictum.)

Si quis in testamento damnatus est, ne a Titio debitore exigat, neque ipsum, neque 35 heredem ejus potest convenire; nam neque heredis heres agere, neque ab heredis herede potest peti. Heredis 36 autem heres potest damnari, ne exigat debitorem.

De locatione, & conductione.

16. PAULUS (lib. 9. ad Plautium.)

Ei, cui fundum in quinquennium locaveram, legavi quidquid eum mihi dare facere oportet, oportebitve, ut sineret heres sibi habere. Nerva, Atilicinus, si heres prohiberet eum frui, ex conducto 37; si jure locationis quid retineret, ex testamento fore obligatum ajunt, quia nihil interesset, peteretur, an renneret; totam enim locationem legatam videri.

17. JAVOLENUS (lib. 2. Labeonis Posteriorum.)

Reliqua quoque in judicio locationis venire.

18. PAULUS lib. 9. ad Plautium.

Cassius: etiam si habitatio eo modo legata esset, gratuitam habitationem heres præstare deberet: & præterea placuit agere posse colonum 38 cum herede ex testamento, ut liberetur conductione, quod rectissime dicitur.

De causa obligationis.

19. MODESTINUS (lib. 9. Regularum.)

Cum ita testemur: Heres meus damnas esto liberare illum, quod is negotia mea gessit; & si quid eum mihi dare facere oportet, ab eo non exigere: damnatus heres; nec creditas ab eo quoque pecunias exiget: in simili autem legato vix est, ut de eo quoque legando paterfamilias fenserit, quod servis ejus peculii nomine debetur.

De herede debitoris. 1. De dolo curatorum,

& eo, quod apud ipsos est.

20. IDEM. lib. 10. Responsorum.

Aurelio Sempronio fratri meo. Neminem molestari volo nomine debiti, neque exigere aliquid ab eo 39, quamdiu viveret; neque de sorte, aut usura nomine debiti, & absolvo (ei), & libero ex pignoribus ejus domum, & possessionem Caperiatham. Modestinus respondit, ipsum debitorem, si conveniatur, exceptione tutum esse; diversum in persona heredis ejus. §. 1. Gajus Sejus, cum adolevisset, accepit curatores Publium Maxium, & Lucium Sempronium; sed (enim) idem Gajus Sejus intra legitimam ætatem constitutus, cum in fatum concideret, testamento suo de curatoribus suis ita cavuit: Quæstionem curatoribus meis nemo faciat, rem enim ipse tractavi. Quæro, an rationem curæ heredes adulti a curatoribus petere possint: cum defunctus (ut ex verbis testamenti apparet) confessus sit, se omnem rem suam administrasse? Modestinus respondit, si quid dolo 40 curatores fecerunt, aut si quæ res testatoris penes eos sunt, eo nomine conveniri eos posse.

Quibus modis legatum liberationis, vel nominis extinguatur.

21. TERENTIUS (CLEMENS lib. 12. ad Legem

Juliam, & Papiam.)

Si id, quod mihi (deberes, vel tibi, vel alii legavero, idque mihi) solveris 41, vel qualibet alia ratione liberatus a me fueris, extinguatur legatum. §. 1. Unde Juliano placuit, etsi debitori heres existerit creditor, posteaque ipse creditor decesserit, legatum extinguatur; & hoc verum est, quia confusione perinde extinguatur obligatio, ac solutio. §. 2. Sed si sub conditione dato legato heres præoccupaverit, & exegerit debitum, aliud dici oportet: quia in arbitrio heredis esse non debet, ut, quandoque con-

ditione existente, neque ipse legatario debeatur legatum, si tum vivat, & capere possit: neque ei, ad quem hoc commodum pervenit, si legatarius capere non possit.

De exceptione, & actione.

22. PAPIANUS (lib. 19. Quæstionum.)

Quod mihi Sempronius debet, peti nolo 42, non tantum exceptionem habere debitorem, sed, & fideicommissum, ut liberetur, petere posse responsum est.

De procuratore.

23. IDEM (lib. 7. Responsorum.)

Procurator, a quo rationem heres exigere prohibitus, eoque nomine procuratorem liberare damnatus est, pecuniam ab argentario debitam ex contractu, quem ut procurator fecit, jure mandati cogetur restituere, vel actiones præstare.

Si debitor heredis post mortem testatoris solverit.

24. IDEM (lib. 8. Responsorum.)

Cum heres rogatur debitorem suum liberare, de eo tantum cogitatum videtur, quod in obligatione manserit: itaque, si quid ante tabulas apertas fuerit solutum, ad causam fideicommissi non pertinebit; quod autem post tabulas apertas ante aditam hereditatem, ab eo, qui voluntatem defuncti non ignoravit, fuerit exactum, dolo proximum erit, ideoque repeti potest.

De certa quantitate, vel specie adjecta, vel non.

25. PAULUS (lib. 10. Quæstionum.)

Legavi Titio, quod mihi debetur, vel adjecta certa quantitate, live specie, vel non adjecta: aut ex contrario, æque cum distinctione, veluti, Titio, quod ei debeo; vel ita, Titio centum, quæ ei debeo. Quæro, an per omnia requirendum putes, an debitum sit, & plenius rogo, quæ ad hæc spectant, attingas; quotidiana enim sunt? Respondi, si is, cui Titius debebat, debitum ei remittere voluit, nihil interest, heredem suum jussit, ut eum liberaret, an prohibeat eum exigere; utroque enim modo liberandus est debitor, & utroque casu competit ultro ad liberandum debitori actio. † Quod si etiam centum aureorum, vel fundi debiti mentionem fecit, si quidem debitor fuisse probetur, liberandus est: quod si nihil 43 debeat, poterit dici quasi falsa demonstratione adjecta, etiam peti, quod comprehensum est, posse. Sed poterit hoc dici, si ita legavit: Centum aureos, quos mihi debet; vel, Stichum, quem debet heres meus, damnas esto non petere. † Quod si sic dixit: Heres meus centum aureos, quos mihi (Titius) debet, damnas esto ei dare: etiam illud tentari poterit, ut petere possit, quasi falsa demonstratione 44 adjecta: quod mihi nequaquam placet cum dandi verbum ad debitum referre se testator existimaverit. † Contra autem, si debitor creditori legat, nullam utilitatem video, si sine quantitate legat. Sed, & si id demonstrat, quod debere se confitetur, nulla utilitas est, nisi in his speciebus, in quibus emolumentum debiti ampliatur. Quod si centum aureos quos se debere dixit, legavit: si quidem debet, inutile est legatum; quod si non fuit debitor, placuit utile esse legatum; certa enim nummorum quantitas similis est Sticho legato cum demonstratione falsa, idque, & D. Pius rescriptit, certa pecunia dotis acceptæ nomine legata.

De tutore, & pupillo.

26. SCEVOLA (lib. 4. Responsorum.)

Tutor decessens, aliis heredibus scriptis, pupillo suo, cuius tutelam gessit, tertiam partem bonorum dari voluit, si heredibus suis tutela causa controversiam non fecerit, sed eo nomine omnes liberavit: pupillus legatum prætulit, & postea nihilominus petit quidquid ex distractione, aliave causa ad tutorem suum ex tutela pervenerit. Quæro, an verbis testamenti ab his exactioibus excludatur? Respondit, si prius quam conditioni pareret, fideicommissum percepisset, & pergeret petere id, in quo contra conditionem faceret, doli mali exceptionem obstauram, nisi paratus esset, quod ex causa fideicommissi percepisset, reddere, quod ei ætatis beneficio indulgendum est.

De peculio.

27. TRYPHONINUS (lib. 8. Disputationum.)

Videamus, si ei, cum quo de peculio actio erit, liberatio testamento legata sit; an si die, quo legata cedere solent, nihil in peculio sit, legatarii loco habetur? atquin nondum debitor fuit, nec procedit, ut emolumentum aliquod ex legato ad eum perveniat, nisi propter spem futuri peculii: Numquid ergo in pe-

(33. l. 28. in pr. supr. de legat. 1. (34. l. 82. in pr. supr. de legat. 2. (35. l. 8 §. 4. supr. h. t. (36. l. 5. in fin. supr. de legat. 3. (37. l. 24. in fin. supr. locati. (38. d. l. 24. in fin. l. 30. in fin. supr. de usu, & usufr. legat. (39. l. 8. §. 3. supr. h. t. (40. l. 9. supr. eod. l. §. 7. supr. de admin. & peric. tut. (41. l. 7. §. 4. supr. h. t.

(42. l. 3. §. 3. sup. eod. l. 37. §. 4. supr. de legat. 3. l. 8. infr. de doli mali & met. except. §. 13. Infr. de legat. (43. l. 75. §. 1. sup. de legat. 1. (44. l. 33. in pr. infr. de condit. & demonstr.

denti sit, an legatarius fuerit, perinde atque si qua alia causa spem legati dubiam faceret.

De fideicommissis, Ne quid ex ratione tutelæ a pupillis exigatur. 1. De eo, quod post testamentum deberi capit. 3. De liberatione patri relicta. 4. De ratione tutelæ non poscenda. 5. De imminutione fideicommissi. 6. De sorte, & usuris. 7. De rationibus non reddendis manumisso. 8. De liberatione ad tempus. 9. De rationibus actus non reddendis a manumisso. 11. De eo, quod tutori debetur. 13. Si ut creditori legeretur.

28. SCÆVOLA lib. 16. Digestorum.

Aurelius Symphorus fideiusserat, pro tutore quodam, & decedens eisdem pupillis legavit in hæc verba: *Arelio Latino, & Arelio Felici, singulis quina, cum quis eorum quatuordecim annorum fuerit, ad quod tempus præstari eis volo singulis alimentorum nomine menstruos denarios senos, & vestiarii nomine annuos denarios viginti-quinque, quo legato contenti esse debetis, quando tutela vestra non minimo damno rationem meam adfluxerit: a vobis autem heredes mei peto, ne quid ex ratione tutelæ ab his exigere, vel ab hoc legato eorum retinere velitis.* Quæsitum est, si heres ejus ex causa fideiussionis aliquid præstiterit, an ab herede filiorum ejus, pro quo fideiusserat, repetere possit? Respondit, verbis, quæ proponerentur, id solum videri heredum fideicommissum, ne exigere, quod ex ratione tutelæ, quam ipse Symphorus administraverat, ab Arelis sibi deberetur. §. 1. Testamento facto, debitoribus liberationem reliquerat: post inciso lino, & recognito testamento, aliud testamentum fecit, in quo repetiit legatum his verbis: *quibusque legata in eo testamento, quod incidere, dedi, omnia rata esse, & quæque scripta sunt, volo.* Quæsitum est, adita ex sequente testamento hereditate, an debitoribus, quibus priore testamento liberatio relicta erat, consequi possint, ut etiam ejus quantitatis nomine, quam post prius testamentum debere cœperant, liberarentur; & si ab his heredes petere cœperint, an doli mali exceptione summoventur? Respondit, non liberari. §. 2. Titius Sejo debitori suo ita legavit: *Do, lego Sejo denarios decem. Item dono illi quidquid sortis, & usurarum nomine mihi debebat: præterea generaliter damnavit heredes, fideique eorum commisit, uti darent, restituerent unicuique, quidquid ei legasset: postea Sejus aliam præterea pecuniam a Titio mutatus est.* Quæro, an hæc quoque pecunia, quæ post testamentum factum data esset Sejo, legata intelligitur? Respondit, cum in præteritum tempus verba collata proponerentur, non esse posterius credendum legatum. §. 3. Titius testamento facto, & filiis heredibus institutis, de patre tutore suo quondam facto ita locutus est: *Sejum patrem meum liberatum esse volo ab actione tutelæ.* Quæro, hæc verba quatenus accipi debent, id est, an pecunias, quas vel ex venditionibus rerum factis, aut ex nominibus exactis in suos usus convertit, vel nomine suo fœneravit, filiis, & heredibus testatoris, nepotibus suis debeat reddere? Respondit, eum, cujus notio est, æstimaturum: *præsumptio enim propter naturalem affectum facit, omnia patri videri concessa, nisi aliud sensisse testatorem, ab heredibus ejus approbetur.* §. 4. Mævia testamento suo alterum ex heredibus suis actione tutelæ voluit liberari his verbis: *rationem tutelæ, quam egit Julianus Paulus cum Antistio Cicerone, posci ab eo nolo, eoque nomine causa omni liberatum esse volo.* Quæro, an, si qua pecunia ex tutela apud eum remansit, peti ab eo possit? Respondit, nihil proponi, cur 45 pecunia, quæ pupillæ est, & apud tutorem posita maneret, legata videretur. §. 5. Testamento ita scripserat: *Titio adfini meo quidquid mihi quacumque ex causa debebat, remitti volo, eoque amplius decem do: Coicillis ita scripsit; Titio hoc amplius adfini, & debitori meo, usuram pecuniæ, quam mihi debebat, ab herede meo, donec advivet. Quod si exigere ultra voluntatem meam putaverit, ejus sortis usuram eidem Titio, ab heredibus meis, donec vivit, præstari volo.* Quæsitum est, cum augendi potius, quam minuendi testator voluntatem habuerit, an heredes ex causa fideicommissi Titio teneantur, ut eum omni debito liberent? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, videri minutum legatum, quod primo dederat. §. 6. Legatum est testamento hoc modo: *Sejo concedi volo, quidquid mihi ab eo debitum est, vel fidem meam pro eo obligavi.* Quæro, utrum id solum, quod testamenti facti tempore debetur, legatum sit, an etiam, si quid ex ea summa usurarum 46 nomine postea accessit, legato cedat? Respondit, videri omnem obligationem ejus debiti per fideicommissum solvi voluisse. §. 7. Sticho testamento manumisso fundum instructum, & alia legavit, & hæc verba adjecit, *quem ra-*

tionem reddere veto, quia instrumenta penes se habet. Quæsitum est, an Stichus reliqua, quæ ex administratione actus debuerat, reddere debuerit? Respondit, Stichum eo nomine non teneri. Claudius: nemo enim ex servitutis actu 47 post libertatem tenetur, & consultatio ad jus debiti relata fuerat: retineri ergo reliqua possunt cum peculio, aut ex eo deduci, si legatum est. §. 8. *Centum, quæ apud Apronianum deposita habeo, apud ipsum esse volo, donec filius meus ad annos viginti pervenerit, ejusque pecuniæ usuram exigi veto.* Quæsitum est an ex causa fideicommissi Apronianus consequi possit, ne ante 48 tempus a testatore præscriptum ea summa ab eo exigatur? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, consequi posse. §. 9. Filias heredes scripserat, quarum fidei commisit in hæc verba: *Ne a Gajo Sejo rationes actus rei meæ, quæ per mensam ejus, (sive extra mensam) in diem mortis meæ gesta est, exigatis, eoque nomine eum liberetis.* Quæsitum est, cum universas rationes in diem mortis iste administraverit, & per mensam suam, & (quæ) extra administrabantur, an ad rationes reddendas heredibus teneatur? Respondit, liberationem quidem secundum ea, quæ proponerentur, legatam esse: sed quatenus præstanda sit, ex qualitate disceptationis judicem æstimaturum. §. 10. Eum, qui tutelam ipsius administraverat, (& fratrem suum, & alios (quosdam) scripsit heredes, & tutori legavit, *quæ impenderat in se, & fratrem ipsius, decem.* Quæsitum est, an utile esset in persona ejus fideicommissum? Respondit, si id dederit per fideicommissum, quod debebatur, peti 49 non posse. §. 11. Idem quæsit, si in tutoris persona inutile esset, an in persona fratris utile videretur, quoniam illi proficeret, cujus & ipsius tutelam administrasset? Respondit, fratri utiliter esse legatum, cum suo debito liberetur. §. 12. Idem quæsit: si tutor amplecteretur fideicommissum, ita ut quibusdam stari vellet verbis testamenti, in quibusdam autem recedat, quod minorem quantitatem sumtuum dicat fideicommissio contineri, quam ipse erogaverat, an audiri deberet? Respondit, non impediri eum scriptura testamenti, quo minus omne, quod sibi deberi probasset, petere posset. §. 13. Quidam ita legavit, *Semproniam uxori meæ reddi jubeo ab heredibus meis quinquaginta ea, quæ mutua acceperam chirographo particulatim in negotia mea.* Quæsitum est, an si vere uxoris debitor fuerit, fideicommissum constiterit? Respondit, si debita fuisset, nullum esse fideicommissum. §. 14. Idem quæsit, an si hanc pecuniam ut debitam apud judicem petierit, & victa fuerit, an fideicommissum peti possit? Respondit, secundum ea, quæ proponuntur posse ex causa fideicommissi peti, quod apparuisset non fuisse ex alia causa debitum.

De duobus reis.

29. PAULUS (lib. 6. ad Legem Juliam, & Papiam.)

Si is, qui duos reos promittendi habet, damnaverit heredem, ut utrosque liberet, si alter ex his capere non possit, nec socii sint, delegari debet is, qui nihil capit, ei, cui hoc commodum Lege competit; cujus petitione utrumque accidit, ut & hoc commodum ad eum perveniat, & is, qui capit, liberetur. Quod si socii sint, propter 50 eum, qui capax est, & ille capit 51 per consequentias, liberatio illo per acceptilationem; id enim eveniret, etiam si solum capax liberare justus esset.

De judicio non exercendo.

30. IDEM (lib. 10. Quæstionum.)

Petitor, vel possessor damnavit heredem suum, ne centumvirale judicium exerceat: de effectu legati quæritur: Et dictum, ita demum utile videri legatum esse, si malam causam adversarius testatoris habuit, ut litigante herede vinci debuerit: tunc enim non tantum litis emolumentum, sed etiam sumtus heres legatario præstare cogitur; nam in bona causa nihil videtur esse in legato, nec propter sumtus, quod quidam existimaverunt.

De solutione post testamentum facta. 1. De rationibus a liberto non reddendis. 2. De ratione tutelæ non reposcenda. 4. De sorte, & usuris 5. De novatione post testamentum facta.

31. SCÆVOLA (lib. 3. Responsorum.)

Creditor debitori legavit ita: *Gajo Sejo quidquid mihi sub pignore hortorum suorum debuit, ab heredibus meis dari volo.* Quæro, cum testator vivus a Sejo aliquid recepit, an id ex causa le-

(47. l. 1. l. 2. l. 5. C. an serv. pro suo facto post manum. teneatur. l. 4. C. de testam. manum. (48. l. 8. §. 1. supr. h. t. (49. arg. l. 29. supr. de legat. 1. (50. l. 13. §. 17. infra de acceptilatione. l. 4. infr. de decurion. l. 55. supr. de adquir. vel ommitt. hered. (51. Immo vide l. 5. §. 1. supr. de donat. inter vir. & uxor.

(45. Obs. l. ult. §. 2. infr. h. t. (46. l. ult. §. 4. infr. eod.

gati peti possit? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, non posse. † Idem repetit, & ait, (item) testatorem ante factos codicillos, quibus legavit, pene omnem pecuniam fortis, & usurarum recepisse, ita ut modicum fortis, & usurarum debeatur: & quæsit, an ei petitio competeret, propter verba ad præteritum relata, *quidquid mihi debuit*? Respondit: prius quidem secundum ea, quæ proponerentur, recte responsum est; verum posterius, propter ea, quæ in tempore adderentur, ita ab iudice æstimandum, ut inspiceret, oblivione pecuniæ solutæ, aut quod eo inscio numerata esset, id fecisset, an consulto, quod quantitatem quondam debitam, non jus liberationis dare voluisset. §. 1. Inter cetera liberto ita legavit: *Et si quid me vivo gessit, rationes ab eo exigere veto*. Quæritur, an chartas, in quibus rationes conscriptæ sunt, item reliquas 52, secundum accepta, & expensa, heredibus reddere debeat? Respondit, ea, de quibus quæreretur, posse heredem vindicare: id autem, quod conservis, qui remanent in hereditate, crediderit, & in rem domini versum esset, defuisse in reliquis esse. §. 2. Titia, quæ duos tutores habuerat, ita cavet; *Rationem tutelæ meæ, quam egit Publius Mævius cum Lucio Titio, reposci ab eo nolo*: Quæritur, an si qua pecunia apud eum ex tutela remansit, peti ab eo possit? Respondit, nihil proponi, cur non pecunia 53, quæ pupillæ esset, & apud tutorem remaneret, legata videretur. §. 3. Item quæritur, an contutor liberatus videretur? Respondit, contutorem non 54 liberari. §. 4. *Gajo Sejo optime merito hoc amplius lego, concedique volo, neque ab eo peti, neque ab heredibus ejus, quidquid mihi aut chirographis, aut rationibus debitor est, vel quidquid a me mutuum accepit, vel fidem meam pro eo obligavi*. Quæro, utrum id solum, quod eo tempore, quo testamentum fiebat, debebatur, legatum sit: an & si quid ex ea summa usurarum 55 nomine postea accessit, legato cedat? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, videri omnem obligationem Sejo ejus debiti per fideicommissum solvi voluisse. §. 5. Item quæritur si postea novatione facta, & ampliata summa, cœperit debere: an id, quod ex veteri contractu debebatur, nihilominus in causa legati daret: & an vero novatione facta quasi novus debitor ampliata summæ possit conveniri? Respondit, id dumtaxat legatum videri, quod tunc debuisset, si tamen mansit in ea voluntate testator, quæ tunc fuisset.

TIT. IV.

DE ADIMENDIS 1, VEL TRANSFERENDIS LEGATIS, VEL FIDEICOMMISSIS.

De actu, & itinere.

1. PAULUS (lib. 3. ad Sabinum.)

Qui actu legato iter adimat, nihil adimit 2, quia nunquam actus sine itinere esse potest. 3.

De proprietate, & usufructu. 2. de parte.

2. POMPONIUS lib. 5. ad Sabinum.

Fundo legato adimi ita potest: *Fundum illi præter usumfructum neque do, neque lego*, ut usufructus in legato relinquatur.

§. 1. Sed & fructus adimi potest, ut proprietates relinquatur.

§. 2. Item pars 4 fundi legati adimi potest.

Conditiones non minus adimi, quam adscribi possunt. De translatione conditionali. 4. Legatum secundo si primus legatarius alienaverit. 5. Si plus adimatur, quam datum sit. 6. Si aliud detur, aliud adimatur. 7. De incertitudine. 8. De puritate, & conditione. 10. De imminutione. 11. De nuda voluntate. De inimicitiis.

3. ULPIANUS (lib. 24. ad Sabinum.)

Si quis ita legaverit: *Titio fundum do, lego: si Titius deceaserit, Sejo heres meus dare damnas esto*: recte translatum; legatum videtur: sed etsi jam mortuo eo, cui legatum erat, easdem res transfulerit, Sempronio debetur. §. 1. Si quis Titio legaverit sic: *Titio dato; aut, si Titius ante deceaserit, quam accipiat, Sempronio dato*: secundum meram subtilitatem utrique obligatum videri heredem, id est, (&) Sempronio, & heredi Titii: sed si quidem mora Titio ab herede facta est, ad heredes ejus legati exactio transmittitur, Sempronio repellendo; sin autem nulla mora intercesserit, tunc Sempronius legatum accipit, & non Titii heredes: sed si ante 6 diem legati cedentem deceaserit Titius, soli Sempronio

debetur legatum. §. 2. Idem dicendum est, & fideicommissa hereditate puero data, aut, si ante restitutam decefferit, matri ejuselicta: ut si puer ante diem legati cedentem decefferit, matri debeatur: si postea ad pupilli heredes fideicommissum transmittatur, utpote re 7 ipsa mora subsecuta. §. 3. Sed & cum quis ita legasset: *Heres meus Titio dato; si non dederit, Sempronio dato*: ita demum Sempronio debetur, si dies ejus in persona Titii non cessisset. §. 4. Si quis ita legaverit: *Heres meus Titio fundum dato; & si Titius eum fundum alienaverit, heres meus eundem fundum Sejo dato*, oneratus est heres; non enim a Titio fideicommissum relictum est, si alienasset fundum, sed ab herede ei legatum est: heres igitur debet, doli exceptione opposita, prospicere sibi cautione 8 a Titio de fundo non alienando. §. 5. Si quis plus, quam dedit, ademerit, ademptio valet; veluti si quis viginti legaverit, & quadraginta ademerit. §. 6. Si loci usumfructum leget testator, & iter adimat, non valet ademptio, ne vitietur legatum. † Sicuti qui proprietatem fundi legat, iter adimendo, legatum non minuit. §. 7. Si duobus Titius separatim legaverit, & uni ademerit, nec 9 appareat, cui ademptum sit, utrique legatum debetur: quemadmodum, & in dando, si non appareat, cui datum sit, dicemus neutri legatum. §. 8. Si Titio fundus pure, eidemque sub conditione legatus sit, deinde postea ademptum sit sic: *Titio fundum, quem sub conditione legavi, heres meus ne dato*: ex nulla datione debetur, nisi specialiter dixerit, pure eum legatum velle accipere. §. 9. Condicio 10 legati an adimi possit, vel hereditatis, vel statuliberi videndum: Et Julianus scribit, in statulibero detractam conditionem non repræsentare libertatem. Papinianus quoque lib. XVII. Quæstionum scribit generaliter, conditionem adimi non posse: nec enim datur (inquit) condicio, sed adscribitur; quod autem adscribitur, non potest adimi, sed quod datur. Sed * melius est, sensum magis, quam verba amplecti, & conditiones sicuti adscribi, ita, & adimi posse. §. 10. Cum Titio centum testamento legasset, & eidem codicillis ita legasset: *Titio quinquaginta dumtaxat, nec amplius heres meus dato*, non amplius quinquaginta legatarium petiturum. §. 11. Non solum autem legata, sed & fideicommissa adimi possunt, & quidem nuda 11 voluntate. Unde quæritur, an etiam inimicitiis interpositis fideicommissum non debeatur? Et si quidem capitales 12, vel gravissimæ inimicitia intercesserint, ademptum videri, quod relictum est: sin autem levis offensa, manet fideicommissum. Secundum hæc, & in legato tractamus, doli 13 exceptione opposita.

De reconciliatione.

4. IDEM (lib. 33. ad Sabinum.)

Quod si iterum in amicitiam redierint, & poenituit testatorem prioris offensa, legatum, vel fideicommissum relictum redintegratur; * *ambulatoria 14 enim est voluntas defuncti usque ad vitæ supremum exitum.*

Collatio ademptionis, & translationis.

5. GAJUS (lib. 2. ad Edictum urbicum.)

Sicut adimi legatum potest, ita, & ad alium transferri 15, veluti hoc modo, *quod Titio legavi, id Sejo do, lego*; quæ res in personam Titii tacitam ademptionem continet.

Quibus modis translatio fit.

6. PAULUS (lib. 5. ad Legem Juliam, & Papiam.)

Translatio legati fit quatuor modis; aut enim a persona in personam transfertur; aut ab eo, qui dare iussus est, transfertur, ut alius det; aut cum res pro re datur, ut pro fundo decem aurei; aut quod pure datum est, transfertur sub conditione. §. 1. Sed si id, quod a Titio dedi, a Mævio dem, quamvis soleant esse duo ejusdem rei debitores, tamen verius est, hoc casu ademptum esse legatum; nam cum dico, *quod Titium dare damnavi, Sejus damnas esto dare*, videor dicere, ne Titius det. §. 2. Item, si pro fundo decem legentur, quidam putant non esse ademptum prius legatum, sed verius est, ademptum esse; * *novissima 16 enim voluntas servatur.*

7. ULPIANUS (lib. 24. ad Sabinum.)

Quod si alii legetur sub conditione, quod alii pure datum est, non plene recessum videtur a primo 17, sed ita demum, si condicio sequentis extiterit: ceterum, si hoc animo fuerit testator,

(52.l.9. supr. h. tit. (53. Obst. l. 28. §. 4. supr. eod. (54.l.3. §. 3. supr. eod. (55.l.28. §. 6. supr. eod.

TIT. IV. (1. Lib. 2. Instit. 21. (2. Adde l. 14. §. 1. supr. de usu & habit. (3. Obst. l. 4. §. 1. supr. de servis. vindic. (4. l. 3. §. pen. l. ult. in pr. infr. h. t. (5. l. 25. in pr. infr. ad SC. Trebell. (6. l. 10. in fin. infr. h. t.

(7. l. 3. C. in quib. caus. in integr. (8. l. 69. §. 3. supr. de legat. 2. (9. l. 10. in pr. infr. de reb. dub. (10. l. 53. infr. de condit. & demonst. (11. l. 18. supr. de legat. 3. l. 27. C. de fideicom. (12. l. 9. in pr. infr. de his, quæ ut indign. (13. l. 15. l. 20. inf. h. t. (14. l. 32. §. 3. supr. de don. inter vir. & uxor. (15. §. 1. Inst. h. t. (16. l. 87. inf. de cond. & demonst. (17. l. 6. in pr. infr. quando dies lega.

ut omnimoda recessum a primo putaverit, dicendum erit, a primo ademptum legatum.

8. JULIANUS (lib. 32. Digestorum.)

Et ideo si vivo testatore mortuus fuerit is, in quem translatum legatum fuerit: nihilo magis ad eum, a quo translatum fuerit, pertinebit.

Si quantitas bis relinquatur, bis debetur: nisi animo adimendi secunda voluntas fuit expressa, Bart.

9. ULPIANUS (lib. 5. Disputationum.)

Cum centum, quæ quis pure reliquit, conditione adjecta iterum eidem legavit: si quidem quasi aliam hanc summam esse voluit, & quod pure relinquitur, statim debetur: & quod sub conditione adscriptum est, si conditio extiterit. * Quod si eandem summam mutata voluntate sub conditione reliquit: pura datio conditionalis effecta videbitur. Quare si in eodem testamento, in quo centum adscripserat, postea quinquaginta reliquerit: si quidem 18 alia voluit esse hæc quinquaginta, centum quinquaginta debebuntur: sin vero quinquaginta tantum deberi voluit, quinquaginta tantum debebuntur: * Idem est, & si in codicillis (id) fuerit factum.

De ademptione. 1. Vel translatione conditionali.

10. JULIANUS (lib. 37. Digestorum.)

Si legatum pure datum Titio, adimatur 19 sub conditione, & pendente conditione Titius decesserit: quamvis conditio defecerit, ad heredem Titii legatum non pertinebit: nam legatum cum sub conditione adimatur: perinde est, ac si sub contraria conditione datum fuisset. §. 1. Quod ita legatum est: Titio decem heres meus dato: si Titio non dederit, eadem decem Sempronio dato; si moriatur Titius ante 20 diem legati, Sempronius legatum utiliter petet: translatum enim legatum intelligi debet.

De legato generis, & ademptione speciei.

11. IDEM (lib. 54. Digestorum.)

Qui hominem legat, & Stichum adimit, non perimit legatum, sed extenuat:

U Stichum legatarius eligere non possit.

De eo, quem testator pessimum libertum vocavit.

13. MARCIANUS (lib. 6. Institutionum.)

Divi Severus, & Antoninus rescripserunt, cum testator postrema 21 scriptura, quaqua ratione motus, pessimum libertum esse adjecisset; ea, quæ priori scriptura ei relicta fuerant, adempta videri.

De legato inutili. 1. De ademptione ex his causis, quibus datio non valet.

14. FLORENTINUS (lib. 11. Institut.)

Legata inutiliter data, ademptione non confirmantur: veluti si domino herede instituto, (servo) pure legatum, sub conditione adimatur: nam * pure 22 legatum si sub conditione adimatur, sub contraria conditione datum intelligitur; & ideo confirmatur: ademptio autem quo minus, non quo magis legatum debeat, intervenit. §. 1. Quibus ex causis datio legati inutilis est, ex iisdem causis etiam ademptio inefficax 23 habetur: veluti si viam 24 pro parte adimas: aut pro parte liberum esse vetes.

De alienatione, & redemptione servi legati.

15. PAULUS (lib. sing. de Adsignatione libertorum.)

Cum servus legatus a testatore, & alienatus, rursus redemptus sit a testatore, non debetur legatario, opposita exceptione 25 doli mali: sane si probet legatarius novam voluntatem testatoris, non 26 submovebitur.

Collatio inductionis, & ademptionis.

16. IDEM (lib. sing. de Jure codicillorum.)

Nihil interest, inducatur, quod scriptum est, an adimatur.

De priore, & posteriore scriptura.

17. CELSUS (lib. 22. Digestorum.)

Nihil prohibet, priorem scripturam posteriore 27 corrigere, commutare, rescindere.

De donatione rei legata.

18. MODESTINUS lib. 8. Differentiarum.

Rem legatam si testator vivus alii donaverit, omnimodo extinguitur legatum: nec distinguimus, utrum propter necessitatem rei familiaris, an mera voluntate donaverit: ut, si necessitate donaverit, legatum debeat; si nuda voluntate, non debeat: hæc enim distinctio in donantis munificentiam non cadit, cum * nemo 28 in necessitatibus liberalis existat.

De fideicommissio relicto a legatario, cui legatum ademptum est.

19. IDEM (lib. 11. Responsorum.)

Modestinus respondit: Si adimendo legatum, quod Mævio relictum sit, fideicommissum ab eo datum defunctus revocare 29 noluit: heredes ex causa fideicommissi conveniri posse, recte probari.

De translatione in eum, cui deberi non potest.

20. POMPONIUS (lib. 1. ad Quintum Mucium.)

Licet transferam legatum in eum 30, cum quo nobis testamenti factio non est, sive in servum proprium, cui sine 31 libertate legavero: licet eis non debeat, nec illi tamen debetur, cui fuerit ademptum.

Cui adimi potest.

21. LICINIUS RUFINUS (lib. 4. Regularum.)

Legatum nulli alii adimi potest, quam cui datum est: quapropter si filio, aut servo alieno legatum fuerit, domino * aut patri legatum adimi non potest.

De inimicitiiis.

22. PAPINIANUS (lib. 6. Responsorum.)

Ex parte heres institutus, etiam legatum acceperat: cum testator inimicitiiis gravissimis 32 persecutus, cum testamentum aliud facere instituisset, neque perficere potuisset, prateriit: Hereditariæ quidem actiones ei non denegabuntur, sed legatum si petat, exceptione doli mali submovebitur.

De possessione emta ex pecunia legata.

23. IDEM (lib. 7. Responsorum.)

Pater, inter filios facultatibus divisus, filiam ex ratione primipili commodorum tercentos auteos accipere voluit; ac postea de pecunia commodorum possessionem paravit: nihilominus fratres, & coheredes sorori fideicommissum præstabant. Non enim absumtum videtur, quod in corpus patrimonii versum est. Cum autem inter filios diviso patrimonio, res indivisas ad omnes coheredes pertinere voluisset: ita possessionem ex commodis comparatam dividi placuit, ut in eam superflui pretii filia portionem hereditariam accipiat: hoc enim eveniret, in bonis pecunia relicta. 33

De translatione legati conditionalis. 1. De donatione rei legata.

24. IDEM (lib. 8. Responsorum.)

Legatum sub conditione datum, cum transfertur, sub eadem conditione 34 transferri videtur, si non conditio priori personæ cohereat: nam si quis uxori *sublatis liberis* legaverit, repetita conditio non videbitur, quæ fuit in persona mulieris necessaria. §. 1. Pater hortos instructos filia legavit: postea quadam ex mancipiis hortorum uxori donavit: sive donationes confirmavit, sive non confirmavit; posterior voluntas filia legato potior erit. Sed etiam non valeat donatio, tamen minuisse filia legatum pater intelligitur.

De duobus prælegatis.

25. IDEM (lib. 9. Responsorum.)

Alteri ex heredibus præceptionem prædii dedit; mox alteri præstari adversus debitorem actiones ad eum finem mandavit, quo prædium fuerat comparatum: cum postea prædium distracto citra ullam offensam ejus, qui præceptionem acceperat, pretium in corpus patrimonii redisset, non esse præstandas actiones coheredi, respondi.

Si servo legato legatum fuerit.

26. PAULUS (lib. 9. Quaestionum.)

Si servo cum libertate dato, legato, & alienato adimatur libertas: quamvis alieno inutiliter adimatur, tamen legatum ad emptorem non perventurum: & merito: constitit enim ademptio, quia possit 35 redimi: sicut datio, cum in eum confertur, qui testamenti faciendi tempore fuit testatoris, deinde alienato codicillis libertas datur. §. 1. Quid ergo, si eum, quem liberum esse quis jufferat, manumiserat vivus, deinde codicillis libertatem ei

(18. l. 44. in fin. sup. de legat. 2. (19. d. l. 6. in pr. (20. l. 3. §. 1. sup. h. t. (21. l. 6. in fin. sup. eod. (22. l. 107. in fin. inf. de cond. & demonstr. (23. Vide tamen l. 20. in fin. h. t. (24. l. 11. in fin. sup. de servit. (25. l. 3. in fin. sup. h. t. (26. vide l. 19. in fin. inf. de reg. jur. (27. l. 6. in fin. sup. h. t. l. 87. inf. de cond. & demonstr.

(28. l. 29. in pr. inf. de donat. (29. l. 9. sup. de usu, & usufr. legat. (30. l. 34. in pr. sup. de legat. 1. (31. l. 4. C. de legat. (32. l. 3. in fin. sup. h. t. (33. l. 25. in fin. sup. famil. ercisc. (34. l. 95. inf. de cond. & demonstr. (35. l. 27. inf. h. t. ade-

ademerit? videamus, an perdidit legatum vana ademptio libertatis: quod quidam putant: sed * *supervacua scriptura non nocet legato.* 36

27. IDEM (lib. 21. Quæstionum.)

Servus legatus est, & ei aliquid: si alienato eo adimatur, quod ei legatum est, valet ademptio: quia & legatum potest procedere, si redimatur. §. 1. Servo legato, & inter vivos manumisso, si legatum adimatur: nullius momenti ademptio est: igitur legatum, quod ipsi datum est, capiet: nam etiam rursus in servitute reciderit, non tamen legatum ejus resuscitabitur 37: novus enim videtur homo esse.

De posteriore scriptura.

28. VALENS (lib. 5. Fideicommissorum.)

Si tibi certam rem legavero, & rogavero te, ut eam Titio restitueres: deinde eandem rem tibi fideicommissero, nec rogavero te, ut alii eam præstares: quaeritur, an in tua potestate sit, ex causa fideicommissi eligere, ut fideicommissum non præstet, & magis posteriorem 39 scripturam testamenti placuit spectari.

De liberto, quem testator ingratus appellavit.

29. PAULUS (lib. 3. Sententiarum.)

Libertus, qui in priore parte testamenti legatum acceperat, & ingratus 40 postea eadem scriptura a testatore appellatus est: commutata voluntate, actionem ex testamento habere non potest.

De fideicommissio translato ab herede ad legatarium. 1. De legato translato in heredem, si hereditatem omiserit. 2. De ademptione modi. 3. De mutatione voluntatis pro parte. 4. De translatione ob suspicionem mortis ejus, a quo transfertur.

30. SÆVOLA (lib. 20. Digestorum.)

Alumnæ suæ plura legaverat: quædam ex his abstulit: quædam ut præstarentur, ab herede suo petiit: in quibus viginti dari voluit: his verbis: *Hoc amplius do, lego, darique volo viginti auri libras: & adjecit, fideique tuæ, Atti committo, ut imprimis Semproniam sororem tuam pro tua pietate & regere, & tueri velis: & si putaveris eam ad bonam vitæ consuetudinem reversam, ita viginti auri libras ei reddere, cum morieris: interim tamen redditus ejus, id est, usuras semisses ei præstes:* postea codicillis ad Mævium legatarium eandem viginti libras auri transfudit, & fidei ejus commisit in hæc verba: *Viginti libras auri, quas testamento Sempronie alumnae meae reliqui, eas dari volo Mævio, cautionibus interpositis, ut ex ea summa eidem Sempronie, quamdiu advixerit, præstet mensuinos denarios quinque, & vestiarii nomine denarios centenos vicenos quinos, idque fidei vestra committo: certa sum autem te, Mævi, pro tua pietate petiturum ab herede tuo, ut voluntas mea in persona alumnae meae duret.* Quæsitum est, an Mævius legatarius cogendus sit post mortem suam viginti libras auri Sempronie restituere, sicut rogatus fuerat Attius heres? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, viginti quidem auri libras non cogendum præstare: sed alia, quæ ab eo alumnae relicta sunt, deberi & a Mævio, & ab herede ejus, donec vivit alumna. §. 1. Titia testamento Sejam libertam, eandemque collactaneam ex parte duodecima heredem instituerat: Pamphilo liberto suo prædia per fideicommissum dedit: in quibus & σύγκτησις, id est, latifundium prædiorum, quæ appellabatur circa Colonem: eidem liberto postea per epistolam alias etiam res donavit, in quibus de Seja, & Pamphilo ita est locuta Titia: *Τοῖς κληροδόμοις με χαίρειν. Βελομαι βεβηκῆσαι τὰ ὑποτεταγμένα, ὅσα ἐφθάσα εἰς τὸ ὄνομα τῆς Παμφίλου πεποιθημένη εἶναι Σεα ἢ συντροφῆς με κληροδόμος μὴ γένηται, ἐξ ἡ γέγραφα αὐτὴν μέρως, βελομαι αὐτῇ δοθῆναι (τὴν) σύγκτησιν τὴν περὶ Κολώνην,* id est, *Hereditibus meis salutem. Volo firma esse, quæ inferius ordinata sunt, quæcumque in nomen Pamphili jam ante constitui. Si Seja collactanea mea heres non fiet ex parte, ex qua eam scripsi, volo ei dari syndesin, quæ est circa Colonem.* Quæsitum est, cum Seja liberta, omissa parte hereditatis ei testamento adscripta, ex codicillis fideicommissum, id est, σύγκτησιν circa Colonem eligat, an, si Pamphilus ex causa fideicommissi eadem prædia vindicet, doli mali exceptione summo-vari debeat? Respondit, translatum videri fideicommissum prædiorum, id est, σύγκτησιν, quæ est circa Colonem (in Sejam libertam). §. 2. Ab heredibus petierat, ut si in Provincia decessisset, sexaginta Lucio Titio darentur, ut is corpus ejus curaret in patria reportari, & adjecerat hæc verba: *Cui concedi volo,*

si quid ex ea pecunia supererit: eadem die codicillos ad heredes suos ta scripserat: Pero a vobis, ut sive in Provincia, sive in via aliquid mihi humanitus 41 acciderit, corpus meum curetis, & in Campaniam, & in monumentum filiorum meorum reportare. Quæsitum est, an id, quod superfuerit ex sexaginta, a Lucio Titio tacite ademerit? Respondit, ademptum videri. §. 3. Qui filias ex disparibus portionibus testamento heredes instituerat, pene omnium bonorum suorum eodem testamento divisionem fecit: deinde hæc verba adjecit: *Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἃς ὑπαρχόντων με, ὁμοίως καὶ τὰ τῆς κληρονομίας βάρη, ἔσαι μόνον ἃς δύο με θυγατρῶν. Πρίμης καὶ Σεκνδης, ἢ τῆς ἐξ αὐτῶν περιούσης.* id est: *Reliqua autem omnia bona existentia mihi, similiter & hereditaria onera, erunt solum duarum filiarum mearum, scilicet, Primæ, & Secundæ, vel quæ ex his subsistet:* postea codicillis longe aliam divisionem fecit bonorum inter easdem, inter quas & testamento diviserat: quædam tamen nulli nominatim dedit. Quæsitum est, an Prima, & Secunda filia, ex verbis testamenti consequi possint, ut solæ habeant ea, quæ nominatim nulli relicta sunt in divisione, quæ novissima a patre facta est? Respondit, non a tota voluntate recessisse videri, sed his tantum rebus, quas reformasset. §. 4. Cum post apertas tabulas testamenti Priscillianus vixisset: de cujus legato, portioneque hereditatis, mater epistola ita caverat; *Quoniam cognovi Priscillianum filium meum in extremis esse, justissimum, & piissimum duxi, portionem ejus hereditatis, quam ei testamento dederam, legare Mariano fratri meo, & Januario marito meo, æquis portionibus. Et si quid ei amplius legaveram, ut si quid ei humaniter 42 contigerit, do, lego, darique eis volo;* postea ex eadem infirmitate Priscillianus decessit. Quæsitum est, an legatum quoque ejus ad Januarius, & Marianum ex causa fideicommissi pertineat? Respondit, posse videri, si decessisset ex ea infirmitate, omnimodo & legatum ad eos, de quibus quaereretur, transfuisse.

Si servus legatus transferatur in fundum alteri legatum.

1. De ademptione fideicommissi relicti a legatario.

2. De capitali accusatione. 3. De peculio.

31. IDEM (lib. 14. Digestorum.)

Filio ex parte herede instituto duos fundos cum mancipiis, & instrumento omni legavit: idem uxori plura legata, & servos Stichum, & Damam legavit: sed cum in altero ex fundis filio prælegatis cognovisset villicum non esse, Stichum mitti, & tam rei rusticæ, quam rationibus fundi præfecit. Quæsitum est, Stichus utrum ad uxorem, an ad filium pertineret? Respondit, cum memor erat eorum, quæ testamento cavisset; Stichum his prædiis, in quæ translatus est, actorem cedere: nec uxorem posse Stichum ex fideicommissi causa petere. §. 1. Matri suæ heredi ex parte institutæ quatuor prædia legavit, & fidei ejus commisit, ut ex his duo focero restitueret; deinde codicillis focero ademit fideicommissum. Quæsitum est, an nihilominus ex prælegatione ad matrem pertinerent? Respondi, nihil proponi, cur ad matrem pertinerent. §. 2. Seja testamento suo legavit auri pondo quinque: Titius accusavit eam, quod patrem suum mandasset interficiendum: Seja post institutam accusationem codicillos confecit; nec ademit Titio privigno legatum; & ante finem accusationis decessit; acta causa, pronunciatum est, patrem Titii scelere Seje non interceptum. Quæro, cum codicillis legatum, quod testamento Titio dederat, non ademerit: an ab heredibus Seje Titio debeatur? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, non deberi. §. 3. Filia, quam in potestate habebat, inter cetera legavit peculium: idem post factum testamentum pecuniam a debitore filia exegit, & in suam rationem convertit. Quæro, an filia eo nomine cum heredibus patris agere possit? Respondit, si probaret, non adimendi animo factum, agere posse.

De pecunia numerata. De rebus corporalibus. 1. De libertate.

32. VENULEJUS lib. 10. Actionum.

Detrahere 43 legatis, vel adjicere, si nihil præter numeratam pecuniam legatum sit, promptum est, cum vero res corporales intervenient: & scriptura difficilior sit, & obscura portio. §. 1. Cum libertas adimitur, legata servis relicta nihil attinet adimi.

(36. l. 17. C. de testam. (37. Immo videl. 79. in fin. sup. de legat. 3. (38. l. 98. §. ult. inf. de solution. (39. l. 6. in fin. sup. h. t. (40. l. 13. sup. eod.

(41. §. ult. inf. h. l. (42. §. 2. sup. hic. l. 26. in pr. sup. depositi. §. 1. Inst. de donat. (43. l. 3. in fin. l. 3. §. 10. sup. h. t.

TIT. V.

DE REBUS DUBIIS.

De alternatione, & homonymia.

1. PAPINIANUS (lib. 7. Responsorum.)

Fundum Mavianum, aut Sejanum Titio legaverat; cum universa possessio plurium prædiorum sub appellatione fundi Mavianii rationibus demonstraretur, respondi, non videri cetera prædia legato voluisse defunctum cedere, si fundi Sejani pretium a fundi Mavianii pretio non magna pecunia distingueretur.

De relicto civibus.

2. IDEM (lib. 9. Responsorum.)

Civibus civitatis legatum, vel fideicommissum datum, civitati relictum videtur.

De sermone ambiguo. De eo, qui aliud dicit, quam vult.

3. PAULUS (lib. 14. Quæstionum.)

In ambiguo sermone non utrumque dicimus, sed id dumtaxat, quod volumus: itaque * qui aliud dicit, quam vult, neque id dicit, quod vox significat, quia non vult; neque id, quod vult, quia id non loquitur.

De eo, quod conditionis implenda causa datur.

IDEM (lib. 19. Responsorum.)

Paulus respondit, id, quod conditionis implenda causa datum est, sine dubio, & certis, & incertis personis dari debere, ut fideicommissi petitio possit competere.

De nomine fideicommissarii non adscripto.

4. IDEM (lib. 19. Responsorum.)

Paulus respondit, cum nomen fideicommissarii in testamento adscriptum non sit, nulli personæ, neque certæ, neque incertæ, datum fideicommissum videri, indubitatum est. †

De persona incerta. 1. Si relinquatur jam nato, & posthumo.

5. GAJUS (lib. 1. Fideicommissorum.)

Quidam relegatus factio testamento post heredis institutionem, & post legata quibusdam data, ita subiecit: *Si quis ex heredibus, ceterisque amicis, quorum hoc testamento mentionem habui, sive quis alius restitutionem mihi impetraverit ab Imperatore, & ante decessero, quam ei gratias agerem: volo dari ei, qui id egerit, a ceteris heredibus aureos tot; unus ex his, quos heredes scripserat, impetravit ei restitutionem, & antequam 2 id sciret, decessit: cum de fideicommissio quæreretur, an deberetur, consultus Julianus respondit, deberi: sed etiam si non heres, vel legatarius, sed alius ex amicis curavit eum restitui: & ei fideicommissum præstari. §. 1. Si tibi, & posthumo suo, vel alieno hereditatem restituere quis rogaverit,*

6. MÆCIANUS (lib. 3. Fideicommissorum.)

Vel ex parte (te, & ex parte) posthumum heredem institueret, legatumve similiter, vel fideicommissum dedisset:

De jussu restituere, cui ex coheredibus velit.

7. GAJUS (lib. 1. Fideicommissorum.)

Utrum ita posthumus partem faciat, si natus sit; an & si natus non sit, quæritur? Ego commodius dici puto, si quidem natus non est, minime eum partem facere, sed totum; ad te pertinere, quasi ab initio tibi solido relicto: sin autem natus fuerit, utrosque accipere, quantum cuique relictum est: ut uno nato pars tibi dimidia debeat; duobus natis, tertia tibi debeat; tribus natis, quia trigemini 4 quoque nascuntur, quarta (debeat), & nostra quidem ætate Serapias Alexandrina mulier ad Divum Hadrianum perducta est cum quinque 5 liberis, quos uno foetu enixa est: sed tamen, quod ultra tres nascitur, fere portentosum videtur. §. 1. Cum quidam, pluribus heredibus institutis, unius fidei commississet, ut, cum moreretur, uni ex coheredibus, cui ipse 6 vellet, restitueret eam partem hereditatis, qua ad eum pervenisset: verissimum est, utile esse fideicommissum: nec enim in arbitrio ejus, qui rogatus est, positum est, an omnino velit restituere, sed cui potius restituat. * Plurimum enim interest, utrum in potestate 7 ejus, quem testator obligari cogitat, faciat, si velit dare, an post necessitatem dandi, solius distribuendi liberum arbitrium concedat. §. 2. Quæsitum est, si coheredes ex disparibus partibus scripti sint: utrum partem suam in viriles partes restituere singulis debeat, an pro portionibus

hereditariis, ex quibus heredes scripti sint? Et placuit, si testator ita restitui jussisset partem, si aliquam pecuniam dedissent, si quidem æquas 8 partes jussi fuerint dare, conveniens videri esse, etiam ex fideicommissio æquas partes eis restitui oportere: si vero dispare in ea pecunia distribuenda significavit testator, ut videantur hereditariis portionibus congruere, consentaneum esse, etiam fideicommissum pro hereditariis partibus eis restitui debere.

De commorientibus.

8. PAULUS (lib. 2. Sententiarum.)

Si inter virum, & uxorem donatio facta fuerit, priore defuncto, cui donatum est, ad eum 9 res redit, qui donaverat: quod si simul tam is, cui donatum est, quam is, qui donaverit: quæstionis decidendæ gratia, magis placuit valere donationem: eo maxime, quod donator non supervivat, qui rem condicere possit.

9. TRYPHONINUS (lib. 21. Disputationum.)

Qui duos impuberes filios habebat, ei, qui supremus 10 mortitur, Titium substituit: duo impuberes simul in nave perierunt: Quæsitum est, an substituto, & cujus hereditas deferatur? Dixi, si ordine vita decessissent, priori mortuo frater ab intestato heres erit, posteriori substitutus; in ea tamen hereditate etiam ante defuncti filii habebit hereditatem, in proposita autem quæstione, ubi simul perierunt, (utrum), quia cum neutri frater superstes fuit, quasi utriusque ultimi decessisse (sibi) videantur? an vero neutri, quia comparatio posterioris decedentis ex facto prioris mortui sumitur (quæritur)? Sed superior sententia magis admitenda est, ut utriusque heres sit: nam & qui unicum 11 filium habet, si supremum morienti substituit, non videtur inutiliter substituisse: & * proximus 12 adgnatus intelligitur etiam, qui solus est, quique neminem antecedit; & hic utriusque, quia neutri eorum alter superstes fuit, ultimi, primique obierunt. §. 1. Cum bello pater cum filio periisset, materque filii, quasi postea mortui, bona vindicaret, adgnati vero patris, quasi filius ante periisset: Divus Hadrianus credit, patrem prius 13 mortuum.

§. 2. Si cum filio suo libertus simul perierit, intestati patrono legitima defertur hereditas, si non probatur supervivisse patri filius: hoc enim reverentia patronatus suggerente dicimus.

§. 3. Si maritus, & uxor simul petierint, stipulatio de dote ex capitulo, si in matrimonio mulier decessisset, habebit locum, si non probatur illa superstes viro fuisse. §. 4. Si Lucius Titius cum filio pubere, quem solum testamento scriptum heredem habebat, perierit: intelligitur supervivisse 14 filius patri, & ex testamento heres fuisse, & filii hereditas successoribus ejus defertur, nisi contrarium approbetur. † Quod si impubes 15 cum patre filius perierit, creditur pater supervivisse; nisi & hic contrarium approbetur.

De persona incerta. 1. De conditione, Si primum marem pepererit.

10. ULPIANUS (lib. 6. Disputationum.)

Si fuerit legatum relictum uni ex cognatis meis, qui primus Capitolium ascenderit: si simul duo venisse dicantur, nec apparet quis prior venerit, an impediatur legatum? vel, ei, qui monumentum fecerit, & plures fecerint: vel ei, qui maximus natu est, & duo pares ætate sint: sed & si legatum Sempronio amico fuerit relictum, & duo sint æqua caritate conjuncti. † Sed & si duobus hominibus ejusdem nominis fuerit legatum, puta Sempronii; mox Sempronio ademptum sit, nec appareat, cui ademptum sit: Utrum datio in utriusque persona infringitur, an ademptio nulla est, quæri potest? Item, si ex pluribus servis ejusdem nominis uni, vel quibusdam libertas relicta est? Et verius est, in his omnibus etiam legata, & libertas 16 impediri: ademptionem autem in utrumque valere. §. 1. Plane si ita libertatem acceperit ancilla, si primum marem pepererit, libera esto, & hæc uno utero marem, & feminam peperisset: si quidem certum est, quid prius edidisset, non debet de ipsius statu ambigi, utrum libera esset, necne; sed nec filia: nam, si postea edita est, erit ingenua: sin autem hoc incertum est, nec potest, nec per subtilitatem judicalem manife-

TIT. V. (1. l. 18. sup. de usu, & usufr. legat. (2. l. 10. in fin. inf. de cond. & demonst. (3. l. 15. in fin. l. 16. in fin. sup. de legat. 1. l. 24. l. 25. sup. de her. inst. l. 26. in fin. inf. de cond. & demonst. §. 3. Inst. de legat. (4. l. 3. sup. si pars heredit. (5. d. l. 3. l. 36. in fin. inf. de solution. (6. l. 24. sup. de legat. 2. (7. l. 43. §. pen. sup. de legat. 1. l. 11. §. 7. sup. de legat. 3. l. 46. §. 3. & pen. inf. de fideicom. libert.

(8. l. 25. inf. ad SC. Trebell. (9. l. 32. §. 14. sup. l. 6. C. de donat. inter vir. & uxor. (10. l. 34. in pr. l. 42. sup. de vulg. & pupill. substit. l. 34. inf. ad SC. Trebell. (11. l. 162. in pr. inf. de verb. sign. (12. l. 34. in pr. sup. de vulg. & pupill. substit. l. 1. §. 5. inf. unde cognat. l. 92. l. 155. l. 162. in pr. inf. de verb. sign. §. 5. Inst. de legit. agnat. success. (13. §. ult. inf. h. l. in mo. vide l. 17. §. 7. inf. ad SC. Trebell. (14. l. 22. inf. h. l. (15. l. 23. inf. eod. (16. l. 27. inf. eod. l. 3 v. inf. de manumiss. testam. l. 3. §. 7. sup. de adim. vel transfer. legat. stari:

stari: in ambiguis rebus humaniorem 17 sententiam sequi oportet: ut tam ipsa libertatem consequatur, quam filia ejus ingenuitatem, quasi per præsumptionem prioris masculo edito.

De persona incerta ex certis.

11. JULIANUS lib. 36. Digestorum.

Quotiens libertis usufructus legatur, & ei 18, qui novissimus supervixerit, proprietatem: utile est legatum, existimo enim omnibus libertis proprietatem sub hac conditione, si novissimus supervixerit, dari.

De oratione ambigua.

12. IDEM lib. 50. Digestorum.

Quotiens in actionibus, aut (in) exceptionibus ambigua oratio est, commodissimum est, id accipi, quo res, de qua agitur, magis valeat 19, quam pereat.

De particula cum: de conditione, si illud, aut illud; vel si illud, & illud: vel si quid factum non erit.

De natura orationis universalis, vel particularis.

13. IDEM lib. singul. de Ambiguitatibus.

Si is, qui ducenta deposuit, ita leget: *Sejo cum ducentis, quæ apud eum deposui, trecenta lego: singulæ summæ separatæ quidem, certam habent demonstrationem: conjunctione vero tali incidunt in ambiguitatem: sed dicendum est, non trecenta, sed quingenta deberi, quia duæ summæ junguntur.* §. 1. Si quis leget, *fundum Sejanum heres meus Attio cum Dione Mavii servo dato: Dubitatur quidem, Dionio quoque fundus legatus sit, an Dio cum fundo legatus sit. Sed magis dicendum est, non fundum, sed etiam servum Dionem esse legatum: maxime si nullas justas causas habuit Dionem legandi.* §. 2. Cum ita stipulationem concipimus: *Si hominem, aut fundum dederis, centum dari spondes; utrumque 20 est faciendum, ne stipulatio committatur: id est, sive alterum, sive neutrum factum sit, tenebit stipulatio.* * Idemque est evidenter, cum propositis specialiter pluribus rebus, quas fieri volumus, ita stipulamur: *Si quid eorum factum non erit, veluti, Stichum, & Damam, & Herotem sisti? Si quis eorum non steterit, decem dari? necesse est enim omnes esse sistendos, ut stipulationi satisfiat.* * Vel (ut propius accedamus) fingamus ita stipulationem factam: *Si Stichum, & Damam, & Herotem non stiteris, decem dari? neque enim dubitabimus, quin æque omnes sisti oporteat.* §. 3. Utrum ita concipias stipulationem, *si illud, aut illud factum non erit; an hoc modo, si quid eorum factum non erit, quæ ut fierent, comprehensa sunt; hoc interest, quod quamvis altero facto verum sit, hoc, aut illud vere factum esse; non ideo tamen verum erit, hoc aut illud factum non esse; nam simul ea possunt esse vera, quamvis inter se contraria sunt: quia cum significatio non ex universo, sed ex aliquo sumitur, si veri-aliquid inde sit, veram efficit totam orationem: sicut e contrario duæ orationes pugnantia continentibus simul falsæ sunt: veluti *si qui liberorum partim puberes, partim impuberes decesserint: nam & hoc falsum erit, omnes impuberes decessisse; & illud, omnes puberes decessisse; id accidit, quia significatio sumitur ex universo, in quo si aliquid falsum est, totam orationem falsam efficit.* Animadvertendum igitur est, quid sit, de quo quæritur. Nam cum ita concipio, *si illud, aut illud non fuerit, quæri debet, an aliquid factum non sit? illius effectus hic est, ut neutrum fiat; hujus autem, ut utrumque fiat: nec in illo prodest, aliquid non fecisse, si aliquid factum sit: neque in hoc aliquid fecisse, si aliquid factum non sit.* §. 4. Proinde si quis (ita) interroget, *eorum quid, quæ obijciuntur tibi, fecisti? ille neget: hoc exprimat, eorum quid, quæ obijciuntur, non feci: id est, nihil horum feci.* §. 5. Si quis autem plura in stipulatum deducat, quorum unum 21 fieri velit, ita comprehendere debet: *Illud, aut illud fieri spondes? si nihil eorum factum erit, tantum dabis?* §. 6. Item, si paterfamilias in testamento ita scripserit, *si quis mihi filius, aut filia genitur, heres mihi esto: Si mihi filius, aut filia heres non erit, Sejus (heres) esto: non satis voluntatem suam declaravit, si non aliter extraneum heredem esse volet, quam si neque filius, neque filia heres sit: hoc enim modo concipi oportet, si mihi neque filius, neque filia heres erit: potest autem interdum superior scriptura esse necessaria, si quis, cum filium, & filiam habeat, utrumque heredem instituere velit: sed, si ve-**

ter heres futurus sit, extraneum miscere; si ve neuter, extraneum substituere: sed proclivior est sententia testatoris sic esse interpretanda, ut, si ve filius, si ve filia nati ei fuerint, extraneus non admittatur, nisi specialiter hoc testator expresserit.

De legato illis, qui testamentum signaverint.

14. MARCIANUS (lib. 6. Institutionum.)

Si quis ita scripserit, *illis, qui testamentum meum signaverint, heres meus decem dato: Trebatius utile legatum esse putat, quod Pomponius verius esse existimat, quia ipsum testamentum confirmatur testibus adhibitis: quod verum esse existimo.*

De agnitione, vel repudiatione legati.

15. IDEM (lib. 2. Regularum.)

Quædam sunt, in quibus res dubia est, sed ex postfacto retroducitur, & apparet, quid actum est. Ut ecce, si res legata fuerit, & deliberante legatario eam rem heres alii tradiderit: 22 nam si quidem voluerit legatarius habere legatum, traditio nulla est: si vero repudiaverit, valet. * Tantumdem est, & 23 si pecuniam hereditariam legatam crediderit heres: nam, si quidem repudiaverit legatarius, alienam pecuniam credidit: si vero repudiaverit, suam pecuniam credidisse videtur. Quid ergo, si confumta fuerit pecunia? utique idem erit ex eventu dicendum.

De commorientibus.

16. IDEM (lib. 3. Regularum.)

Quod de pariter mortuis tractamus, & in aliis agitur est: Ut ecce, si mater stipulata est dotem a marito, mortua filia in matrimonio, sibi reddi, & simul cum filia perit; an ad heredem matris actio ex stipulatu competeret? Et D. Pius rescripsit, non esse commissam stipulationem: quia mater filia non supervixit. §. 1. Item quæritur, si extraneus, qui dotem stipulatus est, simul cum marito decesserit, vel cum ea, propter quam stipulatus esset: an ad heredem suam actionem transmittat?

17. PAULUS (lib. 12. ad Plautium.)

Idem est, si dos uxori prælegata sit, & simul cum marito perierit.

18. MARCIANUS (lib. 3. Regularum.)

Sed & in illo quæritur, si pariter pupillus, & qui ei substitutus erat, frater necessarius, decesserit: an frater fratri existat heres, an contra? vel, si duo invicem necessarii substituti sunt, & una perierint: an heredes existisse videantur? vel alter alteri, (hoc est), si invicem hereditatem rogati fuerint restituere? * In quibus casibus si pariter decesserint, nec appareat, quis ante spiritum emisit: non videtur alteri supervixisse. §. 1. Sed & circa Legem Falcidiam, si dominus cum servis simul vita functus sit, servi, quasi in bonis ejus mortis tempore fuerint, non computantur.

De cognatis, & cognatione.

19. ULPIANUS (lib. 25. ad Sabinum.)

Si cognatis legatum sit, & hi cognati quidem esse desierunt, in civitate autem maneant: dicendum, deberi legatum: cognati enim testamenti facti tempore fuerunt. Certe, si quis testamenti facti tempore cognatus non fuit, mortis autem tempore factus est per adrogationem: facilius legatum consequitur. §. 1. Si quis cognationi leget, idem est, atque si cognatis legasset.

De collegio.

20. IDEM (lib. 12. ad Plautium.)

Cum Senatus temporibus Divi Marci permisit collegiis legare, nulla dubitatio est, quod, si corpori 24, cui licet coire, legatum sit, debeatur: cui autem non licet, si legetur, non valebit, nisi singulis legetur: hi enim, non quasi collegium, sed quasi certi homines, admittentur ad legatum.

De ambiguitate.

21. IDEM (lib. 14. ad Plautium.)

Ubi est verborum ambiguitas, valet, quod acti 25 est: veluti cum Stichum stipulet, & sint plures Stichi: vel hominem; (vel) Carthagini, cum sint duæ Carthagines, semper in dubiis id agendum est, ut quam tutissimo loco res sit bona fide contracta; nisi cum aperte contra leges scriptum est.

De commorientibus.

22. JAVOLENUS (lib. 5. ex Cassio.)

Cum pubere filio mater naufragio periit: cum explorari non possit, uter prior extinctus sit, humanius est credere, filium 26 diutius vixisse.

(17. l. 8. sup. de pact. l. 56. inf. de reg. jur. l. 5. C. de bon. quæ liber. l. 14. C. de fideicom. lib. ert. (18. l. 108. §. 3. sup. de legat. 1. (19. l. 21. inf. h. t. l. 16 in fin. pr. inf. ad Sc. Trebell. l. 109. in pr. sup. de leg. 1. (20. l. 5. sup. de cond. inst. (21. v. l. 110. §. 3. inf. de reg. jur.

(22. l. 69. §. 1. sup. de leg. 1. l. 105. inf. de cond. & demonstr. (23. l. 8. sup. de reb. cred. (24. l. 1. l. 3. C. de incert. person. l. 1. sup. quod cujuscunq. univ. (25. l. 12. sup. l. 28. inf. h. t. l. 172. §. 1. inf. de reg. jur. (26. l. 9. §. ult. l. 16. in pr. sup. h. t.

23. GAJUS (lib. 5. ad Legem Juliam
& Papiam.)

Si mulier cum filio impubere naufragio periit, priorem 27 filium necatum esse intelligitur.

De eo, quod ambigue, vel perperam scriptum est.

24. MARCELLUS (lib. 11. Digestorum.)

Cum in testamento ambigue, aut etiam perperam scriptum est, benigne interpretari, & secundum id, quod credibile est cogitatum, credendum est.

De eo, quem dicturum se significavit.

25. CELSUS (lib. 22. Digestorum.)

Quem heredi meo dixero velle me liberum esse, liber esto; cui ut dare damnas sit heres meus, dixero, ei heres meus dare damnas esto; testatoris voluntas, si quibusdam argumentis apparebit, de quo dixit, adimplenda est.

De ambiguitate stipulationis.

26. IDEM (lib. 26. Digestorum.)

Cum quaeritur in stipulatione, quid acti sit, ambiguitas contra 28 stipulatorem est.

De incertitudine.

27. MODESTINUS (lib. 1. Regularum.)

Si quis de pluribus unum manumitti voluerit, nec appareat, de quo manumittendo testator sensit: nulli eorum fideicommissa competit libertas 29.

De errore in verbis.

28. JAVOLENUS (lib. 3. ex Posterioribus
Labeonis.)

Qui habebat Flaccum fullonem, & Philonicum pistorem, uxori Flaccum pistorem legaverat: qui eorum, & num uterque deberetur? placuit primo eum legatum esse, quem testator legare sensisset: quod si non appareret, primum inspiciendum esse, an nomina servorum dominus nota habuisset; quod si habuisset, eum deberi, qui nominatus esset, tamen in artificio erratum esset: An autem ignota nomina servorum essent, pistorem legatum videri, perinde ac (si) nomen ei adjectum non esset.

De clausula in fine posita.

29. SCEVOLA (lib. 18. Digestorum.)

Plures testamento manumiserat, in quibus Sabinam, & Cyprogeniam, cum quisque eorum ad trigessimum annum ætatis pervenissent: & cum liber quisque eorum esset, certam summam dari voluerat, & conjuncta scriptura ita caverat: Sabinæ, & Cyprogeniæ dari (volo), cum ad statutam ætatem pervenerint, singulis decem; & hoc amplius alimentorum nomine in annos singulos, quoad vivent, singulis decem. Quæsitum est, utrum omnibus manumissis alimenta debeantur, an vero Sabinæ, & Cyprogeniæ solis? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, videri omnibus alimenta legata.

TIT. VI.

DE HIS, QUÆ PŒNÆ CAUSA RELINQUUNTUR. I

De relicto in pœnam ejus, cui per alium acquiritur.

1. AFRICANUS (libro Quæstionum.)

Filiofamilias, vel servo herede instituto, etiam si in patris, dominive pœnam illicite, vel probrose datum est, nullius 2 momenti legatum esse respondit; non enim id solum, quod in heredis, sed omne, quod in cujusque lucrum aliquod ex ultima voluntate sentientis (talem) pœnam in testamento scriptum sit, nullius momenti habendum.

Distinctio pœnæ, conditionis, translationis.

2. MARCIANUS (lib. 6. Institutionum.)

Pœnam a conditione voluntas testatoris separat: & (an) pœna, an conditio, an translatio sit, ex voluntate defuncti apparet, idque Divi Severus, & Antoninus rescripserunt.

(27. dicit. l. 9. in fin. l. 26. in princip. supr. de pact. dotal. l. 17. §. 7. infra ad SC. Trebellian. (28. l. 58. §. 18. l. 99. in princ. infr. de verbor. obligat. (29. l. 10. in fin. princ. supr. h. t. l. 2. infr. de his, quæ pro non script.

TIT. VI. (1. Lib. 6. C. 41. (2. Notat. l. un. C. h. t. §. ult. institut. de legat.

TIT. VII.

DE REGULA CATONIANA.

Regula prima de legato conditionali.

1. CELSUS (lib. 35. Digestorum.)

Catoniana regula sic definit: Quod si testamenti facti tempore decessisset testator, inutile 1 foret, id legatum, quodcumque decesserit, non valere. Quæ definitio in quibusdam falsa est. §. 1. Quid enim, si quis ita legaverit: si post Kalendas mortuus fuero, Titio dato? an cavillamur? nam hoc modo, si statim mortuus fuerit, non esse datum legatum, verius est, quam inutiliter datum. §. 2. Item, si tibi legatus est fundus, qui scribendi testamenti tempore tuus erat, si 2 eum vivo testatore alienaveris: legatum tibi debetur: quod non deberetur, si testator statim decessisset.

2. PAULUS (lib. 4. ad Plautium.)

Sed & si sic legaverit: si filia mea Titio nupta erit, sufficere visum est, si mortis tempore nupta inveniatur, licet testamenti facti tempore fuerit impubes.

De his, quorum dies cedit post aditam hereditatem.

3. PAPINIANUS (lib. 15. Quæstionum.)

Catoniana regula non pertinet ad hereditates, neque ad ea legata, quorum dies non mortis tempore, sed post aditam cedit hereditatem.

De conditionali institutione.

4. ULPIANUS (lib. 10. ad Sabinum.)

Placet, Catonis regulam ad 3 conditionales institutiones non pertinere.

De novis legibus.

5. IDEM lib. 22. ad Sabinum.

Regula Catoniana ad novas Leges non pertinet.

TIT. VIII.

DE HIS, QUÆ PRO NON SCRIPTIS HABENTUR.

De eo, quod quis sibi adscripsit in testamento.

1. JULIANUS (lib. 78. Digestorum.)

Si quis hereditatem, vel legatum adscripserit 1, quaeritur, an hereditas, vel legatum pro non scripto habeatur; & quid, si substitutum habeat hujusmodi institutio? Respondit. Pars hereditatis, de qua me consulisti, ad substitutum pertinet; nam Senatus eum pœnas legis Corneliæ constitueret adversus eum, qui sibi hereditatem, vel legatum scripserit, eodem modo improbasse videtur, quo improbatæ 2 sunt illæ, quæ ex parte me Titius heredem scriptum in tabulis suis recitaverit, ex ea parte heres esto: ut perinde 3 haberentur, ac si insertæ testamento fuissent.

De his, quæ non intelliguntur.

2. ALFENUS VARUS (lib. 5. Digestorum.)

Quæ 4 in testamento scripta essent, neque intelligerentur, quid significarent, ea perinde sunt, ac si scripta non essent: reliqua autem per seipsa valent.

De damnato in metallum. 2. De servo alieno redempto a testatore. De his, quæ in eam causam perveniunt.

3. MARCIANUS (lib. 11. Institutionum.)

Si in metallum damnato quid extra 5 causam alimentorum relictum fuerit, pro non scripto est, nec ad fiscum pertinet; nam pœnæ servus est, non Cæsaris, & ita Divus Pius rescripsit. §. 1. Sed et si post testamentum factum heres institutus, vel legatarius in metallum damnatus sit, ad fiscum non pertinet. §. 2. Item, si servo alieno quid legatum fuerit, & postea a testatore redemptus sit, legatum extinguitur. Nam * quæ in eam causam pervenerunt, a qua incipere non poterant, pro non scriptis habentur.

De eo, qui non est in rebus humanis. 1. De captivo.

4. ULPIANUS (lib. 13. ad Legem Juliam,
& Papiam.)

Si eo tempore, quo alicui legatum adscribebatur, in rebus humanis 6 non erat, pro non scripto hoc habebitur. §. 1. Sed & si in hostium 7 potestate erat, quo testamentum fiebat, neque ab hostibus rediit, pro non scripto erit. † Et ita Julianus scribit.

TIT. VII. (1. l. 29. l. 201. infr. de reg. jur. Inst. de exhered. liber. in pr. (2. Obft. l. 41. §. 2. supr. de legat. 1. (3. d. l. 41. §. 2. in fin.

TIT. VIII. (1. l. 15. infr. ad leg. Corn. de fals. (2. l. 71. supr. de hered. instit. (3. Immo vide l. 29. supr. d. t. (4. l. 73. §. 3. infr. de reg. jur. (5. l. 11. supr. de aliment. (6. l. 2. §. 1. l. 6. in fin. l. 14. in pr. supr. de jure co-
dicill. (7. l. 101. in fin. supr. de legat. 1.

De eo, quod quis sibi adscripsit.

5. PAULUS (lib. 12. Quæstionum.)

Quod quis sibi adscripserit, si alii 8 rest tuere a testatore iustus est, cum onere fideicommissum id apud heredem remanet, quamvis pro non scripto esset. † Idem est & in testamento militis.

TIT. IX.

DE HIS, QUÆ UT INDIGNIS AUFERUNTUR.

De eo, qui patronum quasi illicitæ mercis negotiatorem detulit.

1. MARCIANUS (lib. 6. Institutionum.)

Divi Severus, & Antoninus rescripserunt, quasi indignum cavere legato, seu fideicommissio libertum, quæ ei testamento patroni relicta erant, cum patronum suum post mortem ejus quasi illicitæ mercis negotiatorem detulerat, quamvis & premium meruit.

De bonorum possessione contra tabulas, & pupillari substitutione.

1. De nuptiis illicitis. 3. De eo, qui vivi bona donavit.

2. IDEM (lib. 11. Institutionum.)

Aufertur hereditas ex asse, & ad fiscum pertinet, si emancipatus filius contra tabulas bonorum possessionem patris ut præteritus petierit, & ex substitutione impuberis adierit hereditatem. §. 1. Item, si quis contra 2 Mandata duxerit uxorem ex ea Provincia, in qua officium aliquod gerit, quod ei ex testamento uxoris acquisitum est, Divi Severus, & Antoninus rescripserunt, retinere eum non posse, tamquam si tutor pupillam 3 contra Decretum amplissimi ordinis in domum suam duxisset: utroque ergo casu, & si ex asse heres institutus adierit hereditatem, fisco 4 locus fit: nam quasi indigno ei auferitur hereditas. §. 2. Per contrarium autem ducta tam ab eo, qui officium in Provincia gerebat, quam a tutore illicite, magis est, ut dicatur capere 5 (illam) ex testamento; nec quasi indignam esse repellendam. §. 3. Idem erit si quis vivi ignorantis bona, vel partem bonorum alicujus cognati donaverit 6: nam quasi indigno auferitur.

De eo, cujus negligentia, & culpa testatrix mortua est.

3. IDEM (lib. 5. Regularum.)

Indignum esse D. Pius illum decrevit (ut & Marcellus lib. xii. Digestorum refert) qui manifestissime comprobatus est id egisse, ut per negligentiam, & culpam suam mulier, a qua heres institutus erat, moreretur.

De accusatione falsi.

4. ULPIANUS (lib. 14. ad Edictum.)

Papinianus lib. v. Quæstionum ait, si quis unum heredem quasi per falsum adscriptum accusavit, legatum ei non auferri a coherede relictum, quem non inquietavit.

De accusatione testamenti. 2. De excusatione tutoris. 3. De accusatione testamenti. 4. De manumissione. 5. De accusatione testamenti. 20. De præmio, quod datur his, qui se deferunt.

5. PAULUS (lib. 1. de jure fisci.)

Post legatum acceptum, non tantum licebit falsum arguere 7 testamentum, sed & non jure factum contendere; inofficiosum 8 autem dicere non permittitur. §. 1. Ille, qui non jure factum contendit, nec obtinuit, non repellitur ab eo, quod meruit. Ergo qui legatum secutus, postea falsum dixit, amittere debet, quod consecutus est. † De eo vero, qui legatum accepit, si neget jure factum esse testamentum, D. Pius ita rescripsit: Cognati Sophronis licet ab herede instituto acceperant legata, tamen si is ejus conditionis fuerit visus, ut obtinere hereditatem non possit, & jure intestati ad eos cognatos pertinet, petere hereditatem ipso jure poterunt. † Prohibendi autem sint, an non ex cujusque persona, conditione, ætate, cognita causa a judice constituendum erit. §. 2. Amittere id, quod testamento meruit, & eum placuit, qui tutor datus excusavit 9 se a tutela: sed si consecutus fuerit, non admittitur ad excusationem. Diversum puto in eo, qui legatum tantum meruit, & a matre pupilli tutor petitus excusare se maluit; hic enim nihil 10 contra judicium defuncti fecit. † Sed hoc legatum, quod tutori denegatur, non ad fiscum transfertur, sed filio relinquitur, cujus utilitates desertæ sunt. §. 3. Si pater accusaverit testamentum, vel dominus, denegabitur ei actio etiam ejus, quod filio ejus, vel servo legatum est, si ad

(8. l. 14. in fin. infr. ad leg. Corn. de fals.

TIT. IX. (3. Lib. 6. C. 35. (2. l. 63. supr. de ritu nupt. (3. tit. C. de interd. matrim. inter pupill. (4. l. 13. infr. h. t. (5. l. 63. in fin. supra. de ritu nupt. l. ult. supr. de legat. 1. (6. l. 29. in fin. l. 30. infr. de donat. (7. l. 3. infr. ad leg. Corn. de fals. (8. l. 10. in fin. supr. l. 8. in fin. C. de inoffic. testam. (9. l. 32. vers. recte supr. de excusat. (10. l. 34. supr. d. t.

ipfos emolumentum rei perventurum est. Quod si personam illorum spectet, diversum dicendum est. §. 4. Si servum suum rogatus sit manumittere, qui legatum meruit, vel etiam ipsi servo utrumque datum sit, dicendum est, non debere obesse servo factum domini, sed a fisco redimendum, ut manumittatur: si tamen velit servum vendere, quia non potest cogi, qui judicium sprevit 11 defuncti. §. 5. Si filiusfamilias falsum accusaverit testamentum, v. dendum est, an denegari debeat actio patri? & puto, si invito patre accusavit, non esse denegandam patri actionem. §. 6. Si is, cui rogatus sum legatum restituere, falsum dixerit, restituere id fisco debebo. §. 7. Qui accusavit falsum, heres 12 legatario existit, vel heredi scripto, nihil huic nocere dicendum est. §. 8. Similis est 13 ei, & qui inofficiosum dicit. §. 9. Ætati 14 ejus, qui accusavit, ignoscitur 15: & maxime si tutor, vel curator dicere falsum, vel inofficiosum velit, & ita Imperatores Severus, & Antoninus rescripserunt. §. 10. His vero, qui testimonio suo intentionem accusatoris adjuvaverunt, deneganda est actio, idque Divus Severus decrevit. §. 11. Sunt, qui putant, (& recte) & ei denegandam, qui accusatori adfuit, vel fidejussor pro eo existiterit. §. 12. Quidam, & Præsidem indignum putant, qui testamentum falsum pronunciavit, si appellatione intercedente heres scriptus obtinuit. §. 13. Advocatum fisci, qui intentionem delatoris exequitur, in omnibus officii necessitas satis excusat. §. 14. Qui principale testamentum arguit, & a secundis tabulis repellendus est: item a codicillis ad testamentum factis, licet non confirmatis. Non idem sequendum est, si secundas tabulas, vel codicillos 16 coarguit, quia non utrumque hoc casu improbasse videtur. §. 15. An libertas ei servo data, qui testimonio suo infringere voluerit testamentum, auferri debeat, videndum est. Fideicommissum utique non 17 est dignus consequi: & de libertate D. Pius judicavit, esse ea privandum. §. 16. Ei, qui tutor datus est, non prodest ad excusationem, quod falsum dixit, sed a legato 18 removeur. §. 17. Qui mortis causa donationem accepit a testatore, non est similis in hac causa legatario. §. 18. Alia causa est ejus, qui propter testamentum a legatario, vel a statulibero accipere iustus est; hic enim ut indignus repellitur. §. 19. Et Falcidia beneficium heredi scripto auferri debere D. Pius, & D. Marcus putaverunt. §. 20. Omnes, qui ut indigni repellentur, summo vendi sunt a præmio, quod secundum Edictum D. Trajani datur his, qui se deferunt.

De re mota.

6. MARCELLUS (lib. 22. Digestorum.)

Rescriptum est a Principe, * heredem rei 19, quam amovisset, quartam non retinere; & ideo si is, qui quadraginta habebat, universa quadringenta legavit, & heres centum subtraxisset, trecentorum quartam retinebit, septuagintaquinque scilicet, & ducenta viginti quinque dabit legatariis; (ex) centum, quæ subripuit, legatariis quidem dabit septuagintaquinque; reliqua, id est, viginti quinque ad fiscum venient.

De accusatione testamenti.

7. MODESTINUS (lib. 6. Differentiarum.)

Qui Titii testamentum falsum dixit, nec obtinuit, heredi 20 ejus heres existere prohibendus non est, quia non principaliter in Titii hereditatem succedit.

De actionibus confusis.

8. IDEM (lib. 9. Regularum.)

Indigno herede pronunciato, ademta hereditate, confusas actiones restitui non 21 oportet.

De inimicitiiis. 1. De maledictione. 2. De status controversia.

9. ULPIANUS (lib. 14. ad Legem Juliam, & Papiam.)

Si inimicitia capitales 22 intervenerunt inter legatarium, & testatorem, & verisimile esse cœperit, testatorem noluisse legatum sive fideicommissum præstare ei, cui adscriptum relictum est, magis est, ut legatum ab eo peti non possit. §. 1. Sed & si palam, & aperte testatori maledixerit, & infastas voces adversus eum jactaverit, idem erit dicendum. §. 2. Si autem status ejus contro-

(11. l. 35. inf. de fideicom. libert. §. 3. vers. quod si dominus Inst. de sing. reb. per fideicom. (12. l. 7. infr. h. t. (13. Vide tamen l. ult. in fin. supr. de inoffic. testam. (14. Fac. l. 14. §. 2. infr. de bon. libert. (15. Immo v. l. 22. in fin. inf. l. 2. C. h. t. (16. l. 15. inf. cod. (17. Obst. l. 24. in fin. infra ad leg. Corn. de fals. (18. l. 6. supr. de hered. petit. (19. l. 24. in princ. l. 66. in fin. infr. ad leg. Falcid. Nov. 1. c. 2. in princ. (20. l. 5. §. 7. sup. h. t. (21. l. 17. l. 18. §. 1. infr. cod. l. 29. §. pen. & ult. infr. de jure fisci. (22. l. 3. in fin. supr. de adim. vel transfer. legat.

versiam movit, denegatur ejus, quod testamento accepit, persecutio, ex qua specie statim fisco defertur.

De tacito fideicommissio. 1. Si fideicommissarius defierit posse capere. 2. De tacito fideicommissio.

10. GAJUS (lib. 15. ad Leg. Juliam, & Papiam.)

In fraudem juris fidem accommodat, qui vel id, quod relinquatur, vel aliud, tacite 23 promittit restitutum se persona, quæ legibus ex testamento capere prohibetur, sive chirographum 24 eo nomine dederit, sive nuda pollicitatione repromiserit. §. 1. Si quis ei, qui capere possit, rogatus fuerit restituere, & is mortis tempore prohibetur legibus hoc capere, non dubito, quin, etsi deficit fideicommissum, apud eum tamen, qui rogatus est restituere, manere 25 debet, quia nulla fraus ejus intervenisse videtur, nisi si in futurum casum fidem accomodavit, id est, ut, licet capere legibus prohiberi cœperit, restituat. §. 2. Recte dictum (est), si pater filii, quem in potestate habebat, tacitam fidem interposuerit, non debere id filio nocere, quia parendi 26 necessitatem habuerit.

11. PAPIANUS (lib. 15. Quæstionum.)

Heres, qui tacitam fidem contra leges accommodavit, in ea parte, qua fraudem adhibuit, Falcidia 27 non utitur; & ita Senatus censuit. † Sed si major modus institutionis, quam fraudis fuerit, quod ad Falcidiam attinet, de superfluo quarta retinebitur.

De incapaci herede scripto in posteriore testamento.

De nomine heredis inducto.

12. IDEM (lib. 16. Quæstionum.)

Cum quidam scripsisset heredes, quos instituere non poterat; quamvis institutio non valeret, neque superius testamentum ruptum esset, heredibus tamen ut indignis, qui non habuerant supremam voluntatem, abstulit jam pridem Senatus hereditatem; quod Divus Marcus in ejus persona judicavit, cujus nomen peracto testamento testator induxerat 28; causam enim ad Præfectos ærarii misit: verum ab eo legata relicta manserunt; de præceptionibus eidem datis voluntatis erit quæstio, & legatum ei non denegabitur, nisi hoc evidenter testatorem voluisse appareat.

De matrimonio cum adultera.

13. IDEM (lib. 32. Quæstionum.)

Claudius Seleucus Papiniano suo salutem. Mavius in adulterio Sempronia damnatus, eandem Semproniam non damnatam duxit uxorem, qui moriens heredem eam reliquit: quero, an justum matrimonium fuerit, & an mulier ad hereditatem admittatur? Respondi, neque tale matrimonium stare, neque hereditatis lucram ad mulierem (pertinere): sed quod relictum est, ad 29 fiscum pervenire. † Sed etsi talis mulier virum heredem instituerit, & ab eo, quasi ab indigno hereditatem auferri dicimus.

De stupro.

14. IDEM (lib. 33. Quæstionum.)

Mulierem 30, quæ stupro cognita in contubernio militis fuit, etsi sacramento miles solutus intra annum mortem obierit, non admitti ad testamentum jure militiæ factum, & id, quod relictum est, ad 31 fiscum pertinere, proxime tibi respondi.

De accusatione codicillorum.

15. IDEM (lib. 6. Responsorum.)

Heredi, qui falsos codicillos 32 esse dixit, neque obtinuit, hereditas non auferitur, si tamen aliquid a coherede codicillis acceperit, ejus actio denegabitur. Itaque si bonorum inter heredes divisionem defunctus codicillis fecerit, partes quidem hereditarias, in quibus legatum consistere non potuit, tenebit. Sed Falcidia beneficio non utetur, si tantum in amissis portionibus erit, quod Falcidiam æquitate compensationis recusare.

De accusatione subjecti partus. 1. De concubina.

2. De nomine heredis inducto.

16. IDEM (lib. 8. Responsorum.)

Cum tabulis secundis pater impuberi filio fratris filios, coheredibus datis, substituisset, ac substituti fratris filii, post mortem pueri, matrem ejus partus subjecti ream postulassent, ut hereditatem patri legitimum obtinerent, victis auferendam esse partem hereditatis ex causa substitutionis respondi: quia ex testamento sententiam secundum se dictam non haberent. §. 1. Quoniam stuprum in ea contrahi non placuit, quæ se non patroni concubi-

nam esse patitur, ejus, qui concubinam habuit, quod testamento relicto est, actio non denegabitur: idque in testamento Coceji Cassiani clarissimi viri, qui Rufinam ingenuam honore pleno dilexerat, optimi maximeque Principes nostri judicaverunt: cujus filiam, quam alumnam testamentum Cassianus nepri coheredem datam appellaverat, vulgo quæsitam apparuit. §. 2. Cum heredis nomen mutata voluntate paterfamilias incisus tabulis induxisset 33, atque ideo fisco portionis emolumentum adjudicatum fuisset, eam rem legatariis non obesse, qui retinuerant voluntatem, Divo Marco placuit, & ideo cum suo onere fiscum succedere.

De vindicta defuncti omissa.

17. IDEM (lib. 13. Responsorum.)

Heredem, qui sciens defuncti vindictam insuper habuit, fructus 34 omnes restituere cogendum existimavi: nec probe desideraturum, actionem 35 confusam restitui. Deceptum autem ignorantia facti, bonæ fidei possessoris defensionem habiturum, ante motam scilicet controversiam, si ratio fructuum subducatur, nec improbe confusam actionem reddi postulatorem.

De tacito fideicommissio. 1. De morte non defensa.

18. IDEM (lib. 15. Responsorum.)

Eum, qui tacitum fideicommissum in fraudem legis suscepit, eos quoque fructus, quos ante litem motam percepit, restituere cogendum respondi, quod bonæ fidei possessor fuisse non videtur, exemplo bonorum fisco vindicatorum. † Post motam de tacito fideicommissio controversiam, ante pretia fructuum percepta cum usuris 36 esse restituenda respondi: sed omnium fructuum, quorum pretia percepta fuerant: quod si fructus in usu habuit, eorum pretia tantum restitui satis erit. Sed D. Severus bonorum tacite relictorum, citra distinctionem temporis, fructus dumtaxat deberi: non etiam usuras eorum, benigne decrevit, quo jure utimur.

§. 1. Bonis universis ex causa taciti fideicommissi fisco restituitur heredem onus æris alieni non spectare convenit. Nec aliud servatur, morte non defensa. Si quid tamen ob aditam hereditatem, actionibus, aut servitutibus confusis 37, amiserit, auxilio restitutionis non merebitur. §. 2. Pro parte heres institutus prædii legatum acceperat, & in hereditate non capienti restituendi tacitum ministerium susceperat; quamquam legatum pro ipsius parte non constitisset; ideoque portionem istam pro herede possideret, tamen ei prædium integrum esse relinquendum respondi: neque enim rationem juris, ac possessionis varietatem inducere divisionem voluntatis.

De impedito mutare testamentum.

19. PAULUS (lib. 16. Responsorum respondit.)

Si scriptis heredibus ideo hereditas ablata est, quod testator aliud testamentum mutata voluntate facere voluit, & impeditus 38 ab ipso est, ab universo judicio prioris recessisse eum videri.

De morte non defensa.

20. HERMOGENIANUS (lib. 3. Juris

Epitomarum.)

Ei, qui mortem 39 uxoris non defendit, ut indigno dos auferatur.

21. PAULUS (lib. 5. Sententiarum.)

Portionesque eorum fisco vindicantur, qui mortem libertorum 40 suspecto decedentium non defenderunt. Omnes enim heredes, vel eos, qui loco heredis sunt, officiose agere circa defuncti vindictam convenit.

Si tutor testamentum factum, & inofficiosum dicat.

22. TRYPHONINUS (lib. 5. Disputationum.)

Tutorem, qui pupilli sui nomine falsum, vel inofficiosum 41 testamentum dixit, non perdere sua legata, si non obtinuerit, optima ratione defenditur; & si libertum patris pupilli sui nomine capitis accusaverit, non repellitur a bonorum possessione contra tabulas, quia officii necessitas, & tutoris fides excusata esse debet. Nec quisquam judicium calumnia notabit tutorem, qui non suis simultatibus accusationem sub nomine pupilli instituit, sed cogente forte matre pupilli, vel libertis patris instantibus. Et si tutor reum aliquem postulaverit pupilli nomine, & ideo non sit executus, quod interim ad libertatem pupillus pervenerit, non oportet dici, in Turpilianum eum Senatusconsultum incidisse; discreta sunt enim jura, quamvis plura in eandem personam devenerint: aliud tutoris, aliud legatarii: & cum non suæ personæ jure, sed pupilli accusaverit, propriam poenam mereri non debet. Denique pupillo

(23. l. 103. supr. de legat. 1. (24. l. 3. in pr. infr. de jure fisci. (25. l. ult. in fin. infr. h. t. (26. l. 13. in fin. infr. ad leg. Falcid. (27. l. 59. §. 1. inf. d. t. (28. l. 16. in fin. infr. h. t. l. 1. §. 7. infr. de bon. poss. secund. tab. (29. l. 2. §. 1. supr. l. 14. infr. h. t. l. 32. in fin. supr. de donat. inter vir. & uxor. l. 4. C. de incest. & inuicil. nupt. (30. l. 41. §. 1. sup. de testam. milit. (31. Immo v. l. 5. infr. de donat. (32. l. 5. §. 14. supr. h. t.

(33. l. 12. supr. eod. (34. l. 1. C. eod. (35. l. 8. supr. eod. (36. d. l. 1. l. 17. §. 2. supr. de usur. (37. l. 8. supr. h. t. (38. l. 1. in pr. supr. si quis aliquem testari prohib. (39. l. 27. infr. de jure fisci. (40. l. 15. in fin. supr. de SC. Silan. (41. l. 30. §. 1. supr. §. 5. inst. de inoffic. testam.

relicta in eo testamento, nisi 42 a Principe conservata sint, pereunt; adeo ille est accusatoris defensor, & quasi patronus. Idem & Sabinus libris ad Vitellium scripsit.

De tacito fideicommissio.

23. GAJUS (libro singulari de tacitis fideicommissis.)

Si quilibet heres ex cujuscumque testamento tacite rogatus fuerit, ut quadrantem, quem Legis Falcidix beneficio retinuit, non capienti restituat: æque locus erit Senatufconsulto 43: neque enim multum intererit inter tale fideicommissum, & cum quis id, quod ad se ex hereditate pervenerit, restituere rogatus sit.

(42. Adde l. 5. §. 9. *supr. h. t.* (43. l. 59. *in fin. infr. ad leg. Falcid.*)

Si testamentum non jure factum dicatur.

24. PAPIANUS (lib. 18. *Quæstionum.*)

Si testamentum patris jure factum filius negavit, quoniam de jure disputavit, non judicium impugnavit, aut accusavit, retinet defuncti voluntatem. 44

Tacitum fideicommissum non inducitur ex sola heredis instituti affectione.

25. IDEM (lib. 14. *Responsorum.*)

Si gener focerum heredem reliquerit, taciti fideicommissi suspicionem sola ratio paternæ affectionis non admittit. §. 1. Apud Scævolum lib. xxx. Digestorum Claudius notat: si vivo testatore decefferit is, cui illicite legatum relictum erat, non fisco hoc vindicatur, sed apud eum, a quo relictum est, remanet 45.

(44. l. 87. *sup. de leg. 1.* (45. l. 13. §. 1. *supr. h. t.*)

LIBER TRIGESIMUSQUINTUS.

TIT. I.

DE CONDITIONIBUS 1, ET DEMONSTRATIONIBUS, ET CAUSIS 2, ET MODIS 3 EORUM, QUÆ IN TESTAMENTO SCRIBUNTUR.

Divisio legati. 1. *De die certo.* 2. *De die incerto.* 3. *De conditione.*

1. POMPONIUS (lib. 3. ad Quintum Mucium.)

Legatis, quæ relinquuntur, aut dies incertus 4, aut conditio adscribitur; aut, si nihil horum factum sit, præsentia sunt: nisi 5 si vi ipsa conditio insit. §. 1. Cum dies certus adscriptus est, quamvis 6 dies nondum venerit, solvi tamen possunt, quia certum est, ea debitu iri. §. 2. *Dies autem incertus est*, cum ita scribitur: *Heres meus cum 7 morietur, decem dato*; nam diem incertum mors habet ejus; & ideo si legatarius ante decefferit, ad heredem ejus legatum non transit, quia non cessit dies vivo eo, quamvis certum 8 fuerit moriturum heredem. §. 3. Inest 9 autem conditio legati, veluti cum ita legamus: *Quod ex Arescusa natum fuerit, heres dato*: aut, *fructus, qui ex (eo) fundo percepti fuerint, heres dato*: aut, *servum, quem alii non legavero, Sejo dato*.

Divisio conditionum, & de tempore earum implendarum.

2. ULPIANUS (lib. 5. ad Sabinum.)

Conditionum quædam sunt, quæ quandoque impleri possunt, etiam vivo 10 testatore: utputa, *si navis ex Asia venerit*, nam, quandoque venerit navis, conditioni paritum videtur: quædam, quæ non nisi post mortem testatoris; *si decem dederit, si 11 Capitolium ascenderit*, nam, ut paruisse quis conditioni videatur, etiam scire debet hanc conditionem insertam: nam, si fato fecerit, non videtur obtemperasse voluntati.

De conditione impossibili.

3. IDEM (lib. 6. ad Sabinum.)

Obtinuit, impossibiles 12 conditiones testamento adscriptas pro nullis habendas.

De conditione dandi. 1. *De particula tum.*

4. POMPONIUS (lib. 3. ad Sabinum.)

Si his legatum est, quibus patronus legata præstat, temperare debet Prætor conditionem: ut & patrono, & heredibus scriptis, pro portione dentur conditionis explendæ gratia. §. 1. Si ita scriptum sit: *Si in quinquennio proximo Titio filius natus non erit, sum decem Sejæ heres dato*: si Titius ante mortuus sit, non statim Sejæ decem deberi, quia hic articulus *tum* 13 extremi quinquenni tempus significat.

TIT. I. (1. Lib. 6. C. 46. (2. Lib. 6. C. 44. (3. lib. 6. C. 45. (4. §. 2. *infr. h. l.* (5. §. *ult. infr. h. l.* (6. l. 137. §. 2. *in fin. infr. de verbor. oblig.* (7. l. 4. *infra. quando dies legat.* (8. l. 68. *in fin. supr. de legat. 1.* (9. l. 73. *in princ. infra de verb. obligation.* (10. l. 11. *in fin. infr. h. t.* (11. *dict. l. 11. §. 1.* (12. l. 6. §. 1. *infr. eod. l. 16. in fin. supra. de injust. rupt. irrito facto testam. l. 50. §. 1. supra. de hered. instit. l. 1. l. 4. in fin. l. 6. l. 20. in princ. supr. de condit. inst. l. 12. §. 1. in fin. l. 104. §. 1. in fin. supr. de legat. 1. §. 10. Instit. de hered. instit. (13. l. 35. supra de usu & usu-fructu legat.*

De pupillo. 1. *De servo, & filiofamilias.*

5. PAULUS (lib. 2. ad Sabinum.)

Conditionibus pupillus & sine tutoris auctoritate parere 14 potest: nec quem moverit, quod expleta conditione necessarius heres aliquando esse potest: nam hoc jure potestatis fieri, non conditionis expletæ. §. 1. Item *servus*, vel *filiusfamilias* sine jussu patris, vel domini conditionem implere possunt 15, quia eo facto nemo fraudatur.

De arbitrio. 1. *De conditione impossibili.*

6. POMPONIUS (lib. 3. ad Sabinum.)

Multa testamento non committitur ab herede, vel legatario, vel eo, qui ex ultima voluntate aliquid lucratur, qui alicujus arbitrato monumentum facere jussus sit, si is, cujus arbitrium 16 est, non vivat, vel adesse non possit, aut rei arbitrari nolit. §. 1. *Si servos certos quis manumisset*, heres esse jussus erat: quibusdam ex his ante mortuis, Neratius respondit, defici eum conditione; nec æstimabat, pareri posset conditioni, necne. Sed Servius respondit: cum ita esset scriptum, *si filia, & mater mea vivent* 17, altera jam mortua 18, non defici conditione: idem est & apud Labeonem scriptum: Sabinus quoque, & Cassius, quasi impossibiles eas conditiones in testamento positas, pro non scriptis esse, quæ sententia admittenda est.

De conditione, quæ in non faciendo consistit, & de cautione Muciana.

7. ULPIANUS (lib. 18. ad Sabinum.)

Mucianæ cautionis utilitas consistit in conditionibus, quæ in non faciendo sunt conceptæ: utputa, *si in Capitolium non ascenderit, si Stichum non manumiserit*, & in similibus; & ita Aristoni, & Neratio, & Juliano visum est, quæ sententia & constitutione Divi Pii comprobata est. Nec solum in legatis placuit, verum in hereditatibus quoque idem remedium admissum est. §. 1. Unde si uxor maritum suum, cui dotem promiserat, ita heredem scripserit ex parte 19, *si dotem, quam ei promisi, neque petierit, neque exegerit*, denunciare eum posse coheredi, paratum se accepto facere dotem, vel cavere; & ita adire posse hereditatem: sed si ex asse sit institutus maritus sub ea conditione, quoniam non est, cui caveat; non impediri eum, quo minus adeat hereditatem; nam * jure ipso videtur impleta conditio, eo quod non est, quem possit de dote convenire ipse adeundo hereditatem.

Qui debet cum aliquo esse, non tenetur cum eo omni momento morari. Bart.

8. POMPONIUS (lib. 5. ad Sabinum.)

Si quis ita legaverit, *dum uxor mea cum 20 filio erit, heres meus ei tantum dato*: si ea latitans patronum, de medio discessit, ut tamen consilium retineret habendi secum liberos, deberi ei legatum Trebatius, & Labeo ajunt: quia non omne momentum exigendum sit, ut cum liberis sit: sed si eam mentem, & id propositum habeat, ne filium a semet dimittat, neve per eam stet, quo minus cum ea filius educetur.

(14. l. 26. *supr. de condit. instit.* (15. *Obst. l. 25. supr. d. t.* (16. l. 28. *pr. infr. h. t. l. 44. l. 113. in pr. infr. de verb. oblig. l. 54. §. 1. supr. de legat. 1.* (17. l. 45. *supr. de hered. instit.* (18. l. 8. §. 7. *supr. de condit. instit. l. 54. §. 2. supr. de legat. 1.* (19. l. 20. *in pr. supr. de condit. instit.* (20. l. 30. §. 5. *supr. de legat. 3.*